

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЛАЗАРЕНКО ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343. 352

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИХОВУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.08 - кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____В.В. Лазаренко

Науковий керівник

доктор юрид. наук., доктор теології, проф.,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України, заслужений діяч
науки і техніки України

Стрельцов Євген Львович

Одеса – 2021

АНОТАЦІЯ

Лазаренко В.В. Кримінально-правова характеристика приховування кримінального правопорушення: порівняльно-правове дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра кримінального права, 2021.

Дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним порівняльно-правовим дослідженням приховування кримінального правопорушення в умовах оновленого кримінального законодавства України та євроінтеграційних процесів, за результатами якого сформульовані пропозиції, скеровані на удосконалення норм кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за дане кримінальне правопорушення.

У дисертаційній роботі проведено дослідження кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення, що дозволило сформулювати наступний висновок: заздалегідь не обіцяне приховування є самостійним складом кримінального правопорушення та вважається одним із видів причетності.

Про заздалегідь не обіцяне приховування як самостійний склад кримінального правопорушення може йти мова лише при переховуванні особи, яка вчинила кримінально каране діяння, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, його слідів або предметів, здобутих кримінально караним шляхом, у вчиненні якого особа, яка приховує кримінальне правопорушення ніякої участі не брала, на відміну від заздалегідь обіцяного приховування кримінального правопорушення, що є результатом спільної діяльності з виконавцем та розглядається як пособництво.

Наголошено, що з початку існування кримінально-правових норм інститут причетності та безпосередньо приховування не знаходили свого прямого відображення як самостійні кримінально-карані діяння. Приховування злочину та злочинця розглядалися як дії співучасників. Тільки Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року принципово розмежувало співучасть та причетність (потурання, приховування та недонесення), досить детально розробивши ці поняття. Вже по Кримінальному Уложенню 1903 р. відповідальність причетних осіб самостійна і незалежна від відповідальності основних винних (хоча тяжкість основного правопорушення впливає на покарання причетних осіб). Прийняття Кримінального кодексу УРСР 1960 року закріпило наявність інституту причетності в кримінальному праві України. Законодавець пішов шляхом диференціації кримінальної відповідальності за приховування в залежності від тяжкості приховуваного правопорушення та встановив вичерпний перелік посягань, заздальгідь не обіцяне приховування яких тягло кримінальну відповідальність.

Чинний КК України містить ст. 396, якою кримінально караним визнається заздальгідь необіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення, за що передбачено покарання у вигляді арешту на строк до трьох місяців або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк.

Виділено три етапи становлення та розвитку поняття причетності в цілому та приховування кримінального правопорушення, зокрема, у вітчизняному кримінальному законодавстві: 1) період ототожнення співучасті та причетності до кримінального правопорушення; 2) перехідний період; 3) період трансформації та закріплення в якості самостійного кримінально-правового інституту.

Проаналізовано приховування кримінального правопорушення скрізь призму інституту причетності до кримінального правопорушення,

прослідковано доктринальний розвиток даного поняття, його формування та визначення з урахуванням особливостей сучасного кримінального права.

Досліджено доктринальне становлення поняття приховування кримінального правопорушення як окремого виду причетності. Проаналізовано особливості зображення цього виду причетності залежно від позиціювання в розрізі особливостей розмежування з інститутом співучасті у кримінальному правопорушенні.

Запропоновано поняття приховування кримінального правопорушення – заздалегідь не обіцяна умисна діяльність причетної особи, яка вчиняється після закінчення основного (попереднього) кримінального правопорушення та спрямована на переховування особи правопорушника, знарядь та/або засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення та/ або предметів, здобутих внаслідок вчинення кримінального правопорушення, у вчиненні якого особа, яка приховує кримінальне правопорушення ніякої участі не брала. Відповідно, доцільно дане визначення закріпити у ч. 1 ст. 396 КК України.

Родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення законодавець обґрунтовано визнав відносини у сфері відправлення правосуддя (розділ XVIII Особливої частини КК України).

Видовим об'єктом є сукупність тотожних суспільних відносин щодо забезпечення викриття та розкриття вчинюваних кримінальних правопорушень та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Підкреслено, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України, є сукупність суспільних відносин щодо забезпечення викриття та розкриття тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт у досліджуваному складі відповідає об'єкту основного кримінального правопорушення.

Приховування з об'єктивної сторони характеризується винятково активними фізичними діями, спрямованими на переховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, знарядь і засобів вчинення такого посягання, його слідів чи предметів, здобутих кримінально караним шляхом. Склад приховування кримінального правопорушення є формальним, тобто не потребує настання суспільно-небезпечних наслідків та наявності причинного зв'язку між діями та наслідками.

Зазначено, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України, може бути фізична, осудна або обмежено осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Пропонується встановлення кваліфікованого складу приховування кримінального правопорушення – вчинення службовою особою із зловживанням своїм службовим становищем, таким чином передбачивши можливість вчинення даного діяння спеціальним суб'єктом.

Підкреслено, що виключення з суб'єктного складу приховування становлять особи, які володіють «родинною таємницею» – близькі родичі та члени сім'ї, коло яких визначається Кримінальним процесуальним кодексом України. Вони не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення.

З суб'єктивної сторони приховування характеризується прямим умислом, мотив та мета на кваліфікацію не впливають, але повинні враховуватися при призначенні покарання. Що стосується усвідомлення особою факту приховування саме тяжких та особливо тяжких злочинів, то головним є розуміння приховування злочину, як суспільно небезпечного діяння, тоді як помилку в ступені тяжкості основного злочину слід визнавати юридичною, яка не впливає на вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Встановлено особливості відмежування приховування кримінального правопорушення від пособництва та інших видів причетності. Доведено, що приховування кримінального правопорушення, вчинене шляхом завідомо

неправдивих показань, не є приховуванням, а утворює самостійне кримінальне правопорушення проти правосуддя. Аналогічна позиція обґрунтовується і у випадку вчинення приховування кримінального правопорушення шляхом самообмови.

Здійснено системне дослідження особливостей суб'єктивних та об'єктивних ознак діяння, яке утворює приховування кримінального правопорушення, а також проаналізовано особливості відмежувальних ознак даного виду кримінального правопорушення від інших видів причетності та суміжних складів (ст.ст. 198; 209, 256, 383, 384, 385 КК), в основу чого покладено особливості форми об'єктивної сторони діяння, способів її об'єктивного вираження, окремі моменти суб'єктивної сторони, характерні для суміжних складів діянь, що неприйнятні приховуванню, а також в контексті притаманності такої ознаки як предмет кримінального правопорушення для окремих суміжних складів, на відміну від приховування кримінального правопорушення.

Аргументовано необхідність розширення санкції приховування кримінального правопорушення неізоляційним видом покарання – громадськими роботами, що підвищить ефективність правозастосування норми, яка передбачає відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення, дасть суду більше можливостей при призначенні виду та розміру покарання в залежності від особливостей всіх суб'єктивних та об'єктивних ознак вчиненого діяння. У санкції пропонованої частини 2 статті 396 КК України пропонується передбачити обмеження та позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років як альтернативні основні покарання та обов'язкове додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Виконано компаративіський аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання кримінальної заборони приховування кримінального правопорушення. Наголошено, що кримінальне право будь-якої країни має

свою специфіку. Вона виявляється в змісті основних кримінально-правових інститутів, обумовлених історичними, національними і культурними традиціями, особливостями політичного устрою суспільства, його економікою і багатьма іншими факторами. Дослідження кримінального законодавства окремих (понад 30) зарубіжних країн дозволило дійти висновку, що за особливостями правового регулювання інституту причетності та безпосередньо його виду – заздалегідь обіцяного приховування, законодавство цих країн можна поділити на три групи: 1) країни, в законодавстві яких приховування кримінального правопорушення розглядається як співучасть; 2) країни, в законодавстві яких приховування кримінального правопорушення розглядається як самостійне кримінально каране діяння; 3) країни, в законодавстві яких взагалі не розглядається приховування кримінального правопорушення.

Результати проведеного дослідження дозволило запропонувати якісно нову редакцію статті 396 КК України у якій пропонується передбачити розгорнуту дефініцію поняття приховування кримінального правопорушення; кваліфікований склад – вчинення приховування кримінального правопорушення службовою особою із використанням свого службового становища; встановлення альтернативної санкції для простого складу правопорушенням, в якій визначено основні неізоляційне та альтернативні ізоляційні види покарання; санкцію для кваліфікованого виду, де передбачити альтернативні основні ізоляційні види покарання то обов’язкове додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років; передбачити умови добровільної відмови від приховування та встановити підстави звільнення від кримінальної відповідальності за приховування осіб, які мають родинні зв’язки.

Ключові слова: кримінальне законодавство зарубіжних країн, причетність до кримінального правопорушення, кримінальне правопорушення, заздалегідь

необіцяне приховування кримінального правопорушення, кримінально-правова кваліфікація, кримінальна відповідальність.

SUMMARY

Lazarenko V. Criminal-legal characteristics of concealment of a criminal offense: a comparative legal study. – Manuscript.

Thesis for the Candidate of Law Degree in the Specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa. 2021.

The dissertation is the first in Ukraine special complex comparative legal research of concealment of a criminal offense in the conditions of the updated criminal legislation of Ukraine and European integration processes, based on the results of which proposals were formulated aimed at improving the rules of criminal law in terms of criminal liability for this criminal offense.

In the dissertation work the research of criminal responsibility for concealment of a criminal offense was carried out, which allowed to formulate the following conclusion: previously unconcealed concealment is an independent part of a criminal offense and is considered one of the types of involvement.

Pre-promised concealment as an independent component of a criminal offense may be discussed only in the case of concealment of a person who has committed a criminally punishable act, tools and means of committing a criminal offense, its traces or objects obtained by criminal means, in which the person concealing the criminal offense did not take part, in contrast to the previously promised concealment of a criminal offense, which is the result of joint activities with the executor and is considered as aiding and abetting.

It was emphasized that since the beginning of the existence of criminal law, the institution of involvement and direct concealment has not been directly reflected as independent criminal acts. Concealment of the crime and the offender were considered acts of accomplices. Only the Criminal and Correctional Penal Code of

1845 fundamentally distinguished between complicity and involvement (indulgence, concealment, and failure to report), elaborating these concepts in sufficient detail. Already under the Criminal Code of 1903, the responsibility of the persons involved is independent and independent of the responsibility of the main perpetrators (although the severity of the main offense affects the punishment of those involved). The adoption of the Criminal Code of the Ukrainian SSR in 1960 consolidated the existence of the institution of involvement in the criminal law of Ukraine. The legislator followed the path of differentiation of criminal liability for concealment depending on the severity of the concealed offense and established an exhaustive list of encroachments, the unpromised concealment of which entailed criminal liability.

The current Criminal Code of Ukraine contains Art. 396, which criminalizes in advance the unpromising concealment of a serious or particularly serious criminal offense, which provides for punishment in the form of arrest for up to three months or restriction of liberty for up to three years, or imprisonment for the same term.

The genesis of the development of normative regulation of the issue of concealment of a criminal offense under domestic law has been studied, based on which three stages of formation of the concept of pre-promised concealment have been identified: 1) the period of identification of complicity and involvement in a criminal offense; 2) transition period; 3) the period of transformation and consolidation as an independent criminal law institution.

The concealment of a criminal offense through the prism of the institute of involvement in a criminal offense is analyzed, the doctrinal development of this concept, its formation and definition taking into account the peculiarities of modern criminal law is traced.

The doctrinal formation of the concept of concealment of a criminal offense as a separate type of involvement has been studied. The peculiarities of the image of this type of involvement depending on the positioning in the context of the features of the distinction with the institution of complicity in a criminal offense are analyzed.

The concept of concealment of a criminal offense is proposed - no premeditated intentional activity of the person involved, which is committed after the main (previous) criminal offense and aimed at concealing the offender, tools and / or means of committing a criminal offense, traces of criminal offenses or committing a criminal offense in which the person concealing the criminal offense did not take any part. Accordingly, it is advisable to enshrine this definition in Part 1 of Art. 396 of the Criminal Code of Ukraine.

The legislator rightly recognized the relations in the field of justice as the generic object of the investigated criminal offense (Chapter XVIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine). The specific object is a set of identical social relations to ensure the detection and disclosure of criminal offenses and bring the perpetrators to justice. It is emphasized that the main direct object of the criminal offense under Art. 396 of the Criminal Code of Ukraine, is a set of public relations to ensure the detection and disclosure of serious and especially serious criminal offenses. The additional obligatory direct object in the investigated structure corresponds to the object of the main criminal offense.

Concealment from the objective point of view is characterized by exclusively active physical actions aimed at concealing the person who committed the criminal offense, tools and means of such encroachment, his traces or objects obtained by criminal punishment. The composition of the concealment of a criminal offense is formal, as it does not require the occurrence of socially dangerous consequences and the presence of a causal link between actions and consequences.

It is noted that the subject of a criminal offense under Art. 396 of the Criminal Code of Ukraine, may be a natural, sane or partially sane person who has reached 16 years of age. It is proposed to establish a qualified composition for concealment of a criminal offense - the commission of an official with abuse of office, thus providing for the possibility of committing this act by a special entity. It is emphasized that the exceptions from the subjective composition of concealment are persons who have a "family secret" - close relatives and family members, whose circle is determined by

the Criminal Procedure Code of Ukraine. They are not subject to criminal liability for not promising concealment of a criminal offense.

From the subjective point of view, concealment is characterized by direct intent, motive and purpose do not affect the qualification, but must be taken into account when sentencing.

As for the person's awareness of concealment of serious and especially serious crimes, the main thing is to understand concealment of a crime as a socially dangerous act, while the error in the severity of the main crime should be considered legal, which does not affect the decision to prosecute.

The peculiarities of distinguishing the concealment of a criminal offense from complicity and other types of involvement have been established. It has been proved that concealment committed through knowingly false testimony, including through self-incrimination, is not concealment, but constitutes an independent criminal offense against justice. A similar position is justified in the case of concealment of a criminal offense by giving knowingly false testimony.

A systematic study of the features of subjective and objective signs of the act, which forms the concealment of a criminal offense, as well as analyzed the features of the distinguishing features of this type of criminal offense from other types of involvement and related structures (Articles 198; 209, 256, 383, 384, 385), based on the peculiarities of the form of the objective side of the act, ways of its objective expression, some aspects of the subjective side, characteristic of related acts that are not inherent in concealment, as well as in the context of such a feature as a criminal offense for certain related warehouses, in contrast to concealment of a criminal offense.

It is argued that the need to expand the sanction for concealment of a criminal offense by non-isolation type of punishment - community service, which will increase the effectiveness of law enforcement, which provides for liability for unpromised concealment of criminal offense, will give the court more opportunities to impose penalties objective signs of the act. The sanction of the proposed part 2 of

Article 396 of the Criminal Code of Ukraine proposes to provide for restriction and imprisonment for a term of three to five years as alternative basic punishments and mandatory additional punishment in the form of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities.

A comparative analysis of foreign experience in the legal regulation of the criminal prohibition of concealment of a criminal offense has been performed. It is emphasized that the criminal law of any country has its own specifics. It is manifested in the content of the main criminal law institutions, due to historical, national and cultural traditions, the peculiarities of the political system of society, its economy and many other factors.

A study of the criminal law of some (over 30) foreign countries led to the conclusion that the peculiarities of the legal regulation of the institution of involvement and its type - the promised concealment, the legislation of these countries can be divided into three groups: 1) countries whose legislation considered as complicity; 2) countries in the legislation of which concealment of a criminal offense is considered as an independent criminal act; 3) countries whose legislation does not consider concealment of a criminal offense at all.

The results of the study allowed to propose a qualitatively new version of Article 396 of the Criminal Code of Ukraine, which proposes to provide a detailed definition of the concept of concealment of a criminal offense; qualified staff - committing the concealment of a criminal offense by an official using his official position; establishment of an alternative sanction for simple offenses, which defines the main non-isolation and alternative isolation punishments; a sanction for a qualified type, which provides for alternative basic isolation punishments, is a mandatory additional punishment in the form of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities for up to three years; provide for the conditions of voluntary refusal to conceal and establish the grounds for exemption from criminal liability for concealment of persons with family ties.

Key words: criminal legislation of foreign countries, involvement in a criminal offense, criminal offense, pre-promised concealment of a criminal offense, criminal qualification, criminal liability.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лазаренко В. Поняття причетності до злочину. *Вісник прокуратури*. 2010. №12 (114). С. 58-61.
2. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин. *Вісник прокуратури*. 2011. №2 (116). С. 59-62.
3. Лазаренко В. Юридична природа приховування злочину. *Вісник прокуратури*. 2011. №9 (123). С. 68-73.
4. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину в зарубіжних країнах. *Вісник прокуратури*. 2011. №12 (126). С. 112-116.
5. Лазаренко В. Особливості кваліфікації приховування злочину. *Вісник прокуратури*. 2013. №8 (146). С. 68-72.
6. Лазаренко В. Уголовная ответственность за укрывательство преступления в Республике Молдова и Украине как средство достижения задач современного уголовного законодательства. *Закон и жизнь*. 2013. №10/2. С. 134-136.
7. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину у законодавстві країн Європи та США. *Art and Science. Multilingual scientific journal*. 2021. №4. С.99-111.
8. Лазаренко В. Місце приховування кримінального правопорушення в інституті причетності до злочину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №7. С. 67-76.
9. Лазаренко В. Історія виникнення та розвитку кримінальної відповідальності за приховування злочину. *Міжнародна науково-практична конференція. «Основні напрямки реформування законодавства України в*

умовах розбудови демократичної держави (24-25 грудня 2010 р., Асоціація аспірантів-юристів). Харків, 2010. С.91-93.

10. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин, потерпілих та службових осіб за КК України 2001 року. *Міжнародна науково-практична конференція*. «Правові проблеми зміцнення української державності» (19-20 листопада 2010 р., Причорноморська фундація права). Одеса, 2010. С.90-91.

11. Лазаренко В. Поняття причетності до злочину. *Збірник тез наукових робіт*. І Всеукраїнські наукові читання з кримінальної юстиції пам'яті професора В.П. Колмакова (16-17 квітня 2010 р., Одеська національна юридична академія). Одеса, 2010. С.348-350.

12. Лазаренко В. Юридична природа приховування злочину. *Всеукраїнська конференція науковців та практиків* «Теоретико-практичні механізми розбудови правової держави» (23-24 вересня 2011 р., Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив»). Львів, 2011. С.61-63.

13. Лазаренко В. Питання розмежування приховування кримінального правопорушення та співучасті. *Міжнародна науково-практична конференція* «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 жовтня 2020 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С.223-225.

14. Лазаренко В. Відповідальність за приховування кримінального правопорушення членів сім'ї та близьких родичів. *Міжнародна науково-практична конференція* «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26–27 березня 2021 р.). Запоріжжя: Запорізька міська Громадська організація «Істина», 2021. С. 187-189.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
 РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В ВІТЧИЗНЯНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ.....	14
1.1. Генезис кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення у вітчизняному законодавстві	14
1.2. Місце приховування кримінального правопорушення в інституті причетності до кримінального правопорушення	29
1.3. Становлення поняття приховування кримінального правопорушення в кримінально-правовій доктрині.....	39
 РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	54
2.1. Об'єктивні ознаки складу приховування кримінального правопорушення.....	54
2.2. Суб'єктивні ознаки складу приховування кримінального правопорушення.....	80
2.3. Особливості кваліфікації та відмежування приховування кримінального правопорушення від співучасті та суміжних складів	107
2.4. Питання покарання за приховування кримінального правопорушення.....	135

РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	152
3.1. Приховування кримінального правопорушення за законодавством зарубіжних країн	152
3.2. Шляхи вдосконалення кримінально-правового регулювання приховування кримінального правопорушення з урахуванням зарубіжного досвіду	163
ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	181
ДОДАТКИ	206

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КСУ – Конституційний Суд України

ВСУ – Верховний Суд України

ВРУ – Верховна Рада України

ЗУ – Закон України

КК – Кримінальний кодекс

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

ППВСУ – Постанова Пленуму Верховного Суду України

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна злочинність виступає в якості масштабної загрози безпеці охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам, стабільному розвитку країни та становленню держави як демократичної, соціальної, правової в світовій спільноті. Суспільство має вжити всіх заходів, спрямованих на виявлення, припинення і попередження кримінально-протиправних посягань. Певними можливостями в цьому аспекті володіють норми кримінально-правового інституту причетності, що спрямовані, насамперед, на боротьбу з тяжкими та особливо тяжкими кримінальними правопорушеннями.

Чинне кримінальне законодавство України передбачає окремі види причетності, одним із яких є заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення (ст. 396 Кримінального кодексу України (далі – КК України)), спрямоване на забезпечення принципу невідворотності відповідальності, зниження латентності кримінальних правопорушень, підвищення рівня правосвідомості українського суспільства та формування громадянської позиції щодо нетерпимого ставлення до будь-яких проявів протиправної поведінки.

Існуюча законодавча конструкція приховування кримінального правопорушення не може запропонувати точні критерії для вирішення питань кваліфікації та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, не передбачає однозначні ознаки, які дозволяють чітко охарактеризувати діяння приховувача, що у своїй сукупності призводить до різночитання, помилок у процесі правозастосування та, як наслідок, неправомірного притягнення до відповідальності. Комплексне з'ясування логічного змісту кримінальної норми і аналіз науково-правових поглядів на приховування кримінального правопорушення, з одного боку, розкривають істотні суперечності і технічні недосконалості чинної законодавчої моделі цього, а з іншого боку, надають

можливість для пошуку найбільш прийнятних конструкцій досліджуваної норми з метою найбільш ефективного її практичного застосування.

Значний внесок у розробку фундаментальних питань поняття та відповідальності за приховування кримінального правопорушення внесли Л.М. Абакіна-Пілявська, Г.І. Баймурзин, А.С. Беніцький, І.А. Бушуєв, Г.Б. Вереша, Р.В. Віттенберг, В.С. Гелашвілі, П.І. Гришаєв, А.В. Зарубін, П.К. Євдокимов, М.І. Ковальов, Н.А. Косякова, О.М. Лемешко, В.В. Лень, А.Д. Макаров, М.І. Мельник, Г.В. Новицький, Б.Т. Разгільдієв, Н.Г. Радунцев, О.І. Семикіна, В.Г. Смірнов, Є.Л. Стрельцов, М.Х. Хабібুলлін, О.А. Чуваков та інші науковці. Водночас, незважаючи на значний масив наукових досліджень, чимало аспектів цієї проблеми залишаються гостро дискусійними та такими, що потребують комплексного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію положень: Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 №1209-р.; Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ухваленої Законом України від 18 березня 2004 р. №1629-IV; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. №501/2015.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планів Південного регіонального центру Національної академії правових наук України: №148/3-Б «Регіональна юридична наука: сучасні завдання» на 2019-2024 роки та №86/16 «Актуальні напрямки розвитку юридичної науки для подальшого розвитку регіонів України» на 2013-2018; науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у ХХІ столітті» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія

інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є порівняльно-правовий аналіз приховування кримінального правопорушення та розробка науково-обґрунтованих пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства, що передбачає кримінальну відповідальність за вказане кримінально-каране діяння.

Для досягнення цієї мети в дисертації вирішувалися такі **завдання**:

охарактеризувати історичні аспекти розвитку приховування кримінального правопорушення у вітчизняному законодавстві;

встановити місце приховування кримінального правопорушення в інституті причетності до кримінального правопорушення;

дослідити доктринальне визначення приховування кримінального правопорушення в роботах вітчизняних науковців та з'ясувати його кримінально-правову природу;

розглянути особливості об'єктивних ознак складу приховування кримінального правопорушення;

проаналізувати особливості суб'єктивних ознак складу приховування кримінального правопорушення;

визначити особливості кваліфікації та відмежування приховування кримінального правопорушення від співучасті та суміжних складів;

з'ясувати особливості питання покарання за приховування кримінального правопорушення;

здійснити порівняльний аналіз стану та особливостей законодавчого регулювання приховування кримінального правопорушення за законодавством України та зарубіжних країн;

сформулювати і обґрунтувати пропозиції та рекомендації про вдосконалення кримінально-правового регулювання приховування кримінального правопорушення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням приховування кримінального правопорушення за законодавством України і законодавством зарубіжних країн.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика приховування кримінального правопорушення: порівняльно-правове дослідження.

Методи дослідження. В ході дисертаційного дослідження застосовувалися різні наукові методи, зокрема: діалектичний – дозволив проаналізувати кримінальне законодавство та практику його застосування щодо приховування кримінального правопорушення. За допомогою історико-правового методу досліджено генезу розвитку поняття приховування кримінального правопорушення та його нормативного відображення. Формально-логічний метод використовувалися при формулюванні ключових понять і визначенні термінологічного означення приховування кримінального правопорушення. За допомогою системно-структурного методу було визначено місце приховування кримінального правопорушення в системі кримінального права, в цілому, та інституті причетності, зокрема. Конкретно-соціологічні методи анкетування і вивчення документів та матеріалів, статистичні і математичні методи використовувалися в процесі збору, аналізу й узагальнення емпіричної інформації, необхідної для формулювання наукових висновків. Порівняльно-правовий (компаративістський) метод використовувався для зіставлення положень КК України і приписів кримінальних кодексів зарубіжних країн з метою виявлення та врахування позитивного досвіду під час розроблення пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства України в частині приховування кримінального правопорушення. Діалектичний метод дозволив проаналізувати кримінальне законодавство та практику його застосування щодо відповідальності за приховування кримінального правопорушення. Логіко-семантичний метод забезпечив поглиблення понятійного апарату щодо проблематики дослідження.

Нормативною базою дослідження є: Конституція України, Кримінальний кодекс України 2001 року та інші закони України, законодавство зарубіжних країн, зокрема, кримінальні кодекси окремих штатів США, Австрії, Республіки Білорусь, Естонії, Латвії, Молдови, Нідерландів, Норвегії, Швейцарії, Франції та ін. Історичний метод дослідження вимагав вивчення кримінального законодавства часів Київської Русі, Російської імперії, Австро-Угорської імперії, кримінальні кодекси УРСР 1922, 1927 і 1960 рр., кримінальні кодекси колишніх союзних республік – Грузинської РСР, Латвійської РСР, Казахської РСР, Литовської РСР, Узбекської РСР, Азербайджанської РСР та ін. У роботі аналізуються необхідні для дослідження положення постанов Пленуму Верховного Суду України, вищих судових інстанцій, які діяли раніше в СРСР, УРСР.

В емпіричну основу дослідження були покладені результати анкетування працівників правоохоронних та судових органів з питань кримінально- правової відповідальності за приховування кримінального правопорушення (всього опитано 60 осіб), анкетування населення (всього опитано 126 осіб); статистичні і аналітичні дані МВС України, Генеральної прокуратури України, Верховного Суду України, а також ухвали Верховного Суду СРСР, УРСР, РРФСР та матеріали судової практики зарубіжних країн.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним порівняльно-правовим дослідженням приховування кримінального правопорушення в умовах оновленого кримінального законодавства України та євроінтеграційних процесів.

Наукова новизна дослідження розкривається в наступних положеннях, висновках та пропозиціях:

вперше:

на підставі комплексного компаративістського аналізу кримінального законодавства зарубіжних країн встановлено три основні концепції законодавчого регламентування приховування кримінального правопорушення:

- 1) приховування кримінального правопорушення розглядається як співучасть;
- 2) приховування кримінального правопорушення розглядається як самостійне кримінально каране діяння;
- 3) склад приховування кримінального правопорушення в чинному кримінальному законодавстві відсутній;

запропоновано дефініцію приховування кримінального правопорушення, яке являє собою заздалегідь не обіцяну умисну діяльність причетної особи, що вчиняється після закінчення основного (попереднього) кримінального правопорушення та спрямована на переховування особи правопорушника, знарядь та/або засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення та/або предметів, здобутих внаслідок вчинення кримінального правопорушення, у вчиненні якого особа, яка приховує кримінальне правопорушення, ніякої участі не брала;

обґрунтовано необхідність розширення формулювання змісту декриміналізуючої поведінки шляхом доповнення примітки до статті 396 КК України щодо умов звільнення від кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення, яку пропонується викласти в такій редакції: «Особа, яка добровільно заявила про переховування нею особи, що вчинила кримінально протиправне посягання, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення та/або предметів, здобутих кримінально караним шляхом до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо в її діях не містяться ознаки іншого складу кримінального правопорушення»;

на основі зарубіжного досвіду запропоновано доповнити положення щодо кримінальної відповідальності за вчинення приховування кримінального правопорушення такою кваліфікуючою ознакою, як «вчинене службовою особою». Зазначене дозволяє запропонувати доповнити диспозицію ст. 396 КК України частиною другою, виклавши її у такій редакції: «2. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища...»;

вдосконалено:

періодизацію вітчизняного законодавчого процесу становлення та розвитку кримінально-правової заборони причетності в цілому та приховування кримінального правопорушення як одного із її видів;

визначення суб'єктивних та об'єктивних ознак приховування кримінального правопорушення та їх законодавче закріплення, з огляду на особливості їх кримінально-правової природи;

систему критеріїв розмежування приховування кримінального правопорушення від інших видів причетності, пособництва та суміжних складів діянь (ст.ст. 198, 209, 256, 383, 384, 385 КК України);

санкцію ст. 396 КК України за рахунок доповнення: простого складу видом покарання, який не пов'язаний з ізоляцією засудженого від суспільства, з метою дотримання принципів справедливості та індивідуалізації відповідальності – громадськими роботами; кваліфікованого складу – альтернативними видами ізоляційного покарання – обмеження волі та позбавлення волі та обов'язковим додатковим видом покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

дістали подальшого розвитку:

положення щодо способів вчинення приховування кримінального правопорушення в контексті кваліфікації;

визначення родового поняття причетності до кримінального правопорушення в умовах оновленого кримінального законодавства України як умисного (або необережного) протиправного діяння без ознак співучасті, що

пов'язане з основним кримінальним правопорушенням, але не сприяє та не обумовлює його вчинення, не містить причинно-наслідкового зв'язку, спільних об'єктивних та суб'єктивних ознак складу;

правила кваліфікації приховування кримінального правопорушення та методика призначення покарання за приховування кримінального правопорушення в контексті кримінально-правової реформи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – при розробці напрямів подальшого вдосконалення кримінального права, з формуванням основних засад попередження кримінально протиправних посягань;

правотворчій діяльності – при підготовці змін і доповнень до чинного законодавства України;

правозастосовній діяльності – отримані висновки можуть використовуватися судовими і правоохоронними органами як рекомендації щодо застосування окремих норм кримінального права (Акт впровадження Хмельницької обласної прокуратури від 05 жовтня 2021 року);

навчальному процесі – при проведенні занять з Загальної та Особливої частин кримінального права, спецкурсів «Кримінальні правопорушення у сфері правосуддя», «Кримінальна правопорушення в сфері економіки» та ін. (Акт впровадження НУ «Одеська юридична академія» від 28 вересня 2021 року, Акт впровадження Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 4 жовтня 2021 року);

правовиховній діяльності – при впровадженні положень існуючої кримінально-правової ідеології у правосвідомість фахівців та громадян у цілому.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична

академія», висвітлені у доповідях на науково-практичних конференціях: Перших Всеукраїнських наукових читаннях з кримінальної юстиції пам'яті професора В. П. Колмакова (м. Одеса, 16-17 квітня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові проблеми зміцнення української державності» (м. Одеса, 19-20 листопада 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави» (м. Харків, 23-24 грудня 2010 р.); Всеукраїнській конференції науковців та практиків «Теоретико-практичні механізми розбудови правової держави» (м. Львів, 23-24 вересня 2011 р., м. Львів); регіональному круглому столі: «Проблеми вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України» на базі Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький, 2-3 березня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2-3 жовтня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26-27 березня 2021 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладені у чотирнадцяти наукових статтях, сім із яких опубліковано у збірниках наукових праць, що входять до переліку фахових видань, затверджених МОН України, одна стаття – у науковому періодичному виданні іноземної держави та шести тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (242 найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінки, із них основного тексту – 180 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В ВІТЧИЗНЯНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

1.1. Генезис кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення у вітчизняному законодавстві

Досліджуючи проблеми кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення в нормах діючого кримінального законодавства, слід розпочати з аналізу особливостей урегулювання даного кримінально-правового явища протягом різних історичних етапів його становлення та розвитку.

Поняття приховування як норми кримінального законодавства має свою історію формування та становлення, дослідження якої дає можливість у своєму генезисі прослідкувати послідовність, етапність, закономірність розвитку, та врахувати стан його розвитку в майбутньому.

Так, в одній із найважливіших пам'яток Давньоруської держави – Руській Правді – не знайшов прямого відображення аспект приховування, з позиції самостійного кримінально-караного діяння. Закон містив лише поняття співучасті, наприклад, у випадку розбійного нападу «скопом» [188, с. 21], проте безпосереднього поділу ролей співучасників ще не було.

«Руська Правда» Ярослава Мудрого є одним із перших кодифікованих актів, який містив в собі норми правових звичаїв, витяги із княжих уставів, судових рішень тощо. Так, окремі норми регулювалися поняття причетності та визнавали таке діяння протиправним і караним. Наприклад, ст.ст. 112, 113 «Руської Правди» передбачали покарання за приховування холопа, який втік. Така причетність до вказаного діяння каралась штрафом та поряд з цим встановлювала винагороду тому, хто допомагав виявити втікача і повідомлював

господаря про місце його знаходження [234, с. 43]. У статті 32 «Русской Правды» зазначалося: «Челядин, убежавший от своего господина и скрывшийся в чужом доме, должен быть выдан ему в течении первых двух дней; если же его не выдадут в эти дни, то, будучи опознан, все равно возвращается хозяину, но его укрыватель наказывается тогда продажей (денежным штрафом) в 3 гривны» [186, с. 64].

Судебник 1468 року не містив детального опису діянь, які в силу своєї кримінально-правової характеристики можна було б віднести до видів причетності в їх сучасному розумінні. Однак, у ряді його статей передбачалася відповідальність осіб, які «знали про скоєне кримінальне правопорушення, але нічого конкретного не йшлося про невиконання ними обов'язку повідомити про кримінальне правопорушення або про вчинення дій, спрямованих на приховування кримінального правопорушення або наслідків такого діяння» [21, с. 105].

Значний вплив на подальший розвиток вітчизняного права здійснив Статут Великого князівства Литовського 1529 року, повною мірою втіливши у своєму змісті не лише звичайне право і норми Руської Правди, а також литовські і польські нормативні акти, концепції римського та німецького права, судову практику. Дослідження окремих статей вказаного нормативно-правового акту, які стосуються приховування кримінального правопорушення, без сумніву вказує на підвищену увагу нормотворчих інституцій того часу до приховування розбійників, злодіїв і вигнаних з країни, через призму суспільної небезпеки причетності. Так, «... якби ... піддані приховували у своїх будинках або маєтках підозрілих людей, розбійників, вигнаних з країни, або давали їм які-небудь поради, або надавали допомогу на шкоду суспільству, або користувалися завідомо краденими речами і це було б доведено, то винний повинен бути покараний так само, як і перераховані вище злочинці» [200, с. 106]. Особливої уваги заслуговував той факт, що завчасна обізнаність у тому, що особою вчинено правопорушення, не вимагалася від приховувача, натомість

він обов'язково мав знати, що приховує злочинця, і свідомо його переховувати. Зазвичай відповідальність приховувача полягала або у відшкодуванні шкоди, завданої порушником, або в такій самій відповідальності, яку мав понести злочинець [183, с. 87]. У даному випадку приховування кримінального правопорушення переносилося до сфери співучасті, точніше знаходилося в причинно-наслідковому зв'язку з протиправною поведінкою виконавця і злочинним результатом.

Так, феодальне кримінальне право в цілому не ставило караність приховування в залежність від тяжкості вчиненого основного кримінального правопорушення. Згідно положень Статутів кримінальна відповідальність наступала у випадку приховування особи, яка вчинила кримінально каране діяння, дачу такій особі порад, надання допомоги або користування свідомо краденими речами. Причому обов'язковим мало бути усвідомлення того, що причетна особа приховує саме правопорушника. Наприклад, в статті 13 Розділу 14 Статуту йдеться про приховування «в своїй хаті викритого злодія, маючи звістку про нього». Окрім того, норми Статуту 1588 року передбачали відповідальність за приховування втечі челяді дворової і полоненої (статті 17-18 Розділу 12) [201, с. 149].

Можемо прийти до висновку, що в аналізований історичний період розвитку кримінального законодавства в певній мірі вже закріплюються основи майбутнього інституту причетності, без виділення окремих видів даного діяння, при цьому приховуванню надається найбільше уваги.

Спробу дати визначення приховуванню кримінального правопорушення як одного із видів причетності, було зроблено вже в Соборному уложенні 1649 року, яке передбачало відповідальність за приховування, неповідомлення про кримінальне правопорушення (недонесення) та потурання. Зокрема, особа, винна в приховуванні державного кримінального правопорушення, каралась на рівні виконавця; щодо інших кримінальних правопорушень, то приховування каралось штрафом або покаранням, «яким накаже государ» [18, с.18].

Аналізуючи норми Соборного уложення, приходимо до висновку, що даний акт розділяв суб'єктів приховування кримінального правопорушення на головних і другорядних, відносячи останніх до числа співучасників. У той же час, законодавець відмежовував від кола співучасників осіб, лише причетних до скоєння суспільно небезпечного діяння. Саме до таких, причетних до правопорушення осіб, відносилися і переховувачі. У системі кримінальних правопорушень за законодавством розглянутого періоду приховування кримінального правопорушення займало місце в числі кримінально караних діянь проти благочиння (церковна адміністративна одиниця).

У першій чверті XVIII ст. Соборне уложення 1649 року залишалося основним джерелом вітчизняного права. Надалі, в результаті кодифікаційної роботи був виданий Артикул Військовий 1715 року, який перейняв існуючу класифікацію норм за родом діяння.

Інститут приховування в даний період, як і раніше, «належним чином не був розроблений, хоча виокремлювалися особи, які недоносили про кримінальне правопорушення та особи, які приховували кримінальне правопорушення. Обидві ці форми діяльності належали до співучасті у кримінальному правопорушенні» [42, с. 528]. Проте, законодавець диференціював покарання в залежності від ступеня тяжкості приховуваного кримінального правопорушення. Наприклад, «приховування правопорушника каралося вищою мірою покарання, а приховування осіб, що ухилялися від служби, каралося конфіскацією майна, яке згодом могло передаватися донощикам» [42, с. 300]. В обох випадках проявлявся певний мотив: по-перше, слід було посилити репресію до осіб, які приховують кримінальне правопорушення (застосувати метод залякування), і, по-друге, диференціювати санкцію артикулу в залежності від суспільної небезпеки приховуваного кримінального правопорушення.

Артикул Військовий не вбачав в приховуванні правопорушників і слідів кримінального правопорушення прямої антидержавної спрямованості і

відносив зазначені діяння до кримінальних правопорушень проти благочиння. Протилежну позицію займав законодавець щодо інших причетних до кримінальних правопорушень діянь. Зокрема, неповідомлення (недонесення) про підготовлюване державне кримінальне правопорушення, про видання «злочинських книг» входило в систему державних кримінальних правопорушень, а потурання розглядалося вже як посадове кримінальне правопорушення.

Звичним явищем кримінального законодавства другої половини XVIII ст. та початку XIX ст. було включення приховування кримінального правопорушення в контекст причетності, однак у рамках інституту співучасті.

У науковій літературі зазначається, що «до елементів співучасті стара доктрина відносила причетність – діяльність осіб, яка виникала з приводу кримінального правопорушення, проте після його вчинення, і яка не має причинного зв'язку з таким діянням. Причетність розподілялась на такі види: приховування, потурання (або не перешкоджання) і неповідомлення (недонесення) про вчинене кримінальне правопорушення. Приховування кримінального правопорушення могло бути шляхом: а) приховування самого правопорушника, б) слідів діяння, в) речей, здобутих кримінально караним шляхом. Мотиви приховування можуть бути особисті чи корисливі» [42, с. 431]. Звід законів Російської імперії 1832 року виокремлював приховувачів (в тому числі які заздалегідь не обіцяли допомогу), визнаючи їх співучасниками у кримінальному правопорушенні [42, с.528].

Австрійський Кримінальний кодекс 1769 року вказував наступне: «Немає жодного сумніву в тому, що злочинці, розбійники та інші злочинці можуть легше та зухваліше вчинити кримінально-каране діяння, якщо вони забезпечені тайним сховищем, де вони можуть сховатися самі та приховати вилучене майно від законного переслідування, а потім перейти до вчинення нових правопорушень» (гл. 102, §3). А. Фейєрбах вказував, що громадська безпека потребує, щоб переховувачі та підозрілі особи зазнавали всю гостроту

кримінальної репресії, та наводив наступне висловлювання, яке характеризувало ставлення давнього права до приховування – «Співучасником стає той, хто здійснює підтримку особі, яка заподіює шкоду (злочинцю)». Ще в римському праві висувалося положення: «однакове правопорушення – викрадати річ та викрадену річ приховувати» [208, с.339].

Такої самої думки притримувався французький законодавець у тексті Кримінального кодексу 1810 року. Лише Законом від 22 травня 1915 року були внесені деякі зміни в постанови про відповідальність за приховування: «Якщо злочинця, яким були здобуті приховані речі, тягне за собою покарання мученицьке або ганебне, то переховувач, який знав в момент приховування, яким порушенням та за яких обставин здобуті були речі, підлягає покаранню, встановленому законом за це порушення». Але при цьому смертна кара замінюється переховувачу каторжними роботами [208, с.340].

Разом з тим, з часом вказана концепція визнання причетності одним із видів співучасті, будучи не послідовною з теоретичної точки зору, поступилася іншій.

Тільки Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року принципово розмежувало співучасть та причетність (потурання, приховування та недонесення), досить детально розробивши ці поняття (ст.ст. 14, 15, 125, 128) [42, с.528].

Це ж Уложення в редакції 1885 року у Відділі 3 «Про участь у злочині» Глави 1 «Про злочини та проступки взагалі та про ступені вини» Розділу 1 «Про злочини, проступки та покарання взагалі» визначало «причетними до справи та злочину: 1) осіб, які потурають: ті, які, маючи владу або можливість попередити злочин, з наміром, або що найменше завідомо, припустили вчинення нього; 2) осіб, які приховують: ті, які, не маючи ніякої участі у самому вчиненні злочину, тільки після вчинення нього завідомо приймали участь в укритті або знищенні його слідів, або в укритті самих злочинців, або також завідомо взяли до себе або прийняли на зберігання, або ж передали чи

продали іншим викрадені чи відняті у когось, або ж іншим протизаконним чином здобуті речі» (ст.ст.14-15) [224].

Згідно Кримінального Уложення 1903 року відповідальність причетних до кримінального правопорушення осіб самостійна і незалежна від відповідальності основних винних (хоча тяжкість основного кримінального правопорушення впливає на покарання причетних осіб). Відповідальність за окремі види причетності передбачена в різних розділах. Наприклад, у розділі 7 «Про протидію правосуддю» приховування містилось в таких нормах: «про «пошкодження, приховування або захоплення речового або письмового доказу»; про «пошкодження, приховування або захоплення ще не приєднаних до процесу у кримінальній справі речового або письмового доказу за тяжким злочином»; «про приховування або сприяння приховуванню злочинця», «якщо таке приховування учинено з метою приховати злочинця від суду або покарання»; «про звільнення арештанта з-під варти або з місця ув'язнення, або сприяння втечі арештанта» [43, с. 9].

З аналізу вказаного розділу видно те, що законодавець розрізняє приховування протиправного діяння та правопорушника. З одного боку, дії винного полягають у пошкодженні, приховуванні або захопленні доказів, приєднаних до кримінального провадження. З іншого боку, мається на увазі приховування або сприяння у приховуванні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

У вказаному Уложенні передбачені і спеціальні види приховування, наприклад: явка з повинною в кримінальному правопорушенні, завідомо вчиненим іншим суб'єктом; завідома видача себе за особу, яка обвинувачується органами правосуддя у вчиненні кримінально караного діяння; відбування покарання у вигляді позбавлення волі за іншу особу.

З урахуванням різноманітності інститутів дореволюційного кримінального законодавства в сфері кримінальних правопорушень проти правосуддя окремі його положення стали базовими для радянського права у цій

сфері. Однак це не вплинуло на позицію законодавчих органів відносно приховування.

В перші десятиріччя радянської влади підхід про самотійну відповідальність причетних осіб був змінений та ці особи, в тій чи іншій мірі, відкрито чи завуальовано були віднесені до співучасників (пособників).

Після Жовтневої революції та до прийняття Декрету про суд №1 на місцях утворювалися суди під назвою «тимчасові народні суди», «суди громадської совісті», «слідчі комісії» тощо, які, крім відправлення правосуддя, виступали в якості законотворчих органів. Так, наприклад, «обов'язкова постанова Ради Кузнецького повітового комісаріату Томської губернії містила 20 різних складів злочинів, які уявляли собою діюче в межах повіту кримінальне право. Серед них мав місце склад, що передбачав відповідальність за приховування осіб, які займалися виробництвом самогону» [70, с.103].

У перших декретах не проводилося розмежування в призначенні покарання за окремі види причетності. Так, 8 травня 1918 року РНК видає декрет «Про хабарництво», який вперше застосовує поняття причетності до кримінального правопорушення. Як вказував А.А. Піонтковський, Постанова РНК від 19 вересня 1918 року «Про посилення кримінальної репресії за перевезення без відома поштового відомства листів, грошей і маловагових посилок» визначало, що «пособники, співучасники, підбурювачі і особи, які причетні до вчинення злочину, відповідають нарівні з основними винуватцями» [163, с.247].

Принцип однакової відповідальності нарівні з основними виконавцями також всіх співучасників і осіб, які причетні до вчинення кримінального правопорушення, знайшов своє відображення і в декретах РНК РРФСР від 22 липня 1918 року «Про спекуляцію» та від 30 липня 1918 року «Про набатний дзвін» [163, с. 450]. Характерним для цих декретів є віднесення різних категорій причетних осіб до співучасників. Обидва ці декрети говорять про причетність в загальній формі, не розрізняючи окремих видів причетності.

Найбільш повно охоплює коло різних учасників кримінального правопорушення декрет РНК «Про тилове ополчення» від 20 липня 1918 року «До осіб, які ухиляються від призову, та до осіб, які сприяють такому ухиленню, застосовуються покарання... (п.7). ... такому ж покаранню підлягає винний сприянні до схилення до невиконання обов'язків ополченця, в сприянні до втечі, до приховування того, хто ухиляється, а також в неповідомленні владі про ухилення винного (п.9)». Декрет вперше, поряд з приховуванням, називає недонесення [70, с.171].

Керівні засади з кримінального права РСФРР, видані 12 грудня 1919 року вказують на потурання та приховування як форми пособництва: «пособниками визнаються ті, хто, не приймаючи безпосередньої участі у виконанні злочинного діяння, сприяють виконанню його словом або справою, порадами, вказівками, усуненням перешкод, приховуванням злочинця або слідів злочину або потуранням, тобто не перешкоджанням вчиненню злочину» (ст.24) [187].

Кримінальний кодекс РСФРР 1922 року пособниками визнавав осіб, «які сприяли вчиненню кримінального правопорушення порадами, вказівками, усуненням перешкоди, приховуванням злочинця або слідів злочинів (ст. 16)». Отже, приховування кримінального правопорушення вважалося співучастю [234, с. 74].

На приховування у формі причетності вказували лише окремі статті Особливої частини КК (ст.ст. 68, 76). Але судова практика вказану редакцію ст. 16 тлумачила розширено, відносячи до пособництва будь-якого роду приховування, незалежно від того, коли воно було обіцяне та виконане. Вирішальною в цьому відношенні була постанова Пленуму Верховного суду РСФРР від 20 грудня 1926 року. В цій постанові Верховний суд визнав «співучасниками у вбивстві осіб, які у вбивстві не брали участі, про саме вбивство дізналися лише в тюрмі з розповідей вбивць, але які приховали вбивць, прийнявши на себе їх провину» [208, с. 341]. Кримінальний кодекс

УСРР містив аналогічні положення, оскільки кодекси радянських республік мали за основу КК РСФРР 1922 року.

Нова редакція ст. 17 КК РСФРР 1926 року повністю сприйняла цю тенденцію судової практики. Але, на відміну від ст. 16 КК РСФРР 1922 року, вона передбачала вже не сприяння «вчиненню» кримінального правопорушення «приховуванням» правопорушника або слідів такого діяння, а висунула два самостійних види сприяння: з одного боку, сприяння вчиненню кримінального правопорушення, з іншого – сприяння приховуванню правопорушника або слідів кримінально-караного діяння. Другий вид пособництва визнавався на практиці приховуванням [208, с. 341].

Як наголошується в навчальному посібнику з кримінального права, в КК РСФРР 1926 року будь-яке приховування – і заздалегідь обіцяне виконавцю, і заздалегідь не обіцяне йому – розглядалося в якості пособництва [216, с. 107].

Слід зазначити, що в роботі Б.С. Утевського вказувалося з приводу відповідного положення ст. 17 КК 1926 року, що «закон має на увазі тільки таке приховування, яке було обіцяно виконавцю до вчинення останнім правопорушення», хоча автор не наводив мотивів такого тлумачення [226, с. 11].

Але, незважаючи на визнання приховування кримінального правопорушення пособництвом, Верховний суд РСФРР в своєму інструктивному листі Кримінальної касаційної колегії (ККК) від 24 листопада 1926 року пропонував судам призначати за приховування більш м'які заходи соціального захисту. «Досвід роботи ККК, – вказувалося в зазначеному листі, – свідчить, що по відношенню до другого виду пособництва (приховування) суди часто призначають занадто суворі заходи соціального захисту. Причиною цього, вочевидь, слугує переоцінка суддями ступеню суспільної небезпечності пособників приховувачів. Залишаючи осторонь окремі, порівняно рідкі випадки, коли пособникам може бути призначена рівний та навіть більш суворий захід соціального захисту у повній відповідності до основних засад

Загальної частини Кримінального кодексу, слід визнати, що за загальним правилом заходи соціального захисту за пособництво та приховування мають бути м'якшими, ніж за виконавство або підбурювання» [208, с.342].

Інакше були побудовані положення про відповідальність за приховування в КК УСРР, прийнятого 8 червня 1927 року. Приховування, яке мало характер сприяння вчиненню суспільно небезпечного діяння, закон, як й КК РСФРР, прирівнював до пособництва, але приховування правопорушника або слідів кримінального правопорушення, яке не є сприянням вчиненню кримінально-караного діяння, тягло за собою, згідно ч. 2 ст. 19 КК УСРР, застосування заходів соціального захисту лише в спеціально передбачених випадках, тобто в випадках, коли за діяння, яке приховувалося, «може бути призначено позбавлення волі на строк більше одного року або визначено в законі позбавлення волі «на строк не менш ніж 6 місяців» (ст. 72) [208, с.343]. Так само, зберігання викрадених речей, якщо це зберігання не було сприянням вчиненню кримінального правопорушення, попередження осіб, які звинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення, про їх затримання тощо, судова практика УСРР визнавала особливим деліктом приховування, який був передбачений ст. 72 КК.

Таким чином, на відміну від КК РСФРР 1926 року, КК УСРР 1927 року та українська судова практика провели чітку межу між приховуванням, яке мало характер співучасті у вчиненні суспільно небезпечного діяння, та приховуванням у формі причетності.

У науковій літературі тих часів відмічали спеціальні випадки, які, за змістом, є видами приховування, але які закон виокремлює в самостійні склади. Сюди, перш за все, відносили неправдиві свідчення та неправдивий донос (ст. 95 КК РСФРР). Така позиція обґрунтовувалася тим, що в тих випадках, коли неправдиві свідчення ставлять своїм завданням домогтися виправдання винного, вони є одним з засобів приховування правопорушника від правосуддя. Так само, коли неправдивий донос має на меті відвести увагу слідчих органів

від дійсних винних у вчиненні протиправного діяння, він також є способом приховування правопорушника [208, с.344].

Недонесення про завідомо підготовлене чи вчинене кримінальне правопорушення, за загальним правилом тих часів, не тягнуло за собою кримінальної відповідальності. Ст.18 КК РСФРР вказувала на те, що недонесення про підготовку або вчинення правопорушення тягне за собою застосування покарання тільки у випадках, спеціально передбачених у законі. Такими спеціально передбаченими випадками були недонесення про всі контрреволюційні кримінальні правопорушення (ст.12 Положення про злочини державні (контрреволюційні та особливо для Союзу РСР небезпечні злочини проти порядку управління, прийняте ЦВК СРСР 25 лютого 1927 року, ст. 58-12 КК 1926 року), бандитизм, масові заворушення, підробку грошових знаків (ст.23 вказаного Положення, ст. 59-13 КК) [167, с.123], завідомо підготовлене або вчинене розкрадання, що було вчинено організованою групою, повторно або в великих розмірах (ст.ст. 2, 4 Указу від 4 червня 1947 року «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного та колективного майна») [179].

Недонесення про такі кримінальні правопорушення не є співучастю в них, воно розглядалося Кримінальним кодексом як самостійні діяння. Так як КК РСФРР будь-яке приховування розглядав як співучасть, приховування контрреволюціонера або контрреволюційного кримінального правопорушення, бандитизму, масових заворушень, підробки грошових знаків, розкрадання державного або колективного майна, вчинене організованою групою, повторно або в великих розмірах, мало розглядатися як співучасть.

Відмінність недонесення від приховування полягає в тому, що недонесення є бездіяльністю, яка виражає пасивну поведінку винного, приховування ж, як співучасть, передбачає завжди умисну активну поведінку (надання сховища, знищення слідів посягання, тощо).

Таким чином, законодавство радянської влади в перші десятиліття віддало перевагу позиції, за якою особи, які приховують кримінальне правопорушення, стали розглядатися як співучасники у кримінальному правопорушенні у формі пособників. Це знайшло й своїх прибічників (А.С. Омаров [157], П.К. Євдокимов [59], М. Меркушев [143] та ін.) в теорії кримінального права, які вважали, що незалежно від характеру зв'язку особи із кримінально караною діяльністю вона має розглядатися як співучасть, тобто вони фактично нівелювали сутність причетності.

Таке положення, повинно було рано чи пізно поступитися місцем обґрунтованій позиції про те, що заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення, потурання та неповідомлення про нього є видами причетності і підлягають самостійному кримінально-правовому регулюванню поза межами інституту співучасті.

Згідно Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 року, до пособництва було віднесено лише заздалегідь обіцяне приховування. Відповідно до ч. 6 ст. 17 «Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» заздалегідь обіцяне приховування розглядається як співучасть у вигляді пособництва. Як співучасть можуть бути визнані також випадки такого «приховування, яке хоч і не було (до або під час вчинення кримінального правопорушення) обіцяно виконавцю, але з якихось причин (наприклад, в силу систематичного вчинення) давало підставу виконавцеві кримінального правопорушення розраховувати на допомогу» [159, с. 11]. Заздалегідь не обіцяне приховування і неповідомлення (недонесення) відповідно до Основ каралося лише у спеціально передбачених законом випадках.

Закон Верховної Ради СРСР від 25 грудня 1958 року «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» не передбачав відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування кримінальних правопорушень проти держави, разом з тим, встановлював відповідальність за недонесення про такі

діяння [64, с.79]. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 24 лютого 1961 року «Про внесення доповнень до Закону про кримінальну відповідальність за державні злочини» [192, с.44] вказана прогалина була усунута. Кримінальна відповідальність наступала за заздалегідь не обіцяне приховування таких державних кримінальних правопорушень як: шпигунство; терористичний акт; терористичний акт проти представника іноземної держави; диверсія; організаційна діяльність, спрямована на вчинення особливо небезпечних державних кримінально-караних діянь; бандитизм; контрабанда; виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів та порушення правил про валютні операції.

Прийняття Кримінального кодексу УРСР 1960 року [105] закріпило наявність інституту причетності в кримінальному праві України. В Кодексі встановлювалося загальне правило, яке дублювало положення Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 року про приховування кримінального правопорушення. Цілком очевидно, законодавець пішов шляхом диференціації кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення в залежності від тяжкості приховуваного діяння. В ст.186 КК УРСР 1960 року містився вичерпний перелік кримінальних правопорушень, заздалегідь не обіцяне приховування яких тягло кримінальну відповідальність [45]. КК 1960 року встановив, що заздалегідь не обіцяне приховування, недонесення та потурання належать до причетності та підлягають самостійному кримінально-правовому регулюванню поза межами інституту співучасті.

Таким чином, в даний період заздалегідь не обіцяне приховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а так само знарядь і засобів його вчинення, його слідів або предметів, здобутих кримінально караним шляхом, тягнуло кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених Кримінальним Законом.

Початкова редакція Кримінального Кодексу УРСР 1960 року не передбачала можливості звільнення близьких родичів від кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення. Передбачалося, що суб'єктом заздалегідь не обіцяного приховування може бути будь-яка осудна особа, в тому числі і рідні винного, яка досягла шістнадцяти років. Незважаючи на таке законодавче положення, існувала й інша позиція науковців, які аргументували обмеження кримінальної відповідальності осіб, які вчинили приховування правопорушення з родинних почуттів [191 с. 47]. Однак вказана думка близько трьох десятиліть не виходила за рамки наукових ідей.

Кримінальний кодекс України, прийнятий 5 квітня 2001 року [106], підтвердив наявність інституту причетності в кримінальному праві України тим, що передбачив кримінальну відповідальність за придбання, отримання, збут або зберігання майна, завідомо одержаного кримінально караним шляхом, укриття протиправної діяльності учасників злочинних організацій, приховування кримінального правопорушення.

Законодавець України цілком справедливо розмістив норму, яка передбачає відповідальність за приховування кримінального правопорушення, у розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», оскільки приховування завдає шкоди або створює загрозу заподіяння такої шкоди охоронюваним суспільним відносинам у сфері правосуддя [13, с.81].

Заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення згідно зі ст. 396 КК України є кримінально караним лише у випадку, якщо воно пов'язане з приховуванням тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення. Таким чином, заздалегідь не обіцяне приховування нетяжких кримінальних правопорушень не тягне за собою кримінальної відповідальності, хоча при цьому з формальної точки зору не перестає бути причетністю.

Відповідно до ч. 2 ст. 396 КК України, не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом.

Погодимося з позицією Ю.В. Реня, за якою «натепер відсутнє законодавче закріплення причетності, її окремих видів, не в усіх випадках установлена кримінальна відповідальність за вказані дії. Небезпечність причетності багато в чому залежить від небезпеки закінченого кримінального правопорушення. Однак відповідальність причетних осіб самотійна, відносно незалежна від відповідальності осіб, що здійснили кримінально-каране діяння або спинились на стадіях попередньої злочинної діяльності» [183, с. 90].

Таким чином, аналіз історичного розвитку кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення показав поетапний шлях, який пройшло досліджуване питання, починаючи від повної відсутності в законодавчих актах та ототожнення з співучастю, і до встановлення вичерпного переліку діянь, за приховування яких настає кримінальна відповідальність, та встановлення кримінальної відповідальності за приховування всіх тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень.

1.2. Місце приховування кримінального правопорушення в інституті причетності до кримінального правопорушення

Процес формування інституту причетності у науковій доктрині та законодавстві триває досить довгий час. У сучасній теорії кримінального права спостерігаються розбіжність думок із цього приводу та різні підходи авторів до понять «співучасті» та «причетності», їх схожих та відмінних рис. Кримінальна караність причетності полягає у тому, що така протиправна діяльність перешкоджає розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень, викриттю винних осіб, що ускладнює роботу правоохоронних і судових

органів. Тим самим порушується принцип невідворотності кримінальної відповідальності.

Визначення місця та ролі приховування кримінального правопорушення в інституті причетності вбачається актуальним розпочати з аналізу поняття кримінально-правового явища причетності, ознак та характеристик, встановлення видів причетності.

Так, поняття причетності у науковій літературі є чи не одним із самих спірних питань, а тому і кількість думок та поглядів на дану категорію чимало, спробуємо розглянути та проаналізувати окремі із них.

М.Г. Іванов [68, с.287] вказує, що діяльність причетних осіб не є необхідною умовою вчинення кримінального правопорушення та не знаходиться у причинній залежності від злочинного наслідку. Такого роду діяльність ніяким чином не пов'язана з діяльністю виконавця основного (попереднього) кримінального правопорушення, не характеризується наявністю єдиної цілі, умислом та спрямованістю дій.

А.Н. Трайнін указував на те, що «причетність охоплює такий особливий зв'язок третіх осіб зі злочинцями, який не досягає інтенсивності співучасті у злочині, але не може залишатися поза межами кримінального правосуддя» [208, с.130]. За визначенням М.Д. Шаргородського, «причетність – діяння, суспільна небезпечність якого визначається тим, що воно вчиняється у зв'язку зі злочинною діяльністю іншої особи» [237, с.155].

На думку В.Г. Смирнова, причетність може бути визначено як «умисну діяльність осіб, що не брали участі у вчиненні кримінального правопорушення, спрямовану на сприяння приховання злочинця, знарядь, засобів або предметів кримінального правопорушення, наслідків реалізації результату кримінального правопорушення» [197, с.44].

Під причетністю А.В. Зарубін розуміє «умисну діяльність, що перешкоджає застосуванню заходів кримінально-правового впливу за вчинення основного посягання за відсутності ознак співучасті у ньому» [66, с.18].

Суспільна небезпека причетності полягає у збільшенні можливості для ухилення особи, яка вчинила основне кримінально каране посягання, від застосування заходів кримінально-правового впливу за допомогою осіб, які не брали участі у його вчиненні (причетних). Законодавче закріплення інституту причетності пов'язане з прагненням держави спонукати громадян до виконання своїх громадянських обов'язків, до консолідації держави і суспільства, а також поліпшення функціонування апарату правосуддя.

В.О. Навроцький [148] визначає «поняття причетності через встановлення позитивних ознак цього правового явища: 1) це діяння, передбачене Особливою частиною КК. Тобто, причетність має власну об'єктивну сторону, вона становить конкретні діяння, описанні у КК; 2) існує у формах, передбачених особливою частиною КК. Причетність не становить якогось одного кримінально караного діяння. Це – збірне поняття, яке охоплює ряд посягань, кожне з яких передбачене окремою кримінально-правовою нормою; 3) вона пов'язана з посяганням, вчиненим іншою особою (його ще називають предикатним). Тому не можна бути причетним до «власного» правопорушення – того, котрий вчинила особа або у якому вона виступає одним із співучасників. Таким чином, наявність причетності передбачає вчинення, принаймні, двох кримінальних правопорушень – один із них «основний», щодо якого має місце причетність, та інший – у вчиненні якого й полягає діяння причетної особи. Це посягання у юридичній літературі пропонують називати наступним чи похідним [132, с. 5]; 4) правопорушення, щодо якого має місце причетність, вже вчинене іншою особою, або є достовірно відоме причетним особам. Воно вчиняється без сприяння причетної особи – відсутній причинний зв'язок між діяльністю учасників предикатного злочину і поведінкою причетної особи. Або, інакше кажучи, предикатне правопорушення вже вчинене чи буде вчинено і тоді, коли причетності не було б [149, с. 317].

О.Ф. Кістяківський визначав причетність «як діяння, яке деякою мірою належить до іншого кримінального правопорушення, але при цьому не

належить до діянь співучасників, навіть у вигляді пособництва. З іншого боку, науковець, не погоджуючись із визначенням причетності як самотійного правопорушення, вказував, що діяння, які утворюють різні види причетності, можуть належати до інших самотійних складів протиправних діянь, таких як потурання, приховування та недонесення» [74, с.211]. Однак, поняття причетності є визначенням такої протиправної поведінки, а самотійні склади діянь (приховування, потурання тощо) становлять види причетності до кримінального правопорушення.

Б.Т. Разгильдієв вважав, що «передбачене кримінальним законом умисне суспільно небезпечне діяння, спрямоване на усунення виправно-трудоного чи іншого впливу на осіб, які вчинили чи готуються вчинити достовірно відомі злочини, причиннево не обумовлене ним та посягає на інтереси громадської безпеки» [181, с.107].

За ідеєю О.М. Лемешко, наступне (похідне) кримінальне правопорушення «посягає на суспільні відносини у галузі попередження та припинення кримінальних правопорушень, умисно вчинюване особою, яка достовірно знає про обставини вчинення попереднього, як правило, тяжкого або особливо тяжкого основного кримінального правопорушення» [133, с.186].

В.Г. Трифонов наводить визначення наступного плану: заздалегідь не обіцяна, умисна, суспільно небезпечна, протиправна поведінка, яка створює перешкоди в діяльності щодо попередження, запобігання та розкриття іншого суспільно небезпечного діяння, вчинюваного або вчиненого іншою особою, можлива лише за наявності і з приводу останнього, але причинно та винно не обумовлює вчинення такого злочину [209, с.9].

А на думку А.С. Беніцького, «причетність – суспільно небезпечне діяння суб'єкта кримінального правопорушення, передбачене кримінальним законодавством України, що посягає на суспільні відносини у сфері правосуддя, яке виникає у зв'язку з предикатним діянням іншої особи й не сприяє його вчиненню, оскільки не є співучастю у ньому» [13, с.58].

Найбільш вдалою на наш погляд є позиція Л.М. Абакіної-Пілявської, яка аргументує, що «причетність – це умисне або необережне протиправне діяння (дія чи бездіяльність) без ознак співучасті, що пов'язане з основним (попереднім) посяганням, яке не сприяло та не обумовлювало його вчинення. Дія або бездіяльність причетної особи завжди пов'язана з основним (попереднім) кримінальним правопорушення іншого суб'єкта» [1, с.284].

Обґрунтовуючи відмінність причетності від співучасті, у науковій літературі відзначається, що «причетність не можна вважати ні участю, ні особливою формою співвинності: не можна вкластись у те, що вже відбулось і існує, причетні не об'єднуються з учасниками ні волею, ні діяльністю». Досліджуючи інститут причетності, автор підкреслював, що всі типи причетних мають свої загальні риси, поза рисами загальних категорій. Серед ознак причетності були названі такі важливі ознаки, як те, що причетність передбачає наявність іншого злочинного діяння, наявність суб'єктивної сторони правопорушення у формі умислу – «будь-який причетний повинен діяти умисно, розуміючи важливість свого вчинку і бажаючи чи допускаючи його» [205, с. 790].

Такого ж погляду дотримується і Т.В. Кондрашова, визначаючи причетність як «діяльність третіх осіб (не співучасників), пов'язану із злочином, проте таку яка не перебуває з ним у причинному зв'язку. Особи, причетні до злочину, діють не узгоджено з співучасниками, між співучасниками та особами, причетними до злочину, відсутній двосторонній суб'єктивний зв'язок» [78, с. 215].

Л.С. Белогриць-Котляревський різноманітні погляди на юридичне значення причетності зводив до трьох типів:

«1) причетність є вид співучасті. Англійська доктрина визнає причетних осіб співучасниками другого ступеню, тобто після вчинення кримінального правопорушення. До прихильників даного положення він відніс Фейєрбаха, Тітмана, Клейншрода, Борста, Гефтера, Россгірта, Бауера, Бурі, Гуго-Мейєра,

Меркель, Вільнова, Каррара. Даний погляд критично розцінювався: а) тому, що для співучасті необхідна угода, яка передує акту протиправної поведінки ...; б) діяльність причетних осіб, маючи місце вже після вчинення правопорушення, не відноситься до числа факторів, які його створили, а отже не знаходиться в причинному з ним зв'язку, безумовно необхідного для співучасті;

2) причетність не входить в поняття співучасті у тісному сенсі, а являє собою додаткове співвиконавство або придаткове кримінальне правопорушення, нерозривно пов'язане з співучастю в тісному сенсі або основним кримінальним правопорушенням. Прихильниками даної теорії виступали А.С. Жиряєв, Г.Е. Колоколов, А.Д. Кистяківський. А.С. Жиряєв стверджував, що «приховування не є ані участю у правопорушенні, як вважають Фейєрбах та Геффер, ані особливим визначенням або самостійним правопорушенням, як вважають Мартин, Миттермайер та Кестлін. Приховування, як справедливо визначає його сутність Зандер, є особливе, але не самостійне, а предикатне правопорушення» [61, с. 128]. Однак, дане положення не обґрунтовано, тому що: а) загальний зв'язок співучасників і причетних осіб істотного значення не має; б) в поняття причетності не входить солідарна відповідальність осіб, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення; в) розмір відповідальності причетної особи не знаходиться в прямому співвідношенні до тяжкості основного кримінального правопорушення;

3) причетність є особливим самостійним діянням, що не входить у поняття «співучасть» і не має прямого відношення до основного кримінально-караного діяння у призначенні покарання» [11, с. 221].

Л.Є. Владимиров вважав, що «особливі якості учасників протиправного діяння не повинні впливати на караність того, хто сприяв злочину» (російські вчені використовували термін «благоприятствователь») [39, с. 124].

На думку В.Г. Трифонова, «причетність повинна визначатися сукупністю наступних ознак: а) ступінь суспільної небезпеки причетного діяння багато в чому залежить від ступеня суспільної небезпеки основного діяння; б) причетні діяння завжди носять умисний характер; в) причетні діяння можуть мати місце тільки при наявності і по відношенню до іншого кримінально-караного діяння, скоєного іншою особою; г) причетність має місце, якщо вона не була заздалегідь обіцяна, тобто поведінка причетних осіб не перебуває у причинному зв'язку з вчинюваним або вчиненим суспільно небезпечним діянням; д) зберігає своє кримінально-правове значення причетність не тільки до кримінальних правопорушень, але і до суспільно небезпечних діянь, вчинених неосудною особою або особою, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність; е) поведінка причетних осіб у всіх випадках перешкоджає нормальній діяльності державних органів щодо попередження, припинення і розкриття суспільно небезпечних діянь інших осіб, притягнення їх до відповідальності, що означає незмінність об'єкта причетності при всій різноманітності суспільних відносин, на які посягає основне діяння. До причетних діянь автор відносить заздалегідь не обіцяне приховування злочину, заздалегідь не обіцяне повідомлення про злочин і потурання злочину» [209, с. 15,18].

Узагальнюючи, варто резюмувати наступне:

- причетна особа сама не бере безпосередньої участі у вчиненні основного кримінального правопорушення;
- суспільно небезпечна діяльність причетних осіб, не будучи співучастю, завжди пов'язана з основним кримінально-караним діянням, поведінка причетної особи знаходиться в «опосередковано зв'язку» з основним (попереднім) правопорушенням;
- діяння причетних осіб не знаходиться у прямому причинно-наслідковому зв'язку зі скоєним іншою особою правопорушенням;

– дії причетних осіб не можуть бути безпосередньою причиною злочинного результату, основне правопорушення в таких випадках відбувається з причин, не залежних від дій причетних осіб;

– ступінь суспільної небезпеки причетного діяння залежить від ступеня суспільної небезпеки основного кримінального правопорушення;

– причетність зберігає своє кримінально-правове значення не тільки щодо кримінального правопорушення, але й щодо об'єктивно-протиправного діяння.

Як зазначає Н.А. Мирошніченко, «чинний Кримінальний кодекс України не закріплює поняття причетності, однак у ч.ч. 6, 7 ст. 27 КК України звернено увагу на те, що заздалегідь не обіцяне приховування та недонесення співучастю не є. У теорії кримінального права виокремлено такі види причетності як заздалегідь не обіцяне приховування, недонесення та потурання. Уявляється, що інститут причетності є необхідним, оскільки виникають спірні ситуації, чи визнавати осіб співучасниками того чи іншого правопорушення, чи не визнавати. Вважається також, що інститут причетності має бути закріплений у розділі VI Загальної частини Кримінального кодексу із зазначенням видів причетності» [144, с.352-353].

А.Д. Макаров відносить до кола діянь, які становлять зміст інституту причетності: приховування і його види – заздалегідь не обіцяні придбання або збут майна, завідомо здобутого кримінально караним шляхом, і легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, придбаних іншими особами злочинним шляхом; потурання вчиненню кримінального правопорушення (загальний і спеціальний суб'єкти) і залишення в небезпеці; неповідомлення про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила [139, с.13].

Вважаємо, що заздалегідь не обіцяне придбання, отримання або збут майна, завідомо здобутого кримінально караним шляхом, не може бути різновидом приховування, а є самостійним видом причетності (що відповідає нині чинній ст. 198 КК України), у силу особливостей суб'єктивних та об'єктивних ознак такого діяння.

К.М. Серьожкіна вважає видами причетності в сучасному кримінальному праві: заздалегідь не обіцяні приховування особливо тяжких кримінальних правопорушень; легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, придбаних іншими особами кримінально караним шляхом; придбання чи збут майна, завідомо здобутого кримінально караним шляхом; потурання кримінальному правопорушенню, яке готується або вже в процесі вчинення. Історія кримінального права доповнює перераховані види причетності ще одним різновидом – недонесення про підготовлюване, вчинюване або вже вчинене кримінальне правопорушення, відповідальність за яке, згідно з чинним кримінальним законодавством, не передбачено [196, с.18].

На основі аналізу нормативних положень чинного КК України виокремлюється ще один спеціальний вид причетності – заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій (ст. 256 Кримінального кодексу України). «Заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій – це особливий вид причетності, оскільки такого роду причетність є можливою лише щодо окремих злочинів, пов'язаних зі створенням та функціонуванням злочинних організацій» [120; с.60-61]. Насамперед йдеться про причетність до злочину передбаченого ст. 255 Кримінального кодексу України.

Поряд із цим, ряд діянь, передбачених чинним Кримінальним кодексом України, містять схожі риси з причетними до кримінального правопорушення діяннями, як-от: ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, придбаних іншими особами кримінально караним шляхом; заздалегідь не обіцяне сприяння злочинним організаціям; використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, службова недбалість, бездіяльність військової влади. Указані діяння характеризуються окремими ознаками

причетності, а саме характеристикою об'єктивної сторони, особливостями зв'язку з основним (попереднім) кримінально караним діянням тощо.

Утім, аналіз генезису розвитку інституту причетності у вітчизняному праві в цілому, та приховування кримінального правопорушення, зокрема, дослідження наукової літератури та емпіричного матеріалу показав тенденцію виокремлення таких основних видів причетності:

- заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення;
- заздалегідь не обіцяне придбання, отримання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом;
- заздалегідь не обіцяне потурання кримінального правопорушення;
- заздалегідь не обіцяне недонесення про достовірно відоме кримінальне правопорушення.

У свою чергу, М.Х. Хабібулін зазначав, що «при заздалегідь не обіцяному приховуванні дії особи, яка приховує правопорушення, об'єктивно не створюють умови для вчинення основного діяння, вони не перебувають з вчиненням кримінально-караним правопорушенням в безпосередньому причинному зв'язку, не є необхідною умовою настання конкретного злочинного результату» [230, с.27].

Юридична природа приховування кримінального правопорушення залежить від того, якою мірою воно було пов'язано із вчиненням суспільно небезпечним діянням. Обіцянка особи заздалегідь допомогти виконавцю основного кримінального правопорушення в укритті особи, яка його вчинила або слідів його діяльності зміцнює у нього рішучість здійснити свій протиправний задум і посилює мотиви, які спонукають до вчинення кримінального правопорушення. Своїми діями така особа сприяє вчиненню протиправних дій, тобто стає пособником виконавця основного діяння.

Встановлення того, чи було приховування основного кримінального правопорушення заздалегідь обіцяне виконавцю, чи ні, і є підставою для розмежування співучасті і заздалегідь не обіцяного приховування [122, с.70].

Таким чином, причетність – це умисне (або необережне) протиправне діяння без ознак співучасті, що пов'язане з основним кримінальним правопорушенням, але не сприяє та не обумовлює його вчинення, не містить зв'язку об'єктивних та суб'єктивних ознак складу. Наразі, у науковій літературі аргументовано виокремлення чотирьох основних видів причетності, де приховування кримінального правопорушення є одним із них. У свою чергу, заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення – це умисна діяльність причетної особи, яка вчиняється після закінчення основного (попереднього) кримінального правопорушення та спрямована на приховування або допомогу у приховуванні особи, яка його вчинила, факту вчинення кримінального правопорушення, обставин та наслідків такого правопорушення. Таке діяння нині тягне за собою кримінальну відповідальність у порядку, передбаченому ст. 396 КК України. Однак, чинна конструкція указаної норми вимагає певного уточнення та змін, що послідовно знаходить свого відображення в даному дослідженні.

1.3. Становлення поняття приховування кримінального правопорушення в кримінально-правовій доктрині

Аналіз історичного законодавчого матеріалу дає підстави вважати, що приховування кримінального правопорушення як вид причетності нормативно закріплювався ще у найперших актах правового регулювання на території, яка на теперішній час віднесеної до сучасної української держави.

Встановлення кримінальної відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування переслідує дві мети: попередження особи, яка намагається вчинити будь-яке правопорушення, про те, що вона не може розраховувати на яку-небудь допомогу в приховуванні свого кримінально-караного діяння після його завершення та попередження шляхом погрози застосування покарання щодо осіб, які намагаються надати допомогу в приховуванні кримінального правопорушення інших осіб.

На думку В.Г. Смирнова, «приховування – одна з універсальних форм суспільно небезпечної діяльності: вона можлива по відношенню до будь-якого скоєного злочину, як умисного, так і необережного, як до закінченого, так і до вчинюваного» [197, с.74].

М. Меркушев вказував, що «приховування злочинця або слідів його діяння, а так само приховування і використання в особистих цілях предметів, здобутих злочином, карається так само, як і вчинене кримінальне правопорушення, за винятком тих випадків, коли подібні дії прямо передбачені спеціальною статтею Особливої частини Кримінального кодексу» [143, с.17-20].

Заздалегідь не обіцяне приховування, на думку А.С. Горелика і Л.В. Лобанової, – «діяльність особи, яка не брала участі у скоєнні кримінального правопорушення в якості виконавця або іншого співучасника, тобто не надавала і заздалегідь не обіцяла надати яку-небудь допомогу виконавцю, але після вчинення ним кримінально-караного діяння вчинила певні заходи з приховування суб'єкта правопорушення злочинця або слідів діяння» [46, с.202-203].

М.І. Ковальов під «приховуванням розумів такі небезпечні для основ соціалістичної держави і встановленого в ній соціалістичного правопорядку дії, які свідомо для особи, яка їх вчинила, сприяють приховуванню злочинця або обставин, які відносяться до злочину, скоєного іншою особою, за умови, що вчинення цих дій не було заздалегідь обіцяно виконавцю переховуваного діяння» [75, с.16].

О.І. Семикіна «приховування розглядає як самостійний комплексний інститут галузі кримінального права, певну відокремлену групу юридичних норм, що закріплюють кримінальну відповідальність за приховування кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, як форму протидії провадженню досудового слідства і дізнання, діяльності прокуратури і суду, обліку і реєстрації кримінально-караних діянь, а також інститут, який

покликаний сприяти попередженню та запобіганню суспільно небезпечних діянь, викриття винних осіб та виявлення латентних кримінальних правопорушень [195, с. 12]. О.К. Чернецький вказує на приховування як на одну із форм протидії розслідуванню [235, с.357].

Приховування кримінального правопорушення як кримінально каране діяння охоплює за своєю природою дії, спрямовані на приховування не лише такого правопорушення, але й особи самого правопорушника, наслідків діяння (результату кримінально караної діяльності), що краще відповідає сутності приховування.

Приховування здійснюється вже після того, як винний вчинив суспільно небезпечне діяння, тому воно не сприяло скоєнню виконавцем злочину, не перебувало з ним у причинному зв'язку. Лише у тих випадках, коли приховування було заздалегідь обіцяно виконавцю до вчинення ним свого діяння, його варто розглядати як пособництво. У цьому разі воно сприяє вчиненню злочину та перебуває з ним у причинному зв'язку [163, с.293].

Н.А. Мирошніченко також зазначає, що у тому разі, «якщо суб'єкт заздалегідь пообіцяв приховати злочинця, засоби, предмети, здобуті злочинним шляхом, то він уже є пособником діяння, вчиненого у співучасті» [144, с.352].

У деяких випадках дещо схожою є поведінка пособника, який заздалегідь обіцяє приховати суспільно небезпечне діяння, від поведінки особи, яка заздалегідь не обіцяла приховувати, але систематично приховувала реально – і в тому, і в іншому випадку правопорушник діє з реальною надією на подальше приховування. При цьому під систематичним, слід розуміти заздалегідь не обіцяне приховування, здійснене після другого разу, оскільки після першого приховування надія на подальше є досить примарною, і тільки після повторного приховування таку надію можна вважати закріпленою.

Слушна позиція О.А. Свиначової про те, що неможливо вважати систематичним заздалегідь не обіцяне приховування, здійснене стосовно

декількох осіб [194, с.498]. Так, приховувач може керуватися різними мотивами, вчиняти свою діяльність на основі особистих зв'язків (не родинних, наприклад, дружні стосунки, боргова зобов'язаність тощо). Систематичним приховування може бути визнано лише у певній кількості (три і більше разів) або стосовно однієї особи, винної у вчиненні основного правопорушення.

У літературі зустрічається думка щодо того, що «приховування кримінального правопорушення може мати прояв у формі бездіяльності, шляхом пасивної поведінки. Як приклад наводилася бездіяльність посадової особи, на яку покладался службовий обов'язок сприяти розкриттю кримінальних правопорушень» [76, с.9]. Однак, більш правильним є розглядати таку бездіяльність посадової особи як службове кримінальне правопорушення, а в рамках інституту причетності – як службове потурання. Заздалегідь обіцяна бездіяльність такої особи може розглядатися як вид співучасті. Для наявності приховування необхідна наявність таких активних дій, які були би здатні викликати труднощі у розкритті суспільно небезпечного діяння та встановленні винної у його вчиненні особи.

Вказівка на відсутність заздалегідь даної обіцянки допомоги з приховуванням кримінального правопорушення є обов'язковою ознакою приховування, що відрізняє його від співучасті, а тому має знайти відображення у визначенні на законодавчому рівні. Якщо таке застереження не брати до уваги, то можуть мати місце складнощі у розумінні того, який вид правопорушення вчинено – співучасть чи причетність до кримінального правопорушення.

На думку А.В. Зарубіна, «заздалегідь не обіцяне приховування є найбільш суспільно небезпечною формою причетності. Цю форму причетності було криміналізовано раніше за інші. Заздалегідь не обіцяне приховування, придбання та збут майна, завідомо для винного здобутого кримінально караним шляхом були карані в залежності від тяжкості основного діяння» [66, с.8].

Досліджуваний вид причетності в історії кримінального законодавства було криміналізовано раніше за інші. Разом з тим, заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення на підставі аналізу правоохоронної та судової практики на сучасному етапі розвитку української державності є найбільш поширеним серед інших. Попри це, рівень суспільної небезпеки цього виду причетності, у першу чергу, залежить від рівня суспільної небезпеки основного (попереднього) діяння, з приводу якого і вчиняється приховування.

Розглядаючи сутність заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення, необхідно звернути увагу на два положення – кримінально-правову норму (ст. 396 КК України) і фактичні підстави вчиненого діяння. Сама юридична природа приховування залежить від того, якою мірою дії осіб, які приховують кримінальне правопорушення, були пов'язані з вчиненням основного діяння. Звідси і відповідні складнощі при кваліфікації: в одних випадках приховування виступає як пособництво, утворює співучасть, в інших – є самостійним різновидом кримінально-забороненої діяльності, особливою формою причетності.

Суспільна небезпека складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України, полягає в тому, що воно сприяє і активно допомагає правопорушнику в його спробі приховати сліди свого суспільно небезпечного діяння та уникнути кримінальної відповідальності за вчинене, ускладнює роботу правоохоронних органів, заважає розкриттю, виявленню і викриттю осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, що в подальшому впливає на зростання латентної злочинності [126]. Дані обставини в кінцевому результаті негативно впливають на реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

Слушно зауважив В.В. Лунєєв, який відзначив, що «ефективність контролю та боротьби зі злочинністю залежить від реалістичності зусиль, які здійснюються правоохоронними органами. А це можливо на основі

об'єктивного знання фактичного стану злочинності та реальних досягнень правоохоронних органів» [138, с. 42]. Висока латентність злочинності, низьке розкриття ряду кримінальних правопорушень створюють обставини, при яких правопорушники, які залишаються на волі, продовжують вчиняти протиправні дії, стаючи все більш зухвалими і небезпечними.

В юридичній літературі зустрічається зовсім протилежне трактування юридичної природи досліджуваного нами виду причетності. Наприклад, Б.Т. Разгильдієв обґрунтовує не тільки караність діянь причетних осіб, в тому числі і осіб, які приховують суспільно небезпечне діяння, виходячи з посягання вказаних суб'єктів на громадську безпеку, яка забезпечує здійснення майнових чи інших прав та інтересів держави, громадських організацій і всіх громадян, а й підкреслює, що тільки при вчиненні окремих, як правило, тяжких кримінальних правопорушень причетність стає певною мірою реальною умовою для подальшої злочинної діяльності [181, с. 14]. Вказуючи на необґрунтованість зазначеного висновку, Н.А. Носкова посилається на результати кримінологічних досліджень: «будь-які залишені без реагування, включаючи поведінку причетних осіб, кримінально-карані діяння, як тяжкі, так і правопорушення, які не становлять істотної суспільної небезпеки, нерідко супроводжуються вчиненням нових злочинних діянь» [156, с. 88].

Норма, яка передбачає відповідальність за приховування кримінального правопорушення, покликана сприяти боротьбі з організованою і груповою злочинністю, скороченню латентних правопорушень. Слід погодитися з думкою Н.С. Косякової, яка відмічає: «... про подвійну попереджувальну силу норм інституту причетності: з одного боку, усуваючи сприятливі умови для здійснення злочинної діяльності, вони спрямовані на створення безпечних умов життя членів суспільства, з іншого – забезпечують невідворотність відповідальності за конкретні злочини, сприяють скороченню латентних деліктів, їх розкриття та викриття злочинців» [83, с. 7].

«Приховування – це заздалегідь не обіцяна умисна дія осіб, які не брали участі у вчиненні основного кримінального правопорушення в якості співучасників (а саме, не допомагали і заздалегідь не обіцяли надавати будь-яку допомогу виконавцю чи іншим співучасникам), та яка перешкоджає застосуванню засобів кримінально-правового впливу за вчинення основного діяння при відсутності ознак співучасті в ньому», - стверджує О.М. Смушак [198, с.116].

Правильне розуміння сутності приховування, чітке уявлення про характер тих дій, які охоплюються цим поняттям, мають велике значення для правильності кваліфікації діяння і, отже, для подальшого зміцнення законності, дотримання прав та інтересів громадян.

Проте варто відзначити, що суди України припускаються помилок у кваліфікації приховування злочинцем раніше вчиненого ним діяння. Так, наприклад, Волочиський районний суд Хмельницької області визнав Н. винним у вчиненні умисного вбивства, а також приховування власного кримінального правопорушення. Суд установив, що Н. за допомогою електричного ізолюваного проводу навмисно задушив потерпілого Л. Після вчиненого Н. з метою приховання своїх дій, вкинув у розтоплену пічку газовий балончик для вчинення пожежі в будинку, де знаходився труп Л. Однак із незалежних від Н. причин будинок не згорів. Суд кваліфікував дії Н. за ч. 1 ст. 115 КК України як умисне вбивство, а також за ч. 1 ст. 15 ч. 1 ст. 396 КК України як замах на приховування власного особливо тяжкого злочину. Колегія суддів судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Хмельницької області звернула увагу на неправильну кваліфікацію дій Н., яку дав Волочиський районний суд Хмельницької області. Апеляційний суд Хмельницької області своєю ухвалою змінив кваліфікацію дій Н. У частині засудження Н. за ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 396 КК України вирок скасовано. Такий підхід апеляційного суду Хмельницької області цілком правильний, оскільки винна особа не може нести

відповідальність за приховування «власного» кримінального правопорушення [182, с.129].

Як було вказано, складність визначення юридичної природи приховування полягає в тому, що, в одних випадках воно виступає різновидом пособництва та утворює співучасть, в інших – є самостійним діянням.

Слід зазначити, що в обох випадках приймаються активні заходи з приховування основного кримінального правопорушення. Проте вирішальне значення має наявність або відсутність причинного зв'язку між діяльністю особи, яка приховує кримінальне правопорушення, та самим правопорушенням [230, с. 63].

В.Г. Трифонов, розмежовуючи діяльність пособника і особи, яка приховує чийсь діяння, відзначає, що «наявність причинного зв'язку властива тільки діянню особи, яка обіцяла виконавцю здійснити свої дії з приховування кримінального правопорушення ще до його завершення, і в цьому випадку поведінка такої особи визнається інтелектуальним пособництвом. Приховування, навпаки, не утворює будь-яких умов для здійснення основного суспільно небезпечного діяння, так як воно не було обіцяно заздалегідь і особа, яка приховує таке діяння, не знала про вчинене правопорушення» [209, с. 7].

Вивчення матеріалів, які стосуються питань теорії і практики застосування приховування як норми, показує, що в різний період розвитку кримінального законодавства серед науковців були різні погляди у визначенні юридичної природи приховування злочину. За радянських часів більшість криміналістів: М.Д. Шаргородський [237, с. 155], Н.Д. Дурманов [58, с. 19], В.Г. Смирнов [197, с. 54], Г.А. Крігер, П.І. Гришаєв [47, с. 210] та ряд інших розмежовували приховування як одну з форм причетності та співучасть. На противагу цьому деякі автори, такі як М.А. Меркушев відносили до співучасті будь-яке приховування. Останній зазначав, що незрозумілий самий принцип поділу приховування на «заздалегідь обіцяне» і на «заздалегідь не обіцяне» [143, с. 20]. Заперечення самостійності інституту причетності в цілому та

приховування ґрунтується, перш за все, на тому, що за критерій відмежування співучасті та причетності береться одна або декілька ознак причетності і на цій підставі мотивується відсутність інституту причетності. Водночас ігноруються в сукупності ознаки, які властиві всім суспільно небезпечним діянням, які причетні до суспільно небезпечного діяння [160, с. 396].

Розбіжності у визначенні юридичної природи приховування були зняті постановою Пленуму Верховного Суду СРСР «Про судову практику у справах про заздалегідь не обіцяне приховування злочину, придбання або збут завідомо викраденого майна» від 31 липня 1962 року. Пленум у вказаній постанові вказав на те, що суди при розмежуванні співучасті від заздалегідь не обіцяного приховування та інших форм причетності іноді залишають поза увагою таку необхідну ознаку співучасті, як наявність причинного зв'язку між дією або бездіяльністю особи і вчиненням суспільно небезпечним діянням [174, с. 338-340].

Із самого терміну «заздалегідь не обіцяне приховування» видно, що свої протиправні дії винний виконує після того, як виконавець основного кримінального правопорушення вчинив своє діяння. Таким чином, приховування, на відміну від співучасті, не має з основним діянням ніякого причинного зв'язку. Однак, не доцільно робити висновок про відсутність ознак співучасті тільки тому, що суспільно небезпечні дії винного були вчинені після закінчення діяння.

О. Смуцак наголошує, що «причетність до кримінального правопорушення – це умисна дія або бездіяльність яка посягає на суспільну безпеку, передбачена кримінальним законом і пов'язана із закінченим кримінальним правопорушенням або діями, які утворюють незакінчене кримінальне правопорушення, не сприяють його підготовці й учиненню, а отже, не знаходяться в причинному зв'язку зі злочинним результатом» [198, с. 116].

Ряд інших авторів також відносять до приховування придбання або збут майна, здобутого завідомо злочинним шляхом, виокремлюючи його в самостійний склад суспільно небезпечного діяння [18, с. 82].

Так, Г.І. Баймурзін взагалі визнавав зазначене діяння окремим видом причетності [8, с. 146], що знаходило своє підтвердження в судовій практиці того часу.

До подібних діянь відносять й такі правопорушення, як завідомо неправдиве повідомлення про вчинення правопорушення (ст. 383 КК), завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК), легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК), вбивство з метою приховати інше правопорушення або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК).

Свого часу Н.С. Таганцев відмічав, що особливі випадки приховування (приховування військових, які втекли, або втікачів-арештантів, звільнення заарештованих, перешкоджання їх затриманню; деякі види лжесвідчення; неправосуддя у кримінальних справах тощо) складають значне різноманіття, що свідчить «про правильність перенесення всього вчення про приховування в Особливу частину та утворення з цих випадків особливої групи посягань на правильне відправлення правосуддя» [205, с. 374].

Крім того, до видів приховування деякі автори відносять і заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій (ст. 256 КК України) і пропонують іменувати досліджуваний вид причетності дещо по-іншому – заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення чи злочинної діяльності учасників злочинних організацій [91, с. 167].

Зазначається, що це особливий вид причетності, оскільки така причетність можлива лише стосовно окремих кримінальних правопорушень, пов'язаних зі створенням та функціонуванням злочинних організацій, а також, що таким видом причетності охоплюються діяння, які не підпадають під інші види причетності (приховування, неповідомлення, потурання). Така позиція видається не безспірною.

По-перше, у ст. 256 КК передбачена відповідальність не лише за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій, а й за приховування їх злочинної діяльності, тобто передбачає відповідальність за причетність в двох формах. По-друге, заздалегідь не обіцяне сприяння кримінальному правопорушенню, яке вчиняється іншими особами, передбачене не лише ст. 256 КК, а й іншими кримінально-правовими нормами. Це, зокрема, сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК), фінансування або постачання не передбачених законом воєнізованим чи збройним формуванням зброї та інш. (ч. 3 ст. 260 КК), з певними застереженнями – найманство (ч. 1 ст. 447 КК). Закон не обмежує вчинення цих кримінальних правопорушень випадками, коли відповідні дії заздалегідь обіцяні. Будучи послідовними, склади таких кримінальних правопорушень слід вважати спеціальними нормами по відношенню до загального приховування.

Разом з тим, надмірне розширення інституту причетності та його окремого виду – приховування, породжує труднощі при кваліфікації дій винних осіб. Крім того, придбання, отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, легалізація (відмивання) доходів, одержаних кримінально караним шляхом та заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій є самотійними складами кримінального правопорушення. На підтвердження відзначимо підхід законодавця, що включає останні норми у різні за своїм об'єктним складом розділи КК України – «Кримінальні правопорушення проти власності», «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» та «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки».

Таким чином, доктринальне визначення приховування кримінального правопорушення отримало своє становлення в рамках дискусій та існування різних точок зору, як з приводу самотійності складу приховування, так і його ознак.

Вважається, що теоретично виправданим є визнання єдиного кримінально-правового поняття приховування кримінального правопорушення, хоча досі в кримінально-правовій доктрині інститут причетності трактується по-різному, що впливає на визначення юридичної природи приховування як окремого її виду.

Так, під приховуванням кримінального правопорушення слід розуміти заздалегідь не обіцяну умисну діяльність причетної особи, яка вчиняється після закінчення основного (попереднього) кримінального правопорушення та спрямована на переховування особи правопорушника, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення або предметів, здобутих внаслідок вчинення кримінального правопорушення, у вчиненні якого особа, яка приховує кримінальне правопорушення ніякої участі не брала.

Таким чином, дослідження будь-якого кримінально-правового явища, у тому числі й заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення, є більш ґрунтовним та змістовним за умови аналізу генези цього поняття. Так, за часів дії перших законодавчих актів на території сучасної української держави, ні норми щодо причетності, ні норми щодо приховування кримінального правопорушення не знаходили свого належного нормативного відображення як самостійні кримінально-карані діяння. Приховування кримінального правопорушення переважно розглядалися як дії співучасників.

Перша спроба дати визначення приховуванню кримінального правопорушення як одного із видів причетності, була зроблена в Соборному уложенні 1649 року, яке передбачало відповідальність за приховування, неповідомлення про кримінально каране діяння (недонесення) та потурання. Та при цьому, такі порушення розглядалися в контексті співучасті. Тільки Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року принципово розмежувало співучасть та причетність (потурання, приховування та недонесення), досить детально розробивши ці поняття. У перші десятиріччя

радянської влади підхід про самостійну відповідальність причетних осіб був змінений та ці особи, в тій чи іншій мірі, відкрито чи завуальовано були віднесені до співучасників (пособників). У перших декретах не проводилося розмежування в призначенні покарання за окремі види причетності. Керівні засади з кримінального права РСФРР 1919 року нічого не говорять про недонесення, хоча й вказують на потурання та приховування як форми пособництва. Кримінальний кодекс УСРР 1922 року пособниками кримінального правопорушення визнавав осіб, які сприяли вчиненню діяння порадами, вказівками, усуненням перешкоди, приховуванням особи порушника або слідів діяння.

Визнання заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення, потурання та неповідомлення про нього видами причетності, які підлягають самостійному кримінально-правовому регулюванню поза межами інституту співучасті, було сприйнято Основами кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 року, в яких було віднесено до пособництва лише заздалегідь обіцяне приховування. Заздалегідь не обіцяне приховування і неповідомлення (недонесення) відповідно до Основ каралося лише у спеціально передбачених законом випадках.

Прийняття Кримінального кодексу УРСР 1960 року підтвердило наявність інституту причетності в кримінальному праві України. Законодавець пішов шляхом диференціації кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення в залежності від тяжкості приховуваного суспільно небезпечного діяння та встановив вичерпний перелік кримінальних правопорушень, заздалегідь не обіцяне приховування яких тягло кримінальну відповідальність.

Кримінальний кодекс України, прийнятий 5 квітня 2001 року, закріпив та утвердив повністю наявність інституту причетності до кримінального правопорушення в кримінальному праві України тим, що передбачив кримінальну відповідальність за придбання, отримання, збут або зберігання

майна, завідомо одержаного кримінально караним шляхом, приховування кримінального правопорушення, залишення в небезпеці, заздалегідь не обіцяне сприяння злочинним організаціям.

Таким чином, пропонується виділити три етапи становлення та розвитку поняття причетності у вітчизняному кримінальному законодавстві:

- 1) період ототожнення співучасті та причетності до кримінального правопорушення (від Руської правди до 1844 року);
- 2) перехідний період (від Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року до 1957 року);
- 3) період трансформації та закріплення у якості самостійного кримінально-правового інституту (від Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 року і до тепер).

Інститут причетності до кримінального правопорушення у доктрині вітчизняного кримінального права розглядався ще представниками класичної школи права, які визначали його переважно в рамках інституту співучасті. Позиції інтерпретації причетності у доктрині кримінального права за принципом зіставлення із співучастю переважно поділяються на певні групи, де одні вчені вказують на відсутність раціональної потреби виокремлення самостійного кримінально-правового інституту причетності або відносять її до різновиду співучасті; другі характеризують причетність як відмінне від співучасті явище, яке хоч і має місце на практиці, але в силу своєї характеристики та особливостей реалізації не досягає інтенсивності самостійного кримінально-правового інституту; треті, позиція яких вважається найбільш вірною, визначають причетність до кримінального правопорушення як окремий кримінально-правовий інститут.

У свою чергу, причетність до кримінального правопорушення визначаємо як умисне (або необережне) протиправне діяння без ознак співучасті, що пов'язане з основним кримінальним правопорушенням, але не сприяє та не

обумовлює його вчинення, не містить причинно-наслідкового зв'язку, спільних об'єктивних та суб'єктивних ознак складу.

На разі існує чотири основні види причетності до кримінального правопорушення: заздалегідь не обіцяне потурання; заздалегідь не обіцяне придбання, отримання чи збут майна, здобутого кримінально караним шляхом; заздалегідь не обіцяне недонесення про достовірно відоме кримінальне правопорушення та заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення.

Під приховуванням кримінального правопорушення слід розуміти заздалегідь не обіцяну умисну діяльність причетної особи, яка вчиняється після закінчення основного (попереднього) кримінального правопорушення та спрямована на переховування особи правопорушника, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення або предметів, здобутих внаслідок вчинення кримінального правопорушення, у вчиненні якого особа, яка приховує кримінальне правопорушення ніякої участі не брала.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

2.1. Об'єктивні ознаки складу приховування кримінального правопорушення

Вивчення будь-якого складу кримінального правопорушення, у тому числі передбаченого ст. 396 КК України, традиційно починається із розгляду поняття об'єкта. Основне значення об'єкта кримінального правопорушення визначається його роллю в структурі складу кримінального правопорушення, а також наявністю у визначенні кримінального правопорушення матеріальної ознаки: не може бути кримінально караним те діяння, яке не спричиняє і не становить загрози спричинення шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Отже, немає кримінальних правопорушень без об'єкта посягання.

Встановлення й аналіз змісту об'єкта дозволяє дати відповідь на питання, які стосуються сутності охоронюваного блага, уточненню меж дії кримінально-правової норми. Об'єкт кримінального правопорушення є тією ознакою, яка дозволяє проводити розмежування кримінальних правопорушень при їх кваліфікації. Крім того, встановлення спричинення суттєвої шкоди об'єкту кримінально-правової охорони дозволяє розмежовувати кримінальні правопорушення від інших правопорушень, які не тягнуть кримінальної відповідальності.

Окрім зазначеного, об'єкт кримінального правопорушення враховується при кодифікації законодавства. Структура КК України побудована за ознакою єдності об'єктів визначеної групи кримінальних правопорушень, тобто за родовим та видовим об'єктом. Цей критерій групування називають у науковій літературі найбільш логічним та практично значущим [118, с. 207].

Так, склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 396 КК України, міститься у розділі XVIII Особливої частини кодексу, який має назву «Кримінальні правопорушення проти правосуддя». Враховуючи об'єкт вказаного діяння, розміщення цієї норми у цьому розділі видається обґрунтованим. Приховування кримінального правопорушення, як кримінально-каране діяння, відбувається у сфері правосуддя, більше того, воно перешкоджає нормальному функціонуванню органів досудового розслідування, прокуратури і суду. Дії осіб, які приховують кримінально каране діяння відкрито затрудняють проведення розслідування та подальше розкриття кримінального правопорушення, викриття особи правопорушника, притягнення його до кримінальної відповідальності і, як результат, призначення йому справедливого покарання.

У кримінально-правовій літературі було чимало уваги приділено визначенню об'єкта кримінального правопорушення, його особливостям та структурі. Так, у сучасній кримінально-правовій доктрині домінує позиція, згідно з якою об'єктом кримінального правопорушення визнаються суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом і яким внаслідок кримінального правопорушення завдається істотна шкода або створюється загроза її заподіяння [89, с. 97].

Так, на думку С.Б. Гавриша, «об'єкт кримінального правопорушення – об'єктивне правове благо – цінність, що охороняється кримінальним законом». При цьому вчений зазначає, що з філологічної точки зору слова «цінність» і «благо» – синоніми» [41, с. 234].

Концепція об'єкта кримінального правопорушення як блага справедливо критикується у сучасній кримінально-правовій літературі. Зокрема, В.Д. Філімонов наголошує на тому, що «об'єктом кримінального правопорушення більш правильним буде визнавати суспільні відносини, ніж блага. Свою позицію вчений пояснює тим, що визнавати благо об'єктом

кримінально-правової охорони окремо від суспільних відносин не можна» [229, с. 24].

Деякі сучасні юристи у своїх працях намагаються відродити концепції, що існували у кримінально-правовій доктрині наприкінці XIX – на початку XX століття. Зокрема, на думку П.С. Матишевського і Є.В. Фесенка, «об’єкт як елемент складу кримінального правопорушення – це цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямовано злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду» [228, с. 234; 142, с. 100].

Так, П.П. Андрушко вважає, що «найбільш обґрунтованою в концептуальному плані є аксіологічна теорія об’єкта кримінального правопорушення, де об’єкт – це соціальні цінності, які є об’єктом кримінально-правової охорони, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду. Різновидами цінностей – безпосередніми чи видовими об’єктами конкретних кримінальних правопорушень автор визнає: потерпілого; права, свободи та інтереси потерпілого; соціальні зв’язки між членами суспільства з приводу реалізації ними належних їм прав, свобод та інтересів, у тому числі у формі правовідносин» [3, с. 111].

Підтримаємо М.Й. Коржанського, який визначає «об’єкт кримінально-правової охорони як суспільні відносини, які знаходяться під охороною кримінального закону, але кримінально караному порушенню не піддавались, а безпосередній об’єкт кримінального правопорушення – це ті суспільні відносини, які вже піддались кримінально караному порушенню в конкретному випадку посягання на об’єкт кримінально-правової охорони» [81, с. 57].

Таким чином, вважається правильним визначати об’єкт кримінального правопорушення як суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, порушення яких спричиняє соціально-небезпечну шкоду.

У більшості юридичних джерел, присвячених проблемі об’єкта кримінального правопорушення, застосовується «вертикальна» класифікація

об'єктів, яка включає такі рівні: загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти [145, с. 24]. Така класифікація дозволяє визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення.

Проте не всі науковці поділяють положення традиційної класифікації об'єктів. Так, «загальний об'єкт кримінального правопорушення взагалі не існує, що це лише поняття, а не реальна дійсність. У зв'язку із цим, загальний об'єкт не має практичного значення ані для науки, ані для практики» [92, с. 71]. Проте таку точку зору поділяти не можна, оскільки все окреме є так чи інакше частиною загального. Відмова від загального об'єкта кримінального правопорушення приведе до недооцінки суспільної небезпеки кримінального правопорушення та може завдати шкоду науці кримінального права та практиці застосування кримінального законодавства.

У той же час існує думка, що вся сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин не може бути об'єктом як елемент конкретного складу кримінального правопорушення. По суті це об'єкт кримінально-правової охорони, а не об'єкт кримінального правопорушення як елемента складу кримінального правопорушення. У зв'язку із цим, погоджуючись із вказаним, для цього дослідження важливо встановити родовий об'єкт досліджуваного діяння, тобто «певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, що повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм» [93, с. 105].

Значення родового об'єкта полягає в тому, що його встановлення сприяє в ряді випадків більш точному з'ясуванню змісту ознак складу конкретного кримінального правопорушення (зокрема, передбаченого ст. 396 КК України), а в кінцевому підсумку, правильній кваліфікації кримінально протиправного діяння. Тобто конкретизація особливостей суспільних відносин, що утворюють об'єкт кримінально-правової охорони, здійснюється шляхом виокремлення родового та безпосереднього об'єкту.

Відповідно до Кримінального кодексу України 2001 року приховування кримінального правопорушення (ст. 396 КК), відноситься до кримінальних правопорушень проти правосуддя (Розділ XVIII Особливої частини КК України).

Більшість авторів (В.Г. Трифонов, В.С. Прохоров, Н.П. Берестовий та ін.) вважають, що:

– об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення є інтереси правосуддя в широкому сенсі слова [209, с. 16; 180, с. 634; 14, с. 41],

інші визначають, що родовим об'єктом причетності (та її видів) є суспільні відносини, які забезпечують засади громадської безпеки та громадську безпеку [180, с. 29],

треті пов'язують об'єкт з тим, на що було спрямовано основне кримінальне правопорушення, з приводу якого існує приховування як вид причетності [197, с. 26],

четверті стверджують про багатооб'єктність причетності та її видів, включаючи туди й інтереси правосуддя, й життя та здоров'я людей, й відносини у сфері економіки, й громадську безпеку [86, с. 29].

Враховуючи класифікацію об'єктів, яка використовується, слід відзначити, що загальний об'єкт кримінального правопорушення відповідає філософській категорії загального, родовий об'єкт – особливого, видовий – окремого. Безпосередній об'єкт являє собою лише певний конкретний випадок, буття окремого виду суспільних відносин, конкретну форму їх існування. Отже, видовим об'єктом кримінального правопорушення є той об'єкт, на який посягають кримінальні правопорушення окремого виду. Таким чином, видовим об'єктом приховування кримінального правопорушення є сукупність тотожних суспільних відносин щодо забезпечення викриття та розкриття вчинюваних кримінальних правопорушень та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Безпосередній об'єкт – це суспільні відносини, яким завдано шкоди, тобто об'єкт, який змінено окремим конкретним кримінальним правопорушенням чи який поставлено в умови реальної небезпеки.

На рівні видового, родового та загальних об'єктів соціальна шкода завдається шляхом пошкодження безпосереднього об'єкта [81, с. 79]. Таким чином, видовий, родовий та загальний об'єкти страждають лише в тій частині, в якій спричиняється шкода безпосередньому об'єкту. При цьому у конкретному випадку окремі суспільні відносини як безпосередній об'єкт пошкоджуються кримінальним правопорушенням або навіть знищуються повністю. Видовий об'єкт можна пошкодити лише в одиничних його проявах, проте він не може бути анульованим, оскільки неможливо взагалі знищити кримінально протиправним шляхом відносини цього виду, наприклад, відносини з приводу розкриття кримінальних правопорушень як такі.

«Процес установлення конкретної групи соціально значимих благ чи інтересів як видовий об'єкт посягання вимагає дотримання цілої низки правил. Наприклад, необхідно встановити, якому благу чи інтересу заподіяна найбільша шкода, який із зазначених інтересів найбільш важливий тощо» [236, с. 86].

Встановлення безпосереднього об'єкта приховування кримінального правопорушення має таке значення. По-перше, дозволить чітко встановити характер та ступінь суспільної небезпеки посягання, по-друге, є необхідною умовою правильної кваліфікації вчиненого, по-третє, дозволить відмежовувати розглядуване діяння від інших суміжних складів кримінальних правопорушень. Крім того, як підкреслено в літературі, «точне встановлення безпосереднього об'єкта при кваліфікації кримінального правопорушення є обов'язковим», оскільки «недотримання цього правила призводить до судових помилок» [202, с. 175].

Крім того, в науці кримінального права застосовується й інший вид класифікації об'єктів кримінальних правопорушень – класифікація «по

горизонталі». Суть цього виду полягає у виокремленні основного та додаткового об'єктів. У свою чергу, додаткові об'єкти можуть бути двох видів: додаткові обов'язкові та додаткові факультативні безпосередні об'єкти [207, с. 100].

Необхідність такого роду класифікації викликана тим, що будь-яке кримінальне правопорушення завдає шкоди не лише у сфері одного окремого об'єкта, але й одночасно у сфері декількох суміжних суспільних відносин.

Важливим у визначенні основного безпосереднього об'єкта є вказівка на те, що в посяганні на основний об'єкт полягає соціальна суть даного кримінального правопорушення, у зв'язку із чим слід погодитися з думкою М.Й. Коржанського, який зазначає, що «основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є ті суспільні відносини, пошкодження яких становить соціальну суть даного кримінально караного діяння і в цілях охорони якого введена кримінально-правова норма, яка передбачає відповідальність за його вчинення» [81, с. 81].

У науковій літературі й досі відсутня єдина точка зору щодо визначення безпосереднього об'єкта приховування кримінального правопорушення.

Так, М.І. Ковальов висловив позицію, згідно якої «приховування кримінального правопорушення, як вид причетності, має множинний об'єкт: з одного боку, це суспільні відносини у сфері викриття, припинення та розкриття конкретних кримінальних правопорушень, з іншого боку – суспільні відносини у сфері попередження кримінально протиправних діянь певного роду, тобто аналогічні діянням, які приховуються» [76, с. 8-9].

Г.І. Баймурзін, не погоджуючись з такою точкою зору, відмічає: «... виходячи з вказаної позиції можна прийти до висновку, що діяльність причетної до кримінального правопорушення особи одночасно посягає на два об'єкти, якими є інтереси правосуддя і об'єкт того кримінально караного діяння, в зв'язку з яким виникла вказана діяльність. При цьому основним, визначальним є об'єкт кримінального правопорушення, про причетність до

якого і йде мова. Уявлення про подвійну природу причетності слід визнати помилковим. Воно засноване на штучному розділенні єдиної сутності причетної діяльності» [8, с. 10].

Л.В. Лобанова вказує, що «приховування кримінального правопорушення носить проміжний характер, яке, з одного боку, виступає як порушення умов здійснення процесуальної діяльності та діяльності з виконання вироку, а з іншого боку – заважає виконанню такого завдання правосуддя як викриття винних, визначення міри їх провини і застосування до них заслуженого покарання» [136, с. 50].

У свою чергу, Б.Т. Разгильдієв стверджує, що «об'єктом причетності виступають суспільні відносини, що забезпечують основи громадської безпеки та громадську безпеку» [181, с. 29-30].

Досліджуючи приховування кримінального правопорушення за радянським кримінальним законодавством П.К. Євдокімов приходить до висновку, що «дії осіб, які приховують кримінально каране діяння посягають на ті ж суспільні відносини, що і дії виконавця кримінального правопорушення» [59, с. 10].

Натомість, О.І. Семикіна аргументує, що «заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення, хоча об'єктивно і поєднане з основним особливо тяжким або тяжким кримінально караним діянням, однак не завдає справжньої шкоди його безпосередньому об'єкту, а спрямоване на заподіяння шкоди суспільним відносинам виключно у сфері правосуддя. Об'єднання ж двох об'єктів різних посягань спотворює юридичну природу приховування як самостійного кримінально-караного діяння і, крім того, перетворює його на придаток до співучасті» [195, с. 18].

Об'єктом заздалегідь не обіцяного приховування А.А. Піонтковський визначав нормальну діяльність органів правосуддя, «оскільки приховування ускладнює розкриття кримінальних правопорушень і викриття винних. Саме посяганням на цей об'єкт визначається суспільна небезпека досліджуваного

кримінального правопорушення. Однак ступінь суспільної небезпеки приховування значно підвищується внаслідок того, що приховування, не посягаючи на інші об'єкти, в ряді випадків створює умови для вчинення інших, тяжких кримінальних правопорушень» [163, с. 175].

В.І. Тютюгін визнає «об'єктом аналізованого діяння відносини, що забезпечують своєчасне розкриття та припинення кримінально караних посягань» [93, с. 526].

Таким чином, основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК, є сукупність суспільних відносин щодо забезпечення викриття та розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів.

Підтвердити вказаний висновок можна тим, що: по-перше, сутність приховування кримінального правопорушення проявляється не інакше, як у формі надання допомоги у переховуванні особи, яка вчинила кримінально каране діяння, знарядь і засобів його вчинення, слідів посягання чи предметів, здобутих кримінально караним шляхом. Без виконання таких дій неможливо перешкодити нормальній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду і, відповідно, завдати шкоди інтересам правосуддя; по-друге, хоча приховування об'єктивно і обумовлено основним кримінальним правопорушенням, проте, виникаючи на ґрунті посягання на конкретний об'єкт, вже не здатне заподіяти будь-якої шкоди даному об'єкту, тому говорити про подвійну природу об'єкта приховування є щонайменше недоцільним; по-третє, відповідна норма, що передбачає відповідальність за приховування тяжких та особливо тяжких кримінально караних посягань законодавцем розміщена у розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» Кримінального кодексу України.

Таким чином, додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є ті суспільні відносини, посягання на які не становлять суті даного протиправного діяння, але які цим посяганням порушуються одночасно з основним об'єктом. Характерна особливість

додаткового об'єкта полягає у тому, що у багатьох випадках він є самотійним та завжди потребує кримінально-правової охорони. Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом діяння визнаються ті суспільні відносини, які даним кримінальним правопорушенням в одних випадках змінюються, а в інших – ні. Виокремлення факультативного об'єкта обґрунтовується тим, що завдання шкоди, окрім основного, ще й факультативному об'єкту, значно підвищує суспільну небезпеку діяння, що має враховуватися судом при призначенні виду та розміру покарання. Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт у досліджуваному складі, який встановлює відповідальність за приховування кримінального правопорушення відповідає об'єкту основного кримінально караного діяння.

Досліджуючи питання об'єкта кримінального правопорушення слід звернути увагу на таку ознакою складу кримінального правопорушення як предмет посягання – самотійну факультативну ознаку складу кримінально караного діяння.

Відповідно, «предмет – це факультативна ознака об'єкта кримінального правопорушення, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на як і (або без такого впливу) вчиняється кримінально каране діяння. Предмет кримінального правопорушення характеризується певними властивостями, в сукупності вони складають систему ознак, що зведені у три групи: 1) фізичні ознаки (відображають його природні властивості: матеріальність, кількість, якість, форма, стан, структура); 2) соціальні ознаки (відображають його значення для людини, суспільства: вартість, безпечність або небезпечність для людини, функціональне призначення (культурне, історичне, економічне, політичне тощо), позитивне чи негативне значення для людини, приналежність окремій особі (в аспекті відповідної форми власності)); 3) юридичні ознаки (наявність кримінально караного діяння, вчиненого з приводу відповідних

матеріальних цінностей та шляхом безпосереднього впливу на них (або без такого впливу), наявність мети впливу на бажаний для винуватого предмет, форма законодавчого визначення, факультативність, «підпорядкованість» предмета об'єкту кримінального правопорушення»)) [147, с. 103-118].

Також щодо встановлення предмета кримінального правопорушення, А.А. Музика визначає «ряд обов'язкових правил встановлення такого елементу, які до того ж мають застосовуватися у своїй сукупності: предметом кримінального правопорушення є матеріальні цінності, що фіксуються органами чуття людини або спеціальними технічними засобами; предмет є складовою об'єкта кримінального правопорушення і є взаємопов'язаним з об'єктивною стороною; предмет кримінального правопорушення пов'язаний з метою правопорушника певним чином на нього вплинути і є факультативною ознакою (якщо його визначено в законі – тобто безпосередньо названий у кримінально-правовій нормі або логічно випливає з її змісту, – предмет стає обов'язковою ознакою конкретного складу кримінального правопорушення)» [147, с. 103-118].

Для приховування кримінального правопорушення предмет є факультативною ознакою та може мати об'єктивне відображення у випадку приховування знаряддя, документів, аудіо-, відеозаписів, зброї, знаряддя вчинення посягання, будь-яких матеріальних наслідків кримінального правопорушення, предметів, здобутих кримінально караним шляхом тощо.

Наприклад, особа М., адвокат засудженого особи А., був визнаний винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України за наступних обставин. Будучи на побаченні із своїм підзахисним особою А., який підозрювався у вчиненні особливо тяжкого кримінального правопорушення, особа М. отримав від останнього ключ від гаражу, у якому знаходилися речові докази та передав матері особи А., яку було затримано поліцією під час вивезення речових доказів із зазначеного гаражу. Адвокат, особа М. був визнаний винним у вчиненні діяння, передбаченого ст. 396 КК

України. У суді особа М, заперечував, посилаючись на те, що склад приховування кримінального правопорушення передбачає приховування лише особи, яка вчинила дане посягання. Однак, суд не прийняв дані заперечення з причин того, що оскільки за змістом закону об'єктивну сторону цього діяння становлять дії з переховування не тільки правопорушника, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, а й слідів такого посягання та предметів, здобутих кримінально караним шляхом, тобто і тих речей, які є речовими доказами у справі [227].

Наступним елементом складу кримінального правопорушення є його об'єктивна сторона, зовнішня сторона вказаного діяння. У свою чергу, аналіз об'єктивних ознак приховування має істотне значення і для проведення заходів з попередження кримінально караних діянь. Крім того, не можливо правильно зрозуміти механізм здійснення будь-якого суспільно небезпечного діяння, не враховуючи факту вчинення його людиною, що переслідує певну мету, а також залишаючи поза увагою взаємозв'язок між конкретним вчинком і змінами, які після нього настали (шкодою).

Акт людської поведінки, здійснюваний в об'єктивному світі, має внутрішні і зовнішні ознаки. Це повною мірою стосується до суспільно корисної, суспільно нейтральної і суспільно небезпечної поведінки. Зовнішні ознаки суспільно-небезпечної поведінки створюють його об'єктивну сторону. Отже, аргументованою є позиція П.С. Матишевського, який зазначає: «Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – це сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону діяння» [142, с. 78].

Суспільно небезпечна дія має два аспекти. По-перше, вона є зовнішнім втіленням суспільно небезпечної волі суб'єкта. По-друге, суспільно небезпечна дія є причиною тієї шкоди, яку було завдано. Якщо ми не визнаємо за дією значення причини суспільно небезпечних наслідків, то змушені будемо вважати дію елементарним проявом суспільно небезпечної волі особи. Таким чином, абсолютно правильним видається висновок, що «змістом дії є її суспільна

небезпечність, яка полягає в спрямованості цієї дії проти суспільних відносин, узятих під охорону закону про кримінальну відповідальність» [162, с. 35].

І.Ю. Карпушева зазначає, що «термін «діяння» законодавець використовує не для об'єднання дії та бездіяльності в одне поняття (інакше в їх уживанні взагалі не було би потреби), а для визнання кримінально караним не думок, не «небезпечного стану особи», а саме діяння, тобто зовнішньої поведінки людини» [72, с. 162].

Взагалі значення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення полягає в наступному – «на відміну від інших структурних частин кримінального правопорушення об'єктивна сторона містить більше інформації, необхідної для кваліфікації діяння. Крім того, у більшості описових диспозицій статей Особливої частини КК відображається саме об'єктивна сторона складу діяння. Зміст ознак цього елементу часто є критерієм розмежування суміжних складів посягань. Ретельне дослідження ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення також допомагає надати точну правову оцінку суспільно небезпечних діянь, що, у свою чергу, зумовлює забезпечення законності у процесі боротьби зі злочинністю» [92, с. 133].

Характерними ознаками об'єктивної сторони вважаються: суспільно-небезпечна дія або бездіяльність особи, суспільно-небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, спосіб, час, місце, обстановка, засоби вчинення кримінального правопорушення. Усі ж зазначені ознаки, з погляду їх описування у диспозиціях статей Особливої частини КК України, можна поділити на дві групи: обов'язкові та факультативні. Враховуючи, що склад розглядуваного кримінального правопорушення належить до формальних, встановлення тільки такої ознаки як суспільно-небезпечне діяння (являє собою приховування кримінального правопорушення) є обов'язковим для визнання посягання закінченим.

Такі ж ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, як суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення є важливими обставинами будь-якого кримінального правопорушення і мають велике значення для його ретельного дослідження, проте вони є обов'язковими для встановлення лише у тих випадках, якщо прямо вказані в законі. Для складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України, перелічені ознаки є факультативними і на кваліфікацію впливати не будуть.

Таким чином, акцент робиться на трьох головних ознаках, з яких складається об'єктивна сторона кожного складу кримінального правопорушення, передбаченого Кримінальним законом: суспільно небезпечного діяння, а саме дії або бездіяльності особи; причинно-наслідковий зв'язок; шкода, яка заподіюється охоронюваним законом суспільним відносинам.

Розглянемо особливості першої ознаки – суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність) в контексті досліджуваного кримінального правопорушення.

У юридичній літературі переважають судження про «активну поведінку (дії) особи, винної у заздалегідь не обіцяному прихованні основного кримінального правопорушення, такої точки зору притримуються такі вчені як М.Х. Хабібулін [230, с. 36] та Г.І. Баймурзін [8, с. 102]. Вказана позиція вважається більш обґрунтованою і вірною.

Таку ж позицію знаходимо і в кримінально-правовій практиці. Наприклад, Овідіопольський районний суд Одеської області у справі №509/4109/17 визнав винним особу Д. у вчиненні діяння, передбаченого ст. 396 КК України, за наступних обставин. Особа Д., знаходячись в приміщенні Х, став свідком того, як інша особа Р. (стосовно якої матеріали були виділені в окреме провадження) на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин умисно став наносити удари особі П., до непритомного стану. Затим, Д. заздалегідь не домовляючись допоміг особі Р. перевезти непритомного особу П. до

металево – бетонного містка за адресою ХХ та залишити його там. Таким чином, особа Д. приховала скоєне особою Р. тяжке кримінальне правопорушення [35].

Відповідальність за бездіяльність, за загальним правилом, настає тоді, коли на особу покладено обов'язок запобігти настанню протиправних наслідків. Таке зобов'язання може випливати з приписів закону чи іншого нормативного акта, посадової інструкції. Однак, у такому випадку мова йде зовсім про інший вид причетності – потурання кримінальному правопорушенню.

Так, О.М. Лемешко «розрізняє потурання у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні, потуранням визнається бездіяльність будь-якої особи, яка не припиняє правопорушення, створює умови для його вчинення. Потурання у вузькому розумінні означає тільки бездіяльність спеціально зобов'язаної особи, яка полягає у невиконанні обов'язку щодо припинення кримінального правопорушення. Кримінальне карання є потурання у вузькому розумінні» [131, с. 10].

Водночас, потурання можливе на стадії ще незакінченого кримінального правопорушення. Невчинення певних дій, які особа за своїм статусом повинна була вчинити, після закінчення кримінального правопорушення не може визнаватися потуранням і за наявності підстав може розглядатися як інший вид причетності (приховування чи неповідомлення про кримінальне правопорушення) або інший вид кримінально караної діяльності (наприклад, зловживання владою або службовим становищем).

Разом з тим, у наукових публікаціях зустрічається протилежна точка зору. Так, А.С. Омаров визначає «приховування як умисні суспільно небезпечні дії (або бездіяльності) з боку особи, яка безпосередньо не брала участь у кримінальному правопорушенні, спрямовані на приховування особи, яка вчинила кримінально каране діяння або його слідів. Вчинення активних дій не означає вчинення обов'язково активних фізичних дій; активними діями при

приховуванні можуть бути різноманітні дії нефізичного порядку, наприклад, надання притулку злочинцеві» [157, с. 119].

При вибіркового вивченні судових рішень по кримінальних провадженнях за ст. 396 КК України, були випадки притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 396 КК України за бездіяльність осіб, які дізналися з будь-яких причин про факт вчинення основного кримінального правопорушення і не повідомили про це в правоохоронні органи.

Так, Білозерським районним судом Херсонської області 15 травня 2009 р. А. визнано винним у вчиненні діяння, передбаченого ч. 1 ст. 396 КК України. Підсудний А., достовірно знаючи про те, що Б. за попередньою змовою з В., скоїли розбійний напад на працівників АЗС «ТНК», що розташована за адресою 1, у с. Д. про що він дізнався після його вчинення, а також усвідомлюючи те, що вказані особи вчинили особливо тяжке кримінальне правопорушення, приховав вказаний факт від органів влади, не повідомивши їм про кримінально каране діяння, заздалегідь не обіцяючи про це учасникам кримінального правопорушення [25].

Фактично, вказане рішення суду свідчить про незаконне притягнення особи до кримінальної відповідальності за неповідомлення про кримінальне правопорушення. На противагу Кримінальному Кодексу УРСР 1960 р., спеціальна норма про відповідальність за вказане діяння в чинному КК України відсутня.

Як справедливо помітив В.О. Навроцький «виключення окремих статей ... не завжди означає декриміналізацію передбачених нею діянь, оскільки відповідні посягання охоплюються іншими, більш широкими за обсягом статтями КК» [148, с. 55].

Кримінальна відповідальність осіб за неповідомлення про достовірно відоме кримінальне правопорушення за чинним КК України настає, якщо вчинене діяння містить ознаки іншого кримінально караного посягання. Це

може бути, наприклад, тоді, коли неповідомлення про злочин є складовою (елементом об'єктивної сторони) залишення в небезпеці.

До прикладу, особа А., керуючи мотоциклом, порушив ряд вимог ПДР та вчинив наїзд на особу В., та цим самим вчинив дорожньо-транспортну пригоду під час якої потерпілий В. отримав тілесні ушкодження, які згідно висновку судово-медичного експерта відносяться до тяжких тілесних ушкоджень, як такі що небезпечні для життя. Після здійснення наїзду на особу В., особа А., розуміючи, що поставив потерпілого в небезпечний для життя стан та усвідомлюючи те, що залишає без допомоги особу, яка внаслідок отриманих травм позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження, маючи реальну можливість надати потерпілому допомогу, не виконав свого обов'язку, покладеного на нього законом, з місця пригоди втік, чим завідомо залишив без допомоги потерпілого особу В. Відповідно, вироком суду особа А. визнана винною у вчиненні діянь, передбачених ч. 2 ст. 286, ч. 1 ст. 135 КК України [35].

Звичайно ж, приховування кримінального правопорушення як будь-яке явище має свої певні специфічні риси. Тому, для детального аналізу самої дії, необхідно, по-перше, звернути увагу на форми її вираження, а по-друге, важливо в повній мірі охарактеризувати заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення, вказавши при цьому, які саме дії та в якій послідовності вчинив злочинець.

Чинний КК України перераховує способи вчинення приховування кримінального правопорушення, якими є: заздалегідь не обіцяне переховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, знарядь і засобів вчинення такого посягання, його слідів чи предметів, здобутих кримінально караним шляхом. Способи кожної форми переховування різноманітні, зокрема різний порядок прийомів, застосовування їх злочинцями.

Приховування «завжди пов'язане з якими-небудь фізичними зусиллями, у разі інтелектуального сприяння злочинцю не можна розглядати як

приховування. Таке сприяння є караним, якщо містять ознаки інших злочинів» [194, с. 498].

Об'єктивно, діяльність, спрямована на переховування особи, яка вчинила кримінально каране діяння з метою уникнення нею кримінальної відповідальності і покарання, може мати наступні варіанти вираження (способи вчинення):

– приховування особи, яка вчинила кримінально каране діяння. Надання такій особі притулку, сховища, чистого одягу, транспортного засобу для втечі, зміна зовнішності з метою приховати його від компетентних органів. До кола таких осіб може бути віднесено: особу, яка вчинила тяжке та/або особливо тяжке кримінальне правопорушення; особа, умисел якої був направлений на вчинення тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення, але в силу будь-яких об'єктивних причин, не залежних від волі вказаної особи, кримінально протиправний результат досягнутий не був; виконавця тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення та його співучасників. Так, вироком Скадовського районного суду Херсонської області від 11.04.2007 р. був засуджений за ч. 1 ст. 396 КК України А., який, достовірно знаючи про скоєне Б. та В. особливо тяжке кримінальне правопорушення (умисне вбивство з метою незаконного заволодіння автомашиною), заздалегідь не обіцяючи, приховав їх від правоохоронних органів за місцем свого проживання у м. Херсон [33];

– приховування факту вчинення кримінального правопорушення – знищення документів, аудіо-, відеозаписів, зброї, знаряддя та/або засобів вчинення посягання, будь-яких матеріальних наслідків діяння, зміни об'єкта або обстановки; змін, які відбулися в навколишньому середовищі в результаті вчиненого кримінального правопорушення тощо. Під знаряддями слід розуміти предмети, якими безпосередньо здійснюється кримінальне правопорушення, а під засобами вчинення – такі предмети, які полегшують вчинення посягання або використовуються при цьому. Під приховуванням знарядь і засобів вчинення

кримінального правопорушення слід розуміти їх переховування або знищення. Наприклад, особа 1 та особа 2, під час спільного відпочинку з особою 3 та особою 4, вчинили бійку з особою 3, під час якою особа 1 наносив особі 3 удари молотком, а особа 2 – лопатою. Внаслідок завданих травм, особа 3 загинув на місці. Особа 4, заздалегідь не домовляючись забрала та переховувала знаряддя вбивства – молоток та лопату, попередньо їх перевізши до свого помешкання. Суд визнав винною особу 4 у вчиненні діяння, передбаченого ст. 396 КК України [23];

– приховування наслідків кримінального правопорушення – плями крові на місці події, одягу, предметів, здобутих кримінально караним шляхом, знищення (переміщення, переховування тощо) трупа, зберігання таких предметів тощо. До прикладу, особа А. та особа З. перебували в гостях у особи В. Однак, особа А., будучи вагітною, на ґрунті раптово виниклої неприязні за допомогою молотка забила до смерті особу З. Достовірно знаючи про те, що А. вчинила особливо тяжке кримінальне правопорушення, заздалегідь не обіцяючи приховати його, з метою перешкодити правоохоронним органам розкрити це посягання і притягнути винну особу до кримінальної відповідальності, підсудна В. за місцем свого мешкання по адресі 2 приховала вказане кримінальне правопорушення, разом з А. перенесла труп Д. до свого гаража, де його заховала, а наступного дня аналогічно перенесла до викопаної на городі ями, де А. спалила його. Суд визнав особу В. винною у вчинення діяння, передбаченого ст. 396 КК України [26].

Слід відмітити, як деякі криміналісти проводили межу між переховуванням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення і переховуванням предметів, здобутих кримінально караним шляхом. Ще, Ф. Ліст писав, що «переховування осіб, які вчинили кримінальне правопорушення є причетністю і розглядається як кримінальне правопорушення проти правосуддя, а приховування речей, здобутих кримінально караним шляхом – утворює вже майнове кримінальне правопорушення» [135, с. 206]. А.С. Омаров

також не вбачав «необхідності в доповненні складу заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення, переховуванням предметів, здобутих кримінально караним шляхом, оскільки такі дії переховувачів є, на його думку, переховуванням слідів посягання, як виду речових доказів» [157, с. 118].

Приховування слідів кримінального правопорушення полягає в їх переховуванні, знищенні або видозміні. Практично в таких випадках мова йде про знищення, переховування або видозміну речових доказів, тобто предметів, які зберегли на собі сліди посягання, або зміну початкового виду обстановки, місця вчинення кримінально караного діяння.

Якщо мова йде про приховування трупа, в контексті одного із способів переховування слідів суспільно небезпечного діяння, то виникає актуальна практична проблема. Як зазначає В.В. Лунєєв, тут «ми стикаємося з прихованою (латентною) злочинністю і, особливо з такою структурною її частиною, як незаявлені кримінальні правопорушення. Масштаби такого явища, як правило, в точності не відомі. Дійсно, частка незаявлених особливо тяжких кримінальних правопорушень може бути нижче, а малозначних значно вище. Між тим, ця залежність не є абсолютною і безперечною» [138, с. 108].

Досліджені матеріали судової практики вказують, що дії осіб, які приховують кримінальне правопорушення виражаються в основному в переховуванні слідів такого діяння, зокрема, трупів. Так, 55% від кількості вивчених кримінальних проваджень становлять дії таких осіб, направлені на переховування слідів кримінального правопорушення, при цьому 28% із зазначених випадків відносяться до заздалегідь не обіцяного приховування трупа.

Наприклад, вироком Апеляційного суду Івано-Франківської області від 12.11.2010 р. був засуджений за ч. 1 ст. 396 КК України особа А., якому на початку січня 2009 р. підсудний Б. повідомив, що він разом з В. та Г. вбили потерпілу Д. Вони разом пішли до лісу і там він побачив, що потерпіла була

прив'язана до дерева в сидячому положенні. Вони вирішили її закопати. Викопали яму, в яку він допоміг Б., В. та Г. помістити тіло потерпілої [24].

Крім того, місце, час, обстановка, стан, спосіб, знаряддя вчинення кримінального правопорушення в ряді випадків є також важливими характеристиками об'єктивної сторони складу посягання. Проте лише у випадках, коли закон безпосередньо пов'язує питання про наявність чи відсутність складу кримінального правопорушення з наявністю відповідних характеристик, вони набувають обов'язкового (конструктивного) значення. Для діяння, передбаченого ст. 396 КК України, вказані ознаки об'єктивної сторони є факультативними. Загалом же більшість із цих характеристик притаманні будь-якому складу кримінального правопорушення, однак жодним чином це не впливає на кваліфікацію діяння, а враховується при вирішенні питання про вид та розмір покарання. У зв'язку із цим немає необхідності більш детально аналізувати факультативні ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України.

Отже, найважливішою обов'язковою ознакою об'єктивної сторони приховування, на яку вказують в тій чи іншій мірі всі дослідники, виступає те, що заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення є тільки тоді, коли дії особи могли в дійсності сприяти приховуванню. Отже, дії приховувача, в чому б вони не виражались, повинні істотно загрожувати нормальній діяльності органів правосуддя. Приховуванням не може бути визнана будь-яка, навіть незначна допомога. Вчинення причетних особою дій, формально схожих з приховуванням, але по обставинам провадження не здатних ускладнити збір речових доказів або розкриття посягання, не є суспільно небезпечним діянням. У подібних випадках за певних умов може йти мова про наявність ознак складу недонесення.

Під дії, які утворюють приховування кримінального правопорушення підпадають будь-які заздалегідь необіцяні способи допомоги особі, яка вчинила кримінально каране діяння, в силу яких, нехай навіть на нетривалий проміжок

часу, вона була прихована від правоохоронних органів, суду. Вичерпний перелік способів приховування в законі дати неможливо в силу їхнього різноманіття, тому його доцільно залишити відкритим, щоб суд у конкретній ситуації міг, виходячи з обставин провадження, встановлювати наявність або відсутність його ознак.

Приховування кримінального правопорушення є можливим лише із вчиненням будь-яких дій, спрямованих на приховування одного із передбачених елементів – особи, яка вчинила кримінально каране діяння; факту вчинення кримінального правопорушення; наслідків кримінального правопорушення. А завершення цього виду причетності залежить від ряду обставин: бажання особи приховувача, можливості такої особи (наприклад, можливість надання тривалого притулку) зокрема обставин, які залежать від волі приховувача тощо.

Відтак, важливим є питання, з якого моменту можлива причетність, у тому числі окремий її вид – приховування кримінального правопорушення. Так, існує думка, що вчинення приховування можливе лише на певному часовому відрізку, але не раніше того, як закінчено основне кримінальне правопорушення. Відомо, що кримінальне правопорушення може мати два моменти закінчення: момент юридичного та фактичного закінчення. Юридичне закінчення посягання відбувається тоді, коли в діях особи наявні всі ознаки конкретного складу кримінального правопорушення. До юридичного закінчення кримінально караного посягання прирівнюється ситуація, коли протиправна діяльність зупинена по незалежним від особи злочинця обставинам на будь-якій кримінально-караній стадії вчинення кримінального правопорушення. Фактично таке правопорушення може бути закінченим значно пізніше настання моменту юридичного закінчення основного посягання.

Наприклад, А.О. Васильєв у своїх роботах зазначає, що «обіцянка причетності можлива з моменту юридичного закінчення основного кримінального правопорушення, а саме діяння тільки після фактичного

закінчення основного діяння. Аргументуючи свою точку зору, вчений проводить аналогію з посяганнями з усіченим складом [19, с. 16].

Заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення можливе вже після того, як винний скоїв основне кримінально каране діяння, оскільки воно не сприяло скоєнню виконавцем свого діяння, не перебувало з ним у причинному зв'язку.

В цілому, дії осіб, які приховують кримінальне правопорушення, відбуваються протягом більш-менш тривалого проміжку часу і нерідко являють собою триваюче кримінальне правопорушення. Проте в окремих випадках приховування самого посягання і особи, яка його вчинила може виражатися в конкретному одиничному діянні особи. Наприклад, надання злочинцю підроблених (фіктивних) документів або знищення слідів кримінального правопорушення. В інших випадках, приховування триває до тих пір, поки винний продовжує приховувати кримінально каране діяння.

Н.Ф. Кузнєцова виділяла особливість кваліфікації дій особи, яка приховує кримінальне правопорушення, – заздалегідь не обіцяне приховування переростає в триваюче кримінальне правопорушення в процесі приховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення і його діяння, поки воно не буде припинено з ініціативи особи, яка приховує дане посягання або з інших об'єктивних причин [115, с. 27]. Отже, аналізоване кримінальне правопорушення прийнято вважати закінченим з моменту припинення правоохоронними органами кримінально караної поведінки особи або її явки з повинною.

На складність цього питання вказує існування наукової дискусії, яка триває ще з середини ХХ ст. Ще в 1955 р. М.Д. Дурманов зазначав, що «співучасть у триваючому (так само як й в продовжуваному) кримінальному правопорушенні, хоча й мала місце після закінчення основного посягання, проте є співучастю, а не приховуванням кримінально караного діяння» [58, с.18]. В таких кримінальних правопорушеннях момент його закінчення

пов'язаний з початком протиправних дій незалежно від його фактичної тривалості. Кримінально-правові норми, особливо спрямовані на протидію організованій злочинній діяльності, як правило, сконструйовані як усічені склади та описують триваючі (інколи продовжувані) кримінальні правопорушення. Тому в таких посяганнях співучастю може бути й заздалегідь не обіцяні діяння, але вчинені під час здійснення таких кримінальних правопорушень.

Досліджуваний склад правопорушення є закінченим з моменту вчинення будь-яких дій з приховування. Не має значення, чи була фактично досягнута мета приховування, чи вдалося винному сховатися від органів кримінального переслідування.

Для правильного встановлення моменту закінчення кримінального правопорушення необхідно встановити, до якого складу – формального чи матеріального – відноситься приховування кримінального правопорушення. Будь-який склад кримінального правопорушення з позиції відображення в ньому кримінально караних наслідків може бути лише у двох видах: основною ознакою є або фактичне настання протиправного наслідку, або можливість такого настання. Законодавець конструює кримінально-правову норму по-різному і іноді сам оцінює характер і тяжкість наслідків, не покладаючи цього обов'язку на органи правосуддя. В такому випадку і утворюються так звані формальні склади кримінального правопорушення. Формальні склади кримінального правопорушення описуються в законі без включення туди спеціальної вказівки на настання наслідків. Поняття наслідків пов'язане з об'єктом кримінального правопорушення, якому спричинено чи може бути спричинено шкоду. Кримінальна відповідальність за такі злочини настає тому що законодавець хоче запобігти заподіянню шкоди.

До категорії кримінальних правопорушень з формальним складом належить і заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення. Настання суспільно небезпечних наслідків не впливає на

кваліфікацію діяння, передбаченого ст. 396 КК України. Але це не означає, що фактичні наслідки не мають жодного відношення до визначення ступеня суспільної небезпеки приховування кримінального правопорушення, вони враховуються при індивідуалізації кримінальної відповідальності і надалі при призначенні покарання. Оскільки досліджуване діяння відноситься до числа формальних складів злочину, то воно є закінченим з моменту виконання зазначених дій незалежно від того, чи вдалося особі приховати злочинця чи сліди злочину і тим самим ускладнити діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Кінцевий момент приховування кримінального правопорушення залежить від ряду обставин, які умовно можна розділити на три групи. По-перше, припинення дій особи, яка приховує кримінальне правопорушення за власною волею, зокрема, добровільне припинення приховування злочинця, слідів посягання, відмова особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, в подальшому наданні їй притулку і т.п. До другої групи можна віднести події реальної дійсності, які перешкодили продовженню приховування кримінального правопорушення і особи, яка його вчинила. Вони не пов'язані з діями і волею особи, яка приховує кримінальне правопорушення, наприклад, затримання його працівниками правоохоронних органів і подальше притягнення його до кримінальної відповідальності. По-третє, сюди входять обставини, що усувають кримінальну протиправність будь-якого діяння, а саме прийняття нового закону, внесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів або закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення.

Потребує свого вирішення і питання про можливість добровільної відмови від приховування кримінального правопорушення. Розкриваючи дане питання, М.Х. Хабібুলлін зазначає, що «у формальних складах кримінальних правопорушень сам факт вчинення діяння містить в собі склад закінченого посягання незалежно від того, чи настали від нього будь-які подальші наслідки,

чи ні. Оскільки приховування має формальний склад, про добровільну відмову може йти мова не у всіх випадках. При приховуванні добровільна відмова можлива в тих випадках, коли після здійснення основного кримінального правопорушення є розрив у часі між обіцянкою приховати особу, яка вчинила посягання або його сліди і самим фактом приховування» [230, с. 53].

Далі автор уточнює, що оскільки після вчинення дій, безпосередньо спрямованих на приховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або його сліди, ці діяння вважаються закінченими, будь-яка подальша діяльність суб'єкта представляє собою не добровільну відмову, а щире каяття, наприклад, явка з повинною, сприяння розкриттю посягання та затримання винного, щире каяття. Названі обставини, за загальним правилом, повинні враховуватися судом при призначенні покарання, а в окремих випадках, з урахуванням конкретних обставин вчиненого кримінального правопорушення і особи, що його вчинила, можуть служити підставою для звільнення винної особи від кримінальної відповідальності.

«Щире каяття, – пише С. Нікулін, – як соціально-корисні дії особи, яка вчинила кримінально каране діяння, зменшує шкідливі наслідки вчиненого, знижує ступінь суспільної небезпеки посягання, створює умови для більш швидкого і повного його розкриття» [155, с. 63].

На думку А.В. Баркова, надання певних «пільг» особам, винним у вчиненні кримінальних правопорушень, але потім активно сприявших їх розкриттю, не суперечить принципу невідворотності покарання, а є засобом утвердження цього принципу, в результаті чого досягається висока ступінь розкриття злочинів [9, с. 11].

У кримінальному праві заохочення – такий же повноцінний інструмент впливу на поведінку, як і покарання. Без покарання кримінальне право перестане бути кримінальним, а без заохочення вся кримінальна юстиція втратить сенс, перетвориться в бездушний каральний механізм, де будь-які спроби винного згладити заподіяну шкоду і свою провину перед суспільством і

потерпілим втратить будь-який сенс, тому що не буде ніякої відповідної реакції на них. Крім того, норма, що передбачає підставу звільнення від кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення, при добровільній заяві про це, позитивно вплине на розкриття не лише такого приховування, а й тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень. Пропонується передбачити таку норму заохочення в статті 396 КК України, обмеживши можливість добровільної відмови в часовому проміжку, а саме: до моменту повідомлення такій особі про підозру у вчиненні приховування кримінального правопорушення.

2.2. Суб'єктивні ознаки складу приховування кримінального правопорушення

У науці кримінального права склався усталений підхід до визнання в якості суб'єктивних ознак будь-якого складу кримінального правопорушення – суб'єкту та суб'єктивної сторони. Для визначення особливостей кримінально-правової природи приховування кримінального правопорушення необхідним є проведення детального аналізу не лише об'єктивних, але й суб'єктивних ознак даного складу кримінально караного діяння.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 18 КК суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Отже, у кримінально-правовій теорії суб'єктом кримінального правопорушення визнається особа, яка володіє сукупністю законодавчо закріплених ознак, що дають підстави для її притягнення до кримінальної відповідальності.

У юридичній літературі досліджується проблема співвідношення понять «суб'єкт кримінального правопорушення», «особа правопорушника» й «особа, яка вчинила кримінальне правопорушення». Вбачається, що ці поняття не є тотожними і містять різні характеристики.

Так, визначення суб'єкта кримінального правопорушення є законодавчо закріпленим. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, не завжди може бути суб'єктом такого діяння (наприклад, за відсутності хоча б однієї з ознак вона такою не визнається). Проте у разі вчинення кримінального правопорушення завжди можна говорити про «особу, що вчинила кримінально каране діяння».

Так, суб'єкт кримінального правопорушення це конкретна особа, якій притаманні також такі певні соціальні властивості як демографічні, морально-психологічні, психофізичні. Їх сукупність утворює індивідуальність людини, яка, у свою чергу, охоплюється поняттями «особа, що вчинила кримінальне правопорушення» чи «особа правопорушника». «Кримінологічна наука трактує ці поняття і як сукупність соціально значущих ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні кримінального закону, у поєднанні з іншими (неособистими) умовами та обставинами, що впливають на її кримінально карану поведінку» [117, с. 78]. Остання позиція є більш обґрунтованою та правильною.

Вчені вважають, що «особа правопорушника за своєю соціальною сутністю є антисоціальною особистістю, у зв'язку із чим в особистісній позиції правопорушника існує комплекс деформацій і відхилень. Слід підтримати цю точку зору, проте не можна не погодитися з іншою групою авторів, які висловлюють сумнів у тому, що всіх без винятку осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, можна характеризувати за універсальним поняттям – особа правопорушника» [54, с. 67]. Так, наприклад, одноразове діяння, вчинене вперше з необережності або навіть умисно при збігу несприятливих обставин у житті людини, ще не формує особи правопорушника. Проте ж наявність в особі сукупності антисоціальних установок (наприклад, попередня аморальна поведінка, вчинення дисциплінарних або адміністративних правопорушень), як правило, вже

дозволяє говорити про суб'єкт кримінального правопорушення і про особу правопорушника одночасно.

Крім того, ознаки суб'єкта кримінального правопорушення (як загальні, так і спеціальні) перебувають у межах конкретного складу кримінального правопорушення, а тому покладені в обґрунтування кримінальної відповідальності та кваліфікації діяння. На відміну від урахування ознак суб'єкта кримінального правопорушення, властивості, притаманні особі, яка вчинила кримінально каране діяння, є однією з умов призначення судами справедливих покарання (ст. 65 КК), а також з'ясування ознак особи, що вчинила кримінальне правопорушення, служать повному встановленню обставин посягання, причин та умов, які йому сприяли, з метою призначення необхідного для виправлення винного покарання та запобігання вчиненню кримінально караних як засудженим, так і іншими особами. Окремі властивості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, відображені також у переліку обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Також дані про особу мають юридичне значення для вирішення інших кримінально-правових питань. Наприклад, питання про звільнення від кримінальної відповідальності. Отже, поняття «суб'єкт кримінального правопорушення» є важливим для кваліфікації та має виключно кримінально-правове значення. Поняття ж «особа, що вчинила злочин» та «особа злочинця» розкривають кримінологічний аспект, маючи при цьому і кримінально-правове навантаження.

Отже, вказане дає право стверджувати, що всі три поняття відмінні між собою не лише за ознаками, які їх розкривають, але і за своїм значенням у правовій площині.

За загальноприйнятим підходом, ознаки суб'єкта кримінального правопорушення поділяються на загальні і додаткові. Так, «загальними ознаками є осудність, вік і вчинення кримінального правопорушення фізичною особою. Ці ознаки є обов'язковими для всіх складів кримінальних правопорушень», в тому числі і у випадку вчинення приховування

кримінального правопорушення (ст. 396 КК України) і «відсутність хоча б однієї з них означає відсутність у діянні особи складу такого діяння» [81, с. 14]. Слід також враховувати той факт, що додаткові ознаки суб'єкта визнаються факультативними не для посягання, а для загального поняття суб'єкта кримінального правопорушення, адже, якщо конкретна норма передбачає наявність специфічних ознак складу, вони стають обов'язковими.

Перейдемо до більш предметного розгляду ознак суб'єкта приховування кримінального правопорушення.

З приводу фізичної особи як ознаки суб'єкта кримінального правопорушення слід зазначити, що у кримінально-правовому значенні – це людина. Відповідно до норм КК України суб'єктом кримінального правопорушення може бути громадяни України, особа без громадянства та іноземець, який не має дипломатичного імунітету. Питання про кримінальну відповідальність дипломатів та інших категорій осіб вирішується дипломатичним шляхом.

Так, М.С. Таганцев писав: «Визначенням кримінального правопорушення, як юридичної дії, вирішується наперед і питання про те, хто може бути його суб'єктом. У випадках посягання на предмети, що користуються юридичної охороною, суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки особа» [205, с. 6].

Питання проблем кримінальної відповідальності юридичних осіб має досить довгу історію становлення, в кримінально-правовій доктрині чітко прослідковується спрямованість державної політики на припинення зловживань корпорацій своєю владою. Так, ще згідно норм Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року була встановлена відповідальність єврейської громади за приховування військових втікачів з євреїв [224]. Та відмічається, що незалежно від позитивного підходу законодавця до вирішення даного питання, кримінальна доктрина схилилася до заперечення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб, виходячи з природи суб'єктів

права і практичного матеріалу. Адже в іншому випадку необхідно, по-перше, робити відмінності між окремими категоріями юридичних осіб; а, по-друге, враховувати деякі обмеження «згідно з сутністю кримінальних правопорушень» [205, с. 12].

У КК України також закріплено принцип особистої відповідальності. Це означає, що суб'єктом кримінального правопорушення не може бути юридична особа. За кримінально карані діяння, що мали місце у процесі діяльності юридичної особи, відповідає фізична особа, яка вчинила такі діяння. Але в теорії кримінального права висловлюються думки (наприклад, О.Л. Гуртовенком, В. Матвійчуком, В. Розенком, І.І. Чугунніковим) щодо можливості визнання суб'єктом кримінального правопорушення юридичних осіб.

Слід також відзначити існування думки вчених (наприклад, В.І. Осадчого), які вважають, що «принцип особистої відповідальності може співіснувати з іншим принципом – відповідальності юридичних осіб там, де цього вимагає життя» [158, с. 207].

Законодавець вже визнав кримінальну відповідальність юридичних осіб відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» №2990 від 22.05.2013 року, який набирає чинності з 01.09.2014 року [225].

Разом з тим, визнається, що суб'єктом приховування кримінального правопорушення можуть бути лише фізичні особи. Якщо певні юридичні особи створюються для надання «послуг» з приховування кримінальних правопорушень, нести кримінальну відповідальність мають їх засновники та учасники.

Осудність також є однією із загальних ознак суб'єкта кримінального правопорушення і в той же час юридичною передумовою вини та кримінальної відповідальності. З цього приводу ще М.С. Таганцев писав: «Що стосується

умов біологічних, від яких залежить відповідальність особи фізичної, то вони зазвичай зводяться до одного загального поняття – здатності до ставлення у вину, тобто тільки особа, яка володіє такою здатністю може бути суб'єктом злочину» [205, с. 12].

Вона характеризується «таким психічним станом особи, за якого людина в момент вчинення кримінального правопорушення здатна усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Стан осудності – це нормальний типовий психічний стан людини, характерний для її певного віку. Як правило, стан осудності презюмується, тому що притаманний переважній більшості людей, у зв'язку з чим на практиці питання встановлення осудності виникає тільки за наявності сумнівів у психічній повноцінності особи, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно-небезпечне діяння» [142, с. 125].

На думку В.В. Лень, «кримінально-правовий (юридичний) критерій повинен припускати сам факт вчинення злочину даною особою; психологічний – бути обумовленим певним психічним станом особи, здатністю віддавати собі звіт у своїх суспільно небезпечних діях (бездіяльності) і керувати ними; медико-біологічний – припускати наявність в особи психічного здоров'я» [134, с.127]

Здатність правильно розуміти та оцінювати фактичну сторону та значущість своїх вчинків та при цьому керувати своєю волею та діями відрізняє осудну особу від неосудної, коли все відбувається в діаметрально протилежному напрямку.

Свідомість та воля уявляють собою найбільш важливі психічні функції. Оскільки, володіючи здатністю мислити, людина спроможна правильно оцінювати свою поведінку, обирати різні її варіанти, які відповідають мотивам, цілям, задачам та потребам. «Свобода волі – одна з центральних категорій філософського усвідомлення вибору способів здійснення обраних цілей. З точки зору теорії права, свободу волі можна визначити як здатність та можливість особи здійснити власний вибір та вести себе у відповідності до

особистих інтересів та цілей за умови реалізації певних прав, дотримання обов'язків та несення відповідальності» [55, с. 9]. В кримінальному праві свобода волі визначається як «здатність особи розуміти свої дії та усвідомлювати їх суспільну небезпечність, а також керувати ними. Іншими словами вона являє собою осудність особи, яка здатна бути як винною, так й відповідальною» [50, с. 9]. Обидві ці властивості людини придбаються нею та послідовно розвиваються у процесі її життєвого шляху, на різних етапах його дозрівання.

Отже, суб'єкт приховування кримінального правопорушення має бути осудною особою, а тому під час вчинення кримінально караного діяння повинен усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК України). Осудність особи характеризується юридичним та медичним критерієм.

У свою чергу, юридичний критерій осудності характеризує три елемента: інтелектуальний, вольовий та емоціональний.

Інтелектуальна ознака розглядається як «здатність особи в момент вчинення злочину усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпечність вчинюваного діяння, а вольова ознака юридичного критерію виступає в якості здатності особи керувати своєю волею за внутрішнім переконанням та бажанням. Емоціональна ознака в формулу осудності не включається, але має враховуватися в обов'язковому порядку при встановленні даного стану особи під час вчинення нею злочину» [90, с. 112].

Таким чином, домінуючу роль в цьому компоненті відіграють інтелектуальна та вольова ознаки, які розглядаються обов'язково у сукупності та з врахуванням емоціональної ознаки.

Медичний критерій осудності, як правило, «є показником такого стану психіки особи, коли вона знаходиться в здоровому глузді (або за наявності незначних розладів в психіці, які не виключають осудності) та розуміє свої дії» [91, с. 122]. Медичний критерій має розглядатися не ізольовано, а тільки у

сукупності з юридичною підставою, утворюючи в даній конструкції саму формулу осудності.

Окрім того, у Кримінальному законі міститься норма про кримінальну відповідальність осіб із психічними розладами, які не виключають осудності. Мова йде про явище, яке у науковій літературі іменується як «гранична, зменшена, часткова осудність [91; 63, с. 415]. У Кримінальному кодексі такий стан визначений як обмежена осудність. Так, у ст. 20 КК України вказано, що «підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними».

Так, В.Я. Марчак зазначає, що «обмежена осудність є не що інше, як знижена психічним розладом здатність винного суб'єкта діяти усвідомлено та керувати своїми діями під час учинення злочину» [141, с. 35].

На думку Н.А. Мирошніченко та Н.А. Орловської, яка є найбільш обґрунтованою, «обмежена осудність характеризується двома критеріями: юридичним та медичним. Юридичний критерій має містити інтелектуальні та вольові ознаки. Інтелектуальна ознака характеризує можливість усвідомлювання вчинюваного діяння, а вольова – можливість керувати своєю поведінкою. Як медичний критерій обмеженої осудності вони пропонують розглядати розлади психічної діяльності, що не досягли психотичного рівня і не виключають осудність, проте зменшують можливість індивіда усвідомлювати свою поведінку, свої дії та керувати ними» [146, с. 56].

Крім того, у кримінально-правовій нормі, де розкривається поняття обмеженої осудності, законодавцем застосований термін «психічні розлади», який не вказує на конкретну форму психічного відхилення. Так, деякі вчені спробували «надати повний перелік подібних аномалій, додавши йому вичерпного характеру [118, с. 234]. Слід погодитися з позицією О.В. Зайцева, що у цьому разі «можливим є лише приблизний перелік психічних розладів, які

не досягають станів, що утворюють медичний критерій неосудності» [63, с. 416].

Цей перелік буде постійно уточнюватися з урахуванням практики застосування ст. 20 і відповідної статті Особливої частини КК України (наприклад, ст. 396 КК). До них, однак, безперечно слід віднести різного роду психопатії, олігофренію в стадії дебільності, судинні захворювання з психічними змінами, шизофренію в стадії стійкої ремісії, посттравматичні синдроми, а також деякі дохворобливі стани, гострі реакції психіки на стрес, реактивні стани тощо.

Таким чином, слід зазначити, що особа буде суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України, навіть у разі наявності у неї психічного розладу, через який під час вчинення кримінально караного діяння вона не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними (при цьому, безумовно, необхідна наявність всіх інших обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення). Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 2 ст. 20 КК), але це не є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності.

Останньою загальною ознакою суб'єкта приховування кримінального правопорушення є вік людини. Дана якість суб'єкта має значення для кваліфікації суспільно небезпечного діяння, а, крім того, теорія кримінального права та кримінальне законодавство пов'язують з нею настання відповідальності. У зв'язку з цим органи кримінальної юстиції повинні точно встановлювати число, місяць та рік народження особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. При цьому «особа вважається такою, що досягла певного віку не в день народження, а в нуль годин наступної за днем народження доби» згідно абз. 2 п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду

України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16 квітня 2004 року №5 [171].

Діючий кримінальний закон не містить спеціальної норми, яка передбачала б загальне поняття віку, він традиційно встановлює нижню межу кримінальної відповідальності, що викликає деякі складнощі, оскільки дана обставина є дещо динамічною та залежить від позиції законодавця, який виходить з відповідних умов розвитку суспільства та здійснюваної у відповідний період кримінально-правової політики боротьби зі злочинністю.

В юридичній літературі можна зустріти різні погляди з приводу віку кримінальної відповідальності. Одні вважають, що «необхідність встановлення в законі мінімального віку кримінальної відповідальності обумовлена, перш за все, тим, що ця ситуація нерозривно пов'язана зі здатністю особи усвідомлювати свої дії та керувати ними» [197, с. 88]. Інші визначають вік у широкому та вузькому розумінні слова. У першому випадку під віком розуміють календарний період часу, який пройшов від народження до якого-небудь хронологічного моменту в житті людини, а у другому випадку – «вказаний період психофізичного стану в житті тієї чи іншої особи, з яким пов'язані як медико-біологічні, соціально-психологічні, так й правові зміни» [161, с. 22].

Під віком розуміють:

«певний період розвитку особи, якісно своєрідний ступінь формування її особистості» [151, с. 74],

«певний етап її розвитку, який характеризує ступінь формування її особистості» [90, с. 102],

«період часу від народження людини до будь-якого моменту відліку, певного періоду її життя, що відображає анатомо-фізіологічний стан організму людини та ступінь формування її особистості» [88, с. 76].

Останнє визначення найбільш чітко відповідає визначенню віку у кримінально-правовому значенні, проте не можна не погоджуватись із

позицією, що загалом існує чотири підходи щодо визначення цього поняття. Так, «за хронологічним підходом вік – це кількість прожитих років тією чи іншою людиною, за біологічним (медичним) – рівень фізичного розвитку, за психологічним – рівень інтелектуального розвитку, за соціальним – рівень соціальної адаптації у суспільстві» [140, с. 310].

Досягнення встановленого КК України віку є однією із загальних, обов'язкових умов притягнення особи до кримінальної відповідальності. Чинним законодавством встановлено загальний вік суб'єкта кримінального правопорушення, який становить 16 років, і знижений – з 14 років за низку кримінальних правопорушень, суспільна небезпечність яких підвищена, а негативна оцінка діяння є очевидною: вказані особи здатні контролювати свою волю та свою поведінку.

Відповідно, для приховування кримінального правопорушення зниженого віку кримінальної відповідальності не передбачено (ч. 2 ст. 22 КК України). Отже, можна зробити висновок, що до кримінальної відповідальності можуть притягатись особи віком від 16 років. Законодавець тут виходить з психофізичних особливостей особистості, які дозволяють особі досить ясно усвідомлювати соціальний зміст покладених на неї обов'язків та наслідків їх порушення.

Приховуючи кримінальне правопорушення, суб'єкт не тільки порушує свій громадський обов'язок, він ще зашкоджує державному інтересу, оскільки вчинене діяння завжди заподіює шкоду правосуддю та державі в цілому, адже судового розгляду потребує й саме приховування, й основний тяжкий або особливо тяжкий злочин.

У науці висловлювалася пропозиція підвищити вік кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення. Однак, погоджуємося з М.Х. Хабібুলіним та О.І. Семикіною в частині необґрунтованості пропозиції про підвищення віку притягнення до кримінальної відповідальності з 18-ті років за заздалегідь не обіцяне приховування злочину [230, с. 76;

195, с. 105]. Це діяння найчастіше розглядається неповнолітніми, й дорослими як взаємодопомога та надання допомоги особі, яка вчинила основне кримінальне правопорушення, що породжує у правопорушника усвідомлення можливості також безкарно вчиняти й інші діяння. Зараз набагато виросла поінформованість неповнолітніх, тому особи, які досягли 16-ти років та отримали на цей час певну освіту та розвиток, за загальним правилом, володіють таки рівнем свідомості, який дозволяє їм розуміти соціальну значущість скоєного, суспільну небезпечність та протиправність кримінально караних діянь.

Таким чином підводячи підсумки, слід сказати, що поняття «фізична», «осудна» і «вік кримінальної відповідальності» є обов'язковими ознаками суб'єкта приховування кримінального правопорушення, і особа, якій властиві тільки такі ознаки, відповідно, визнається в теорії кримінального права «загальним суб'єктом кримінального правопорушення».

Проте в окремих нормах Особливої частини КК України зазначаються додаткові ознаки, які більш широко характеризують особу як суб'єкта кримінального правопорушення, що дозволяє говорити про спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення. При цьому для спеціального суб'єкта характерними є не лише додаткові ознаки, але й ознаки загального суб'єкта. Співвідношення загальних і додаткових ознак полягає у тому, що перші є властивими всім складам кримінальних правопорушень, а другі доповнюють обов'язкові ознаки загального суб'єкта («ці ознаки можуть прямо вказуватись у диспозиції статті або безпосередньо впливати з тексту норми чи, як зазначає Ю.В. Тарасова, спеціальний характер суб'єкта кримінального правопорушення встановлюється шляхом тлумачення норми)» [206, с. 40].

Виключенням з кола осіб, які можуть бути суб'єктами досліджуваного кримінального правопорушення, є особи, які володіють «родинними зв'язками» з винним у вчиненні основного тяжкого чи особливо тяжкого кримінального

правопорушення. «Ці «родинні зв'язки» відносяться деякими правознавцями до своєрідних проявів імунітету свідків» [242, с. 27].

В цьому ракурсі, як правильно відмічають О.Г. Кібальник та І.Г. Соломоненко, «імунітет свідка заснований на володінні правом на таємницю свідка» та тому він отримав закріплення в примітці до ст. 396 КК України виключно як особливий порядок кримінальної відповідальності для визначеного кола осіб при вчиненні ними кримінальних правопорушень проти правосуддя. «Вони розглядають таємницю свідка з точки зору таємниці сімейної, але внаслідок тієї обставини, що з нею прямо чи опосередковано пов'язані інтереси правосуддя – безпосереднього об'єкту заздалегідь не обіцяного приховування – вона отримує самостійне кримінально-правове значення» [73, с. 54].

Згідно з приміткою до ст. 396 КК України не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом.

Про таку «вибачальну» поведінку згадував ще М.М. Ісаєв [69, с. 64].

Дана позиція в юридичній літературі неодноразово зазнавала критики [217, с. 61]. Не всі вчені та практики підтримують позицію законодавця щодо виключення кримінальної відповідальності членів сім'ї та близьких родичів. В юридичній літературі висувається пропозиція «звільняти близьких родичів від кримінальної відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення тільки у випадках, якщо основне кримінально каране діяння не було пов'язаний з посяганням на життя» [93, с. 39].

Але сучасне кримінальне законодавство остаточно визнало «вибачальну поведінку» близького родича та в повній мірі відобразило положення ст. 63 Конституції України – «Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом» [79].

Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення. До членів сім'ї належать: 1) подружжя; 2) батьки (мати, батько, теща/тесть – зять, свекор/свекруха – невістка) й дитина (діти); 3) брати й сестри; 4) дід (баба) й онук (онука); 5) усиновителі (усиновитель) й усиновлений; 6) вітчим (мачуха) й пасинок (падчерка). Окрім того, прирівнюватися до членів сім'ї можуть: фактичне подружжя, піклувальник і опікуваний, фактичні вихователі й вихованці, якщо вони спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

Кримінально-процесуальний кодекс, який втратив чинність, містив такий перелік близьких родичів: батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки. Цей перелік теж не можна визнати достатнім.

Підтримується позиція визначення кола близьких родичів, який встановленого у діючому Кримінальному процесуальному кодексі України: близькі родичі та члени сім'ї – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [110]. Окремо зазначимо, щодо стосовно спільного проживання разом без офіційного шлюбу чоловіка та жінки, які визначаються членами сім'ї, необхідною умовою має бути таке проживання та спільний побут

не менше п'яти років, що на основі положень цивільного законодавства дає підстави для всіх прав та обов'язків офіційних чоловіка та дружини [128].

Також законом, який визначає коло членів сім'ї, є Закон України «Про запобігання корупції», в ч. 1 ст. 1 якого зазначено: «члени сім'ї:

а) особа, яка перебуває у шлюбі із суб'єктом, зазначеним у ч. 1 ст. 3 цього Закону (суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону), та діти зазначеного суб'єкта до досягнення ними повноліття - незалежно від спільного проживання із суб'єктом;

б) будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у ч. 1 ст. 3 цього Закону (суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону) (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі».

Кримінальне законодавство України, судова практика та кримінально-правова теорія виходять з принципу відповідальності лише за ті суспільно-небезпечні діяння та наслідки, що настали, щодо яких встановлена вина особи. Кримінальний закон може впливати на поведінку людей, а покарання досягти конкретних цілей, зокрема: попередження кримінальних правопорушень, виправлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тільки у випадку покладання відповідальності виключно на осіб, винних у вчиненні кримінально караного діяння.

Виникає необхідність оцінити доцільність запровадження такої ознаки складу кримінального правопорушення, як наявність спеціального суб'єкту приховування, як кваліфікуючої обставини. Зрозуміло, що довільне поширення кола суб'єктів неминуче веде до збільшення обсягу охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин і, в кінцевому рахунку, до безпідставного поширення меж дії самого кримінального закону, хоча звуження кола осіб призводить до необґрунтованого обмеження дії тієї ж кримінально-правової норми.

Зазначене підштовхує нас до необхідності розглянути в якості спеціального суб'єкта приховування кримінального правопорушення службову особу. Службовій особі властива і низка характерних ознак, що не лише вказують на відмінність її від загального суб'єкта кримінального правопорушення, а й виражають особливості цього різновиду спеціального суб'єкта порівняно з іншими. Головною серед зазначених нами виступає така функціональна ознака, як прийняття управлінського рішення.

Видається, що «службова особа, крім формального заняття якої-небудь посади, повинна володіти певними знаннями, життєвим досвідом, відповідною освітою, щоб завдяки своїм суб'єктивним якостям мати можливість виконувати покладені на неї функції» [193, с. 184]. Важливим елементом адміністративно-правового статусу посадової особи є етичні вимоги службової поведінки, які закріплюються у відповідних службових обов'язках і сприяють професійному здійсненню публічно-службових завдань. Правова регламентація етики поведінки посадової особи надає можливість визначати межі адміністративного розсуду, елементи якого завжди присутні в діяльності посадових осіб, а це має важливе значення у забезпеченні прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Таким чином службова особа може здійснити дії з приховання слідів кримінального правопорушення, речових доказів, самої особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (наприклад, шляхом видачі документів «прикриття») та вчинити інші дії з використанням свого службового становища.

Отже, зазначене дозволяє доповнити диспозицію ст. 396 КК України частиною другою, виклавши її у такому вигляді: «2. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища...».

Кримінальне правопорушення являє собою психофізичну єдність, в якій зовнішні прояви (дія або бездіяльність) і викликані ними зміни об'єктивної дійсності (об'єктивна сторона кримінального правопорушення) нерозривно

пов'язані з внутрішньою стороною діяння – психічними процесами, які породжують, спрямовують та регулюють людську поведінку (суб'єктивна сторона кримінального правопорушення).

Суб'єктивна сторона є внутрішньою сутністю кримінального правопорушення. Ігнорування ознак суб'єктивної сторони може призвести до об'єктивного ставлення, тобто матимуть місце випадки притягнення до кримінальної відповідальності за невинне спричинення шкоди. Крім того, точне встановлення всіх ознак суб'єктивної сторони є необхідною умовою правильної кваліфікації суспільно-небезпечного діяння. Цей елемент складу кримінального правопорушення дозволяє також відмежовувати кримінально карані діяння від некараних, проводити відмежування діянь, що збігаються зовні, за об'єктивними ознаками, та має велике значення для індивідуалізації покарання.

Проте слід зазначити, що у теперішній час у доктрині національного кримінального права відсутня однастайність думок щодо визначення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Так, вся психічна діяльність, яка супроводжує вчинення кримінального правопорушення і в якій інтелектуальні, вольові та емоційні моменти перебувають у єдності та взаємообумовленості. Достатньо вдалими, як на нашу думку, є таке розуміння суб'єктивної сторони як «значущої для кримінального права психічної діяльності суб'єкта кримінального правопорушення, яка безпосередньо обумовила та супроводжувала вчинення суспільно-небезпечного діяння» [16, с. 9].

Крім того, термін «суб'єктивна сторона» у чинному кримінальному законі не застосовується, а розкривається шляхом використання таких понять як вина, мотив, мета, кожне з яких характеризує психічну сутність кримінального правопорушення з різних сторін. Отже, кримінально-правове значення перелічених ознак є різним. Якщо, наприклад, вина є обов'язковою ознакою будь-якого складу кримінального правопорушення, то мотив і мета належать до факультативних ознак. Вони стають обов'язковими лише тоді,

коли законодавець включає їх до числа обов'язкових ознак конкретного складу кримінального правопорушення, що не є характерним для діяння, передбаченого ст. 396 КК України.

Крім того, ознаки суб'єктивної сторони (наприклад, форма вини) можуть встановлюватися шляхом тлумачення диспозиції конкретної статті або чітко відображаються у самій нормі закону. Так, ознаки суб'єктивної сторони розглядуваного кримінального правопорушення не знайшли відображення у диспозиції норми, але виходячи з сутності діяння не можна приховати щонебудь, не усвідомлюючи своїх дій.

Отже, слід перейти до розгляду поняття вини та її форм у розрізі приховування кримінального правопорушення.

Для характеристики приховування кримінального правопорушення «важливе ставлення особи до скоєного діяння» [231, с. 131]. Так, законодавець установив, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК), які, у свою чергу, поділяються на прямий або непрямий умисел (ст. 24 КК) та на кримінально протиправну самовпевненість і кримінально протиправну недбалість (ст. 25 КК).

Проте, незважаючи на законодавче закріплення, на теперішній час проблематичними є питання щодо форм вини та їхнього поєднання між собою при визначенні ставлення особи до конкретного кримінально протиправного діяння і його суспільно небезпечних наслідків. Крім того, доцільно проаналізувати, стосовно чого необхідно встановлювати форму вини – стосовно діяння, його наслідків чи стосовно кримінального правопорушення в цілому.

Таким чином, передумовою усвідомлення вини як необхідної суб'єктивної підстави кримінальної відповідальності є з'ясування психічного змісту вини, в тому числі факторів, що викликають і направляють поведінку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, що характеризують його

внутрішнє ставлення до своїх дій, що дозволяють судити про соціально-психологічну сутність винної особи, а також про його ставлення до будь-яких соціальних цінностей.

Уявляється за необхідне з'ясувати ставлення особи при вчиненні досліджуваного кримінального правопорушення до суспільно-небезпечного діяння, а саме до приховування кримінального правопорушення шляхом надання відповіді на питання – усвідомлено чи не усвідомлено ставиться особа до такого діяння. Разом із тим усвідомлення особою того, що вона порушує певні вимоги закону, не можна ототожнювати з усвідомленням суспільно-небезпечного характеру вчинюваного нею суспільно-небезпечного діяння. Як відомо, «усвідомлення особою суспільно-небезпечного характеру свого діяння означає розуміння нею як його фактичних ознак, так і соціального характеру (тобто здатності заподіяти шкоду)» [153, с. 209]. Звідси випливає, що предметом усвідомлення при умислі є: по-перше, фактичний зміст вчиненого діяння і, по-друге, його соціальне значення. І, як зазначають деякі науковці, ці «складові інтелектуального моменту умислу є нерозривними, а тому наявність лише однієї з них у жодному разі не можна видавати за усвідомлення особою суспільно-небезпечного характеру вчинюваного нею діяння» [15, с.123].

На нашу думку, безумовним є те, що при вчиненні кримінального правопорушення не лише усвідомлюється факт того, що щось трапляється, але й ставлення через цей факт до інших осіб, до законів суспільства, до моралі тощо. Саме взаємодія фактичних обставин з аспектами психіки особи, яка вчиняє кримінально каране діяння, і дозволяє нам одні й ті ж ситуації за фактичною стороною у одних випадках трактувати так, а в інших – інакше. Проте на даному етапі дослідження завдання полягає у встановленні психічного ставлення особи до суспільно-небезпечного діяння, яке є кримінальним правопорушенням в цілому.

Якщо розглядати кримінальне правопорушення як конкретний акт людської поведінки, то його психологічна (внутрішня) сторона включає в себе

всі компоненти і ознаки, властиві людській психіці. Такими виступають інтелектуальний (пізнавальний), вольовий і емоційний (почуттєвий) елементи. У реальній дійсності вони тісно взаємопов'язані і взаємообумовлені, утворюючи єдиний розумовий процес індивіда, і його окремі моменти можуть бути позначені лише умовно. Разом з тим, законодавча конструкція розкриває як психологічний, так і кримінально-правовий зміст вини через її форми. Кожна з форм, у свою чергу, складається з інтелектуальних і вольових елементів.

Усвідомлення особою характеру своїх дій, здатність людини сприймати причинний зв'язок між діями і наслідками, а також розуміти фактичну сторону своєї кримінально караної поведінки, її соціальний зміст і значення в сукупності характеризують інтелектуальний елемент.

Разом з тим, воля полягає в регулюванні людської діяльності шляхом прийняття кінцевого рішення вчинити певну дію (бездіяльність) або утриматися від таких. Отже, вольове регулювання – це свідоме спрямування розумових і фізичних зусиль людини на досягнення поставлених цілей.

Переважною більшістю вчених визнається умисний характер вчинення приховування кримінального правопорушення та така його різновидність, як прямий умисел [93, с.527; 152, с.1011]. Розуміння фактичних ознак діяння полягає в тому, що, наприклад, під час приховування кримінального правопорушення суб'єкт усвідомлює, що його діяння заподіює шкоду відносинам, спрямованим на виявлення та розкриття кримінально караного діяння, усвідомлює, що внаслідок їх вчинення знижується рівень забезпечення своєчасної реакції держави на вчинене кримінальне правопорушення. Крім того, суб'єкт усвідомлює фактичні ознаки такого діяння, розуміючи, що він приховує саме кримінальне правопорушення, і при цьому свідомо вчинив діяння, що передбачене законом.

Згідно законодавчого визначення (ст. 24 КК) прямим є умисел, якщо «особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх

настання. Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання» [106].

Встановлюється умисел лише по відношенню до матеріальних складів кримінальних правопорушень, оскільки він вказує на характер психічного ставлення суб'єкта як до скоєного діяння (дії чи бездіяльності), так і до кримінального караних наслідків. Проте в чинному кримінальному законодавстві є склади, сконструйовані таким чином, що наслідки не входять до їх об'єктивної сторони, психічне відношення до них або відсутнє взагалі (якщо відсутній наслідок), або не впливає на кваліфікацію, мова йде про формальні склади кримінальних правопорушень, які вважаються закінченими незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків.

Саме така особливість має місце при характеристиці суб'єктивної сторони заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення. Дане діяння вважається закінченим з моменту вчинення дій з приховування факту вчинення кримінального правопорушення, особи, яка його вчинила чи наслідків такого діяння. Для кваліфікації приховування як закінченого кримінального правопорушення не принципово, чи вдалося винному вчинити дії з приховування злочину і злочинця, чи ні. Значення має лише факт спрямованості діяння особи на їх вчинення, а не на досягнення наслідків.

Наприклад, особа 1 став очевидцем того, як його товариш особа 2, діючи умисно та цілеспрямовано, маючи умисел на протиправне заподіяння смерті власнику вказаного заводу особі 3, наніс останньому обухом сокири від 2 до 4 ударів в обличчя та по голові, внаслідок чого особа 3 помер на місці. Після чого особа 2 попросив особу 1 допомогти йому у приховуванні його дій, на що останній погодився, допоміг перенести та заховати труп померлого, зібрати та спалити одяг і речі особи 3. У вирозі суду зазначається, що особа 1, маючи

реальну можливість повідомити правоохоронні органи про вчинення особою 2 особливо тяжкого кримінального правопорушення, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій та своєї бездіяльності, не повідомив про дане кримінально каране діяння органи поліції, а навпаки почав активно сприяти у приховуванні такого [28].

Прямий умисел приховувача характеризують два моменти: 1) винна особа усвідомлює характер і ступінь суспільної небезпеки приховуваного тяжкого та особливо тяжкого кримінального правопорушення, а також завідомо знає, що своїми протиправними діями сприяє приховуванню цього діяння від органів правосуддя; 2) приховувач бажає вчинити дані дії.

У науці з цього приводу зустрічається й інша думка. Наприклад, Г.І. Баймурзін звертає увагу на таку обставину: «Для суб'єктивної сторони приховування недостатньо одного лише усвідомлення суб'єктом об'єктивної спрямованості його дій на перешкоджання розкриттю кримінального правопорушення і покаранню винного. Необхідно, щоб ця об'єктивна спрямованість його дій була обумовлена суб'єктивним прагненням особи до досягнення відповідного суспільно небезпечного результату» [8, с.105]. У кожному разі, кримінальна відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування настає тільки при навмисному вчиненні дій з приховування.

Іноді в юридичній літературі робляться спроби обґрунтувати можливість непрямого умислу в формальних складах. Як правило, це робиться шляхом перенесення ознаки бажання або свідомого допущення з наслідків на дії чи бездіяльність суб'єкта кримінального правопорушення. За однією з точок зору, психічне ставлення особи, як до дії, так і до наслідків, має встановлюватися незалежно від того, йде мова про матеріальні або формальні склади, для наявності умислу достатньо, щоб винний усвідомлював розвиток причинного зв'язку між діянням і наслідками. Коли ж законодавець вважає за потрібне в формальних складах підкреслити ставлення до наслідку, що знаходиться за рамками складу, він вводить в нього вказівку на спеціальну мету [199, с.105].

Така позиція видається безпідставною стосовно заздалегідь не обіцяного приховування. Адже, якщо особа надає злочинцю активне сприяння в його приховуванні або приховуванні слідів кримінального правопорушення, знарядь і засобів його вчинення, предметів, здобутих кримінально караним шляхом, вона безпосередньо бажає вчинити перераховані дії. Особливої вказівки на якусь мету в конструкції складу ст. 396 КК України не передбачено. Саме цими умовами вичерпується зміст умислу приховувача. Протилежне вирішення питання призвело б до розповсюдження психічного ставлення особи не тільки на саме діяння, а й на той результат, який може настати. Але, як вже було зазначено, суспільно небезпечні наслідки при приховуванні лежать за межами складу кримінального правопорушення.

У той же час виникає питання щодо усвідомлення особою факту приховування саме тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, як це передбачено ст. 396 КК України. Згідно КК України, «тяжким кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі» [106].

У науковій літературі відмічається, що «з суб'єктивної сторони приховування завжди потребує наявності умислу: приховувач повинен знати, що приховує злочинця, сліди та знаряддя його діяння, майно, здобуте кримінально караним шляхом; але він може не знати певних обставин або окремих елементів складу вчиненого кримінального правопорушення (наприклад, проста чи кваліфікована крадіжка була вчинена)» [208, с.140].

Бойко А.М. зазначає, що «особа не обов'язково повинна знати, що приховує саме тяжке чи особливо тяжке кримінальне правопорушення – вона повинна усвідомлювати фактичні обставини вчиненого діяння, яке за законом визнається тяжким або особливо тяжким кримінальним правопорушенням» [152, с.1011].

Вважається, зайвим вимагати від особи юридично правильної кваліфікації вчиненого іншою особою основного кримінального правопорушення, така помилка має визнаватися юридичною та не впливати на кваліфікацію вчиненого. Але поряд з цим, винний повинен знати, яке саме кримінально каране діяння він приховує.

Для правильної кваліфікації будь-якого кримінального правопорушення, в тому числі й приховування, крім виділення обов'язкового елемента складу – вини, чимале значення має встановлення факультативних ознак – мотиву і мети. Однак такі компоненти не завжди вказуються в законодавчих конструкціях складів, а лише тоді, коли вони визначають сутність кримінального правопорушення або впливають на характер суспільної небезпеки вчиненого. Тим не менш, мотив і мета є невід'ємними ознаками вольового впливу особи. Наприклад, «мотив виникає в процесі мотивації, і, перш за все, в результаті усвідомлення і зіставлення потреби з її об'єктом» [113, с.39].

Мотив злочину – це «зумовлені потребами та інтересами внутрішні спонукання, які викликають у суб'єкта рішучість вчинити суспільно небезпечне діяння. Мотиви відображають особистість та є джерелом спонукання людської поведінки, навіть більшою мірою, ніж цілі, обумовлюють сенс скоєного вчинку» [17, с.158]. У широкому сенсі, розрізняють мотиви двох порядків: «ті, що тільки розуміються» і «реально діючі». Перші пояснюють, чому людина чинить саме так, а не інакше, другі ж безпосередньо спонукають людину до скоєння певного діяння.

У цьому плані першочергове значення набуває кримінально-правова та кримінально-процесуальна оцінка мотивів кримінального правопорушення. Так, закон, поряд з винністю особи у вчиненні кримінального правопорушення і формою його вини, відносить мотив до обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню у кримінальному провадженні. Крім цього, п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України виділяє мотив злочину в якості обов'язкової складової мотивувальної частини обвинувального вироку [110]. Мотив кримінального правопорушення впливає на визначення ступеню тяжкості вчиненого діяння, який враховується при призначенні покарання (п.3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» №7 від 24.10.2003 року) [172].

Слід зазначити, що при приховування кримінального правопорушення мотив та мета не є обов'язковими ознаками, але вони допомагають зрозуміти зміст вини.

Існує позиція, що «будь-яка поведінка особи детермінована, перш за все, соціальним середовищем, в якому проходить життя людини, вони формують особистість і визначають установки поведінки, погляди, соціальну спрямованість особи» [154, с.101]. Безумовно, що причиною вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України, у багатьох випадках є зазначене, проте, як на нашу думку, загальному вчиненню даного діяння передуює так звана певна критична ситуація, що породжується, у свою чергу, більш або менш довгостроково діючими об'єктивними і суб'єктивними умовами.

На підставі узагальнених результатів матеріалів судово-слідчої практики та проведеного опитування можливим є визначення окремі категорії мотивів: приятельські відносини; страх перед правоохоронними органами, страх помсти з боку самого злочинця або його родичів; родинні почуття; корисливі спонукання.

Особливий інтерес в теорії кримінального права і в правозастосовчій діяльності викликає заздалегідь не обіцяне приховування, вчинене із страху помсти з боку особи, яка вчинила приховуване діяння або його родичів, наприклад, під загрозою позбавлення життя як самого приховувача, так і його близьких родичів. Якщо в момент діяння були всі умови крайньої необхідності, передбачені ст. 39 КК України, або фізичного чи психічного примусу (ст. 40 КК), то в даному випадку особа не повинна бути притягнута до кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення.

Хоча судова практика йде іншим шляхом та в таких випадках застосовує звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України). Так, постановою Ленінського районного суду м. Запоріжжя була звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК) А., яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 396 КК, за наступних обставин: підсудна А., заздалегідь не маючи домовленості з Б. про приховування скоєного ним тяжкого кримінального правопорушення, а саме вчинення грабежу з проникненням у житло В., оскільки сама була свідком його кримінально караних дій у момент вчинення, прийняла заходів до його приховування, шляхом приховування його даних та засобів вчинення грабежу, з метою перешкодити правоохоронним органам розкрити злочин і притягнути винного до кримінальної відповідальності. Допитана в судовому засіданні А. свою вину визнала в повному обсязі, детально пояснила суду обставини і мотиви скоєного нею кримінального правопорушення, при цьому пояснила, що Б. неодноразово її залякував і, погрожуючи фізичною розправою, змушував її мовчати про скоєний ним грабіж [169].

Отже, встановлення мотивів розглядуваного кримінального правопорушення не є обов'язковим, проте з метою більш глибокої індивідуалізації покарання є достатньо обґрунтованим. Так, логічно, що більш суспільно-небезпечною є особа, яка вчинила кримінально каране діяння через

власну позитивну оцінку правопорушника та намагання допомогти уникнути їй відповідальності, аніж особа, яка була змушена вчинити це діяння через родинні чи дружні стосунки з винним. Тому вважаємо, що у справах про приховування кримінального правопорушення необхідно встановлення мотиву для визначення ступеня вини і притягнення особи до кримінальної відповідальності в сукупності зі ступенем тяжкості і суспільною небезпекою приховуваного кримінального правопорушення.

Та, разом з тим, як зазначив П.К. Євдокимов, «одна тільки категорія тяжкості основного діяння не може бути єдиним критерієм кваліфікації дій приховувача» [59, с.213].

Відзначимо ще один важливий елемент суб'єктивної сторони – мету кримінального правопорушення. Але, якщо погляд на мотив як на важливу ознаку складу вже є загальновизнаним, то в питанні про значення мети для кваліфікації думки вчених багато в чому розходяться.

У навчальній літературі, наприклад, зустрічається точка зору, згідно якої «поняття мети кримінального правопорушення подібно з поняттям наслідків або результатів суспільно небезпечного діяння. Однак не можна ототожнювати ці поняття. Наслідок є об'єктивний факт, а мета – суб'єктивний, що характеризує процес мислення» [20, с. 12].

У свою чергу, В. Питецький звертає увагу на необхідність наявності мети в прямому умислі: «Бажання завжди пов'язане з певною метою. Те, що не є метою особи, не може бути для нього бажаним. З цього випливає важливий висновок: при прямому умислі завжди повинна була наявна мета на досягнення злочинного результату. Причому він може виступати в якості кінцевої мети (наприклад, при вбивстві з ревнощів або з помсти), так і засобу (або етапу) для досягнення особою інших цілей» [164, с.49].

Якщо розглядати мету як уявлення про бажаний результат, до досягнення якого прагнула особа, створену у свідомості особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення модель тієї цінності, яку він хоче отримати за допомогою

здійснення діяння, то вона є необхідним елементом будь-якого злочину. Як вказує аналіз норм КК України, відмінність полягає лише в її кримінально правовому значенні для кожного конкретного складу. Коли ні мета, ні мотив не вказані у диспозиції статей КК України та законодавча конструкція складу їх не передбачає, вони виконують роль обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність.

Отже, слід зазначити, що суб'єктивна сторона заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення, тобто конкретна форма вини, а саме: прямий умисел, і такі елементи, як мотив і мета, можуть бути встановлені шляхом дослідження всіх обставин вчиненого діяння, і, перш за все, з'ясування характеру, спрямованості і форми протидії правосуддю. Інакше неможливо встановлення об'єктивної істини у справах про приховування. А це порушує вимоги не тільки матеріального, а й процесуального закону.

2.3. Особливості кваліфікації та відмежування приховування кримінального правопорушення від співучасті та суміжних складів

Від правильної кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення залежить дотримання законності і в кінцевому результаті – ефективність кримінального судочинства. Помилка у кваліфікації може мати наслідком необґрунтоване засудження чи виправдання особи, яка вчинила приховування кримінального правопорушення, або застосування до причетної особи не тієї кримінально-правової норми, яку по факту було порушено. Таким чином, кваліфікація забезпечує персоніфіковане застосування норм кримінального права до конкретних суспільних конфліктів, які потрапляють в сферу кримінального судочинства.

У кримінально-правовій літературі закріпилося положення, згідно якого кваліфікація кримінального правопорушення розуміється як «встановлена та юридично закріплена точна відповідність між ознаками вчиненого діяння та

ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінально-правовою нормою» [114, с.8].

Кваліфікація кримінального правопорушення – це досить динамічний процес, який на різних етапах кримінального провадження має певні особливості та специфіку. «По мірі розслідування кримінально караного діяння кількість, об'єм фактів збільшуються, й до моменту закінчення розслідування органи слідства повинні володіти всіма суттєвими та необхідними даними про вчинений злочин. Ця обставина знаходить своє відображення й у повноті, завершеності кваліфікації кримінального правопорушення» [116, с.11].

Усталеною є позиція, що суб'єктами кримінально-правової кваліфікації є органи досудового розслідування, прокуратури і суду. Ці органи здійснюють як оцінку діяння з точки зору кримінального закону, так і офіційно закріплюють її у відповідних процесуальних документах [44, с.27].

Ю.В. Баулін під «кримінально-правовою кваліфікацією розуміє кваліфікацію тільки тих юридичних фактів, які передбачені гіпотезами норм кримінального права, і, залежно від того, який саме з юридичних фактів, що передбачені гіпотезою норми кримінального права, підлягає кваліфікації, виділяє два види кримінально-правової кваліфікації: кваліфікацію злочинів та кваліфікацію посткримінальних юридичних фактів» [10, с. 12].

Наприклад В.О. Навроцький зазначає, що «у випадку із кваліфікацією приховування кримінальних правопорушень певний обов'язок провести кримінально-правову оцінку поведінки інших осіб покладається на окремих громадян. Це пов'язано з визнанням кримінально караним тільки приховування тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень, отже, перш, ніж визначити, чи є кримінально караним заздалегідь не обіцяне приховування, потрібно провести кримінально-правову оцінку діяння, причетність до якого стає предметом кваліфікації. Причому тут зустрічаємося із ситуацією, коли кримінально караним діяння іншої особи необхідно визнати ще до того моменту, коли це було зроблено судом [149, с.37].

Отже, об'єктом кримінально-правової кваліфікації слід вважати вчинене особою діяння, об'єктивні та суб'єктивні ознаки якого мають подібність, формально співпадають з ознаками діяння, склад якого визначений законодавцем у статті Особливої частини КК України як кримінальне правопорушення.

В першу чергу слід визначити особливості розмежування приховування кримінального правопорушення та співучасті у ньому.

Чинний Кримінальний Кодекс співучастю називає «умисну спільну участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення» [106].

Співучасть у злочині є однією із форм кримінально караної діяльності, її специфіка полягає у тому, що участь у вчиненні кримінального правопорушення двох або більше осіб обумовлює його підвищену суспільну-небезпеку; склад кримінального правопорушення виконується лише завдяки спільній діяльності усіх співучасників, у діях же окремих із них можуть бути відсутні всі ознаки діяння, вказані у статті Особливої частини КК України [57, с. 72].

Повною мірою підтримуємо позицію Л.М. Абакіної-Пілявської, яка визначила чіткі критерії розмежування між співучастю та причетністю, що також лягає в основу розмежування приховування кримінального правопорушення від співучасті у ньому, а саме: «на відміну від співучасті за причетності відсутня спільність умислу виконавця основного (попереднього) посягання та причетної особи; для виконавця основного (попереднього) кримінального правопорушення та причетної до нього особи характерною є відсутність спільного передбачення наслідків кримінально караного діяння та бажання їх настання; виконавець основного (попереднього) кримінального правопорушення не пов'язаний із причетною особою прагненням досягти спільної кінцевої мети; причетна особа не бере особистої участі у вчиненні основного (попереднього) кримінального правопорушення; у порівнянні із

співучастю, причетності не притаманна єдність елементів об'єктивної сторони діяння; виконавець основного (попереднього) посягання та причетна до нього особа не об'єднують зусиль та не вчиняють сумісних активних дій, спрямованих на досягнення спільного кримінально караного діяння наслідку; часовий критерій розмежування відіграє роль при встановленні особливостей початкового моменту причетного діяння, який завжди не співпадає з початком виконання співучасті чи її формування» [1].

На розмежування пособництва і заздалегідь не обіцяного приховування також вказував Г.І. Баймурзін: «При розмежуванні видів приховування та визначенні його юридичної природи вирішальне значення має момент наявності або відсутності причинного зв'язку між діями переховувача і тим кримінально караним діянням, який приховується. У випадках, коли приховування обіцяно заздалегідь, воно стає пособництвом, так як знаходиться в причинному зв'язку з приховуванням посяганням. Заздалегідь дана обіцянка приховати кримінальне правопорушення або його сліди найрішучішим чином впливає на волю виконавця. Особа, яка дала обіцянку приховати злочин, стає пособником незалежно від того, реалізувала вона свою обіцянку згодом чи ні, тому що вона самим фактом обіцянки свідчить про вчинення злочину і тому несе відповідальність за злочинний результат поряд з виконавцем» [8, с. 12].

Отже, тут ми маємо справу не з приховуванням як таким, а різновидом співучасті у формі інтелектуального пособництва. Про приховування кримінального правопорушення як самотійної форми кримінально-караного діяння може йти мова лише при приховуванні кримінального правопорушення, у вчиненні якого ця особа ніякої участі не брала, в той час як при так званому заздалегідь обіцяному приховуванні особа приховує діяння, що є результатом її спільної діяльності з виконавцем. Тому тут має місце не приховування, а пособницька діяльність, що виражається в наданні інтелектуального впливу на волю виконавця за допомогою давання йому обіцянки допомогти ухилитися від відповідальності за вчинене. Так, заздалегідь обіцяне приховування

кримінального правопорушення слід назвати інтелектуальним пособництвом у формі обіцянки вчинити певні дії, спрямовані на приховування факту самого діяння, його наслідків чи особи, яка його вчинила.

Так, якщо особа заздалегідь знає про протиправні наміри майбутнього виконавця основного суспільно небезпечного діяння і при цьому заздалегідь обіцяє після його завершення допомогти приховати сліди правопорушення, наслідки або ж саму особу, то такі дії мають бути кваліфіковані як пособництво. Адже, у такому разі, особа пов'язана з виконавцем конкретною домовленістю, узгодженістю та спільністю дій, умислом, що є об'єктивними та суб'єктивними ознаками співучасті у кримінальному правопорушенні. Своєю обіцянкою приховати кримінальне правопорушення особа прямо сприяє його вчиненню, його завершенню, допомагає сховатися від правосуддя, при цьому чітко усвідомлює, що саме своїми обіцянкою та діями підбурює впевненість в успішності завершення кримінального правопорушення виконавцем. Саме на підставі вказаних особливостей приховування є відмінним від пособництва.

Вказівка на відсутність заздалегідь даної обіцянки допомоги з приховуванням є обов'язковою ознакою приховування, що відрізняє його від співучасті, а тому має знайти відображення у визначенні його, як законодавчого терміну. Невключення такого застереження в дефініцію, дійсно, створить складнощі у розумінні того, який вид правопорушення вчинено – співучасть чи причетність. Фактично, саме не дана заздалегідь обіцянка приховати кримінальне правопорушення обґрунтовує приховування як не обіцяне виконавцю основного кримінального правопорушення до закінчення вчинюваного ним посягання і, таким чином, на відміну від пособництва, не знаходиться в причинному зв'язку з основним кримінально караним діянням [126].

У межах питань кваліфікації заздалегідь не обіцяного приховування, слід звернути увагу на питання про можливість замаху на приховування,

незакінченого приховування. Як зазначав М.С. Таганцев, «замах або готування до деяких видів причетності можливий за таких обставин: обвинувачений намагався приховати злочинця, але не встиг; приготувався приховати сліди кримінально караного діяння, але був захоплений, тощо» [205, с.159].

З точки зору загальних положень кримінального права при заздалегідь не обіцяному приховуванні є можливою попередня злочинна діяльність [230, с.52]. На думку А.Н. Трайніна, оскільки «приховування утворює самостійний склад кримінального правопорушення, який характеризується умисною формою вини, й попередня кримінально карана діяльність, й співучасть у ньому є можливою» [208, с.332].

Якщо уявити, що кваліфікація стосувалася тільки приховування, яке має додаткове кримінально-правове значення, то складається ситуація, в якій за причетність буде відповідати виконавець основного посягання. Це буде можливим лише в тому випадку, коли співучасник основного кримінального правопорушення був або організатором, або підбурювачем до заздалегідь не обіцяного приховування іншої особи. Уявляється, що віднесення заздалегідь не обіцяного приховування триваючого кримінального правопорушення до співучасті, без врахування суб'єктивної сторони діяння приховувача є не зовсім обґрунтованим. Приховувач, який приєднався до вже розпочатої злочинної діяльності іншої особи та який діє за наявності спільного умислу на досягнення кримінально караного результату (продовження вчинення кримінального правопорушення), безумовно, має бути визнаний співучасником основного посягання. Якщо особа, вчинюючи продовжуване кримінальне правопорушення, використовує послуги приховувача, але останній не усвідомлює, що сприяє злочинцю у вчиненні одного з кримінально караних діянь, слід говорити про заздалегідь не обіцяне приховування. Такий приховувач не може бути співучасником продовжуваного кримінального

правопорушення, оскільки в такій ситуації відсутня одна з обов'язкових ознак співучасті – спільність умислу.

Як співучасть слід також розглядати і систематичне вчинення заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення. Зокрема, А.П. Козлов виділяє систематичне заздалегідь не обіцяне приховування в якості самостійного різновиду фізичного пособництва, відзначаючи, що «фактично нічим не відрізняється поведінка пособника, який заздалегідь обіцяв укрити і виконав свою обіцянку, від поведінки особи, яка заздалегідь не обіцяла приховати, але систематично приховує – і в тому, і в іншому випадках злочинець діє з реальною надією на наступне приховування» [77, с.151].

Під систематичним заздалегідь не обіцяним приховуванням слід розуміти здійснення після другого разу заздалегідь не обіцяного приховування однієї і тієї ж особи, а також слідів одного і того ж кримінального правопорушення, знарядь і засобів його вчинення, предметів, здобутих кримінально караним шляхом або вчинення зазначених способів в різних поєднаннях. Оскільки саме після другого приховування припущення особи, яка вчинила основне посягання, на подальше приховування можна вважати остаточно сформованим. Дії приховувача, спрямовані на заздалегідь не обіцяне приховування різних кримінальних правопорушень або їх діяльності до категорії систематичного приховування не відносяться.

Як правильно зазначає Г.І. Баймурзін, «заздалегідь обіцяне недонесення, потурання, придбання або збут майна, здобутого злочинним шляхом, так само, як і заздалегідь обіцяне приховування, стоять в причинному зв'язку з вчиненням злочину ... Обіцянку суб'єкта, яка включається в якості однієї з ланок в загальний причинний зв'язок, що завершується заподіянням суспільно небезпечного наслідку, можна було б розглядати як самостійну дію, яка утворює інтелектуальне пособництво ...» [8, с.56].

Отже, особа визнається пособником і несе кримінальну відповідальність як співучасник не тільки тому, що вона приховала злочин, але й тому, що вона

своєю обіцянкою сприяла його здійсненню. Заздалегідь не обіцяне приховування не може розглядатися як один із способів пособництва. Це законодавче та теоретичне положення підтримується судовою практикою.

Так, вироком Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області дії А. були перекваліфіковані з ч. 3 ст. 289 КК на ч. 1 ст. 396 КК за наступних підстав: підсудній А. разом з Б., В. та неповнолітнім Г. на прохання останнього поїхали в мікрорайон Дравці м. Ужгорода, де був автомобіль марки «Дачія-Логан». В. сказав, що автомобіль крадений з м. Мукачево і попросив допомогти його переховати з метою подальшого його продажу. В послідуячому було вирішено перевезти викрадений автомобіль в гараж №58 по вул. Загорській в м. Ужгород, ключ від якого надав А. Оцінивши всі докази в їх сукупності, суд прийшов до висновку про необхідність перекваліфікації дій А. зі ст. 289 ч.3 КК України на ст. 396 ч. 1 КК України, оскільки досудовим слідством не зібрано доказів в підтвердження вини підсудного А. у незаконному заволодінні транспортним засобом, так як із матеріалів кримінальної справи вбачається, що А. вчинив заздалегідь не обіцяне приховування вчиненого В. незаконного заволодіння зазначеним транспортним засобом марки [32].

Крім того, не слід забувати, що співучасть можлива тільки при вчиненні умисних кримінальних правопорушень, а отже приховування необережного кримінально караного діяння завжди буде заздалегідь не обіцяним та підлягає кваліфікації за ст. 396 КК. Так, вироком Волочиського районного суду Хмельницької області засуджено А. за ч. 2 ст. 286 КК та Б. за ч. 1 ст. 396 КК, які вчинили відповідні кримінальні правопорушення за наступних обставин: А., керуючи авто 1, належному ВП АФ «Щаснівецький» ВАТ «Волочиськ-Агро», виконуючи рейс по перевезенню вантажу за маршрутом Щаснівка – Наркевичі – Щаснівка, не врахував дорожню обстановку та стан керованого ним автомобіля, при виникненні небезпеки для руху не зменшив швидкість та не

прийняв заходів для зупинки автомобіля, в результаті чого вчинив наїзд на пішохода В., що знаходився на проїзній частині, в результаті чого останній отримав тілесні ушкодження, що відносяться до категорії тяжких тілесних ушкоджень, які небезпечні для життя в момент заподіяння і знаходяться в прямому причинному зв'язку з настанням смерті. Після скоєння наїзду на пішохода водій А. з місця події зник. Своїми діями А. порушив вимоги Правил дорожнього руху. Б., який їхав разом із водієм А., після вчинення ДТП, достовірно знаючи, що А. вчинив тяжке кримінальне правопорушення, заздалегідь необіцяно його приховав, а саме разом із А. відтягнув пішохода В. на інший бік проїзної частини, і зникли з місця пригоди, не повідомивши нікому про дану пригоду [27]. Отже, на причетність та приховування, як її окремого виду, повною мірою поширюються положення КК України про незакінчене кримінальне правопорушення та співучасть.

Однією з причин неправильної кваліфікації приховування кримінального правопорушення виступають розбіжності, пов'язані з розмежуванням заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення із суміжними складами.

Такими суміжними складами можна вважати придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом (ст. 198 КК); легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК); заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій (ст. 256 КК); завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК); завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК); відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК). Проведемо більш детальне співвідношення зазначених складів.

У науковій літературі зустрічаються розбіжності при відмежуванні приховування, яке полягає в приховуванні предметів, здобутих кримінально

караним шляхом, від інших суміжних складів. Поширеною є думка, згідно якої «придбання та збут майна, здобутого кримінально караним шляхом, розглядається як спеціальний вид приховування» [12, с.77; 18, с.86].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбачено ст. 198 КК України характеризується наявністю хоча б одного заздалегідь не обіцяного виконавцю основного (попереднього) кримінального правопорушення діяння, яке становить причетність, а саме: придбання майна, завідомо здобутого кримінально протиправним шляхом; збут майна, завідомо здобутого кримінально протиправним шляхом; зберігання майна, завідомо здобутого кримінально протиправним шляхом.

На близькість складів приховування кримінального правопорушення та придбання протиправно здобутого майна у свій час вказував С.В. Познишев: «Покупець якого-небудь предмету, знаючи, що останній здобутий кримінально караним шляхом, не тільки допомагає злочинцю використовувати таке майно для отримання від нього різних вигод, але і приховати сам факт посягання, так як здобутий таким шляхом предмет є одним з речових доказів, що викриває злочинця» [166, с.216].

Передбачені сучасним законодавством заходи кримінально-правового реагування за вказане діяння, з одного боку, виключають можливість досягти основної мети кримінального правопорушення – отримати майнову вигоду зі своєї кримінально караної діяльності, а, з іншого боку, не дозволяють суб'єкту позбутися придбаних протиправним шляхом і, таким чином, важливих для провадження досудового розслідування і суду доказів основного кримінального правопорушення. У цьому ракурсі, як зазначав І.М. Даньшин, закріплення такої норми в Кримінальному кодексі визначає певну «заборонену зону» навколо найбільш поширених суспільно небезпечних діянь [51, с.136].

Між тим, ці два склади, як придбання або збут майна, завідомо здобутого кримінально протиправним шляхом, та приховування (заздалегідь не обіцяне) мають суттєві відмінності. Як вказують Г.Б. Виттенберг, П.Н. Панченко,

«головне з них полягає в різному характері ставлення винного до предметів кримінального правопорушення: якщо при приховуванні ці предмети приховуються (ховаються в сховищах, знищуються, зазнають змін тощо), то при придбанні та збуті завідомо викраденого майна вони реалізуються (споживаються, обмінюються, збуваються тощо)» [38, с.16]. Тобто при приховуванні суб'єкту передається майно безпосередньо від виконавця чи іншого співучасника кримінального правопорушення на тимчасове або тривале зберігання. При чому зберігання здійснюється, як правило, з метою, щоб факт посягання або особа, яка його вчинила, не стали відомі правоохоронним органам. Винний не розпоряджається таким майном як своїм власним, не може обернути його на свою користь, таке майно не переходить у власність даного суб'єкта, а залишається у власності відчужувача. На відміну, суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 198 КК України, може використовувати таке майно на свою користь і розпоряджатися ним як своїм власним.

Відмінності між заздалегідь не обіцяним приховуванням у формі приховування предметів, отриманих кримінально караним шляхом, а також придбання чи збуту майна, завідомо здобутого кримінально протиправним шляхом, виявляються і за суб'єктивними ознаками. Г.І. Баймурзін пише, що «діяльність суб'єкта, яка об'єктивно не спрямована на перешкоджання розкриттю кримінального правопорушення та викриття правопорушників, та не зумовлена відповідним суб'єктивним прагненням особи, не утворює приховування» [8, с. 106].

Дійсно, як вказував Б.Т. Разгільдієв, «особа, здійснюючи приховування, не може не бажати настання наслідків у вигляді нерозкритого кримінального правопорушення або невикриття винного в його скоєнні» [181, с.65].

Тому, як зазначає В.Г. Трифонов, необхідність визнання «обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони приховування наявність мети, що передбачає

уявлення про майбутній результат, до досягнення якого прагне особа», не суперечить існуючій формальній конструкції приховування» [209, с.103].

Придбання або збут майна, здобутого кримінально протиправним шляхом, відрізняється від переховування не тільки за характером спрямованості умислу суб'єкта, а й за обсягом його обізнаності про ознаки основного кримінального правопорушення. З точки зору законодавчої конструкції складу, особа може бути притягнута до відповідальності за приховування не взагалі, а за приховування тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення. У той час як набувач або особа, які збували здобуте кримінально караним шляхом майно, може і не володіти подібними відомостями. Якщо при інших формах умисної кримінально караної діяльності зміст суб'єктивної сторони в основному обмежується усвідомленням характеру лише власного діяння і можливістю настання кримінально караного наслідку, то при причетності суб'єктивна сторона, крім зазначених моментів, включає також усвідомлення суб'єктом характеру кримінального правопорушення, вчиненого іншими особами. Цим відрізняється приховування від випадків придбання чи збуту завідомо здобутого кримінально протиправним шляхом майна, передбаченого ст. 198 КК України в якості самостійного кримінального правопорушення.

Ще однією відмінністю є мета вчинення кримінального правопорушення. Так, приховування кримінального правопорушення вчиняється лише з прямим умислом і може характеризуватися метою – перешкодити правоохоронним органам розкрити кримінально каране діяння чи притягнути винного до кримінальної відповідальності. Особливістю досліджуваного кримінального правопорушення є те, що винна особа, коли придбає, отримує, зберігає чи збуває майно, отримане кримінально караним шляхом, не завжди усвідомлює, що своїми протиправними діяннями перешкоджає нормальній діяльності органів правосуддя. Вона може розуміти, що в результаті її дії або бездіяльності буде створена перешкода в розкритті основного кримінального

правопорушення. Але, частіше всього, «винний вчиняє кримінальне правопорушення або з метою обернути майно на свою користь чи користь третіх осіб та при цьому незаконно збагатитися» [71, с.96].

Так, слід визнати неправильно кваліфікацією дій особи за ч. 1 ст. 396 КК України, яка вчинила кримінальне правопорушення за наступних обставин: А. розповів Б., що збирається вчинити крадіжку мобільних телефонів з магазину «Х». Після цього, А. приніс йому додому в адреса_1 мобільний телефон «Самсунг» разом з чохлом-сумочкою, який він викрав в приміщення клубу «Р», а він, в свою чергу, достовірно знаючи, що даний мобільний телефон викрадений А., взяв його собі з метою в подальшому обміняти на інший мобільний телефон і, діючи умисно, з корисливих спонукань, з метою приховування вчиненого кримінального правопорушення, сховав у себе викрадений мобільний телефон та не повідомив в правоохоронні органи про факт скоєння А. кримінального правопорушення [36]. Отже, враховуючи корисливий мотив у діях Б., вони мали бути кваліфіковані за ст. 198 КК України.

В.Г. Смірнов також вказує, що «якщо дії приховувача спрямовані на надання допомоги особі, яка вчинила кримінальне правопорушення у приховуванні вчиненого суспільно небезпечного діяння або в реалізації предметів, здобутих кримінально караним шляхом, то скупник майна, одержаного таким шляхом здійснює дії, які спрямовані насамперед на досягнення власних корисливих цілей» [197, с.211].

Крім того, збут не може бути способом заздалегідь не обіцяного приховування, так як при збуті майно фактично виходить зі «злочинної тіні», і стає предметом володіння невизначеного кола осіб, а в цьому випадку ймовірність виявлення майна, одержаного кримінально караним шляхом збільшується, у той час як при приховуванні мета дій – не допустити виявлення таких предметів, чим перешкодити діяльності компетентних державних органів

з розкриття кримінального правопорушення і притягнення винних до кримінальної відповідальності. Крім того, слід зазначити, що у ст. 198 КК України не міститься виключення щодо кола осіб, які не підлягають кримінальній відповідальності за вчинення такого правопорушення, на відміну від ст. 396 КК України.

Зазначимо, що вчені переважно розмежовують склади кримінальних правопорушень, передбачених ст. 198 та ст. 396 КК України, за ознаками цих складів, а саме: за об'єктом та предметом [56, с.25], а також за мотивами та метою [80, с.73]. Але постає питання про кваліфікацію дій особи за одночасної наявності в них ознак аналізованих складів діянь.

З позиції П. Гришаніна і Г.Г. Кривопалова в такому випадку, «коли придбання або збут майна пов'язані з заздалегідь не обіцяним приховуванням тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, виправдане застосування перелічених норм за сукупністю зі ст. 198 КК України» [48, с.23; 87, с.17].

Однак М.Й. Коржанський вважає останню точку зору помилковою при ідеальній сукупності, оскільки, «якщо винний має на меті укрити виконавця головного кримінального правопорушення, надати йому сприяння в тому, щоб уникнути відповідальності за вчинене діяння, то отримання при цьому вигоди від реалізації майна не може впливати на кваліфікацію діяння» [80, с.77].

Слід погодитися з думкою А.В. Баркова [9, с.101], О.І. Семикіної [195, с.128] і в аналізованому випадку будемо вбачити ознаки обох злочинів. Така позиція підтверджується й судовою практикою.

Так, Снігурівський районний суд Миколаївської області кваліфікував дії А. та Б., за ч.1 ст. 396 та ч. 1 ст. 198 КК України, які були вчинені за наступних обставин,: 31 січня 2008 р. біля 21 год. в м. Снігурівка Миколаївської області по вул. Суворова підсудний В. вчинив розбійний напад на Г. і заволодів її майном на загальну суму 12720,80 грн., тобто скоїв діяння, передбачене ч. 1 ст. 187 КК

України, який згідно ч. 4 ст. 12 КК України, є тяжким, і за вчинення якого 2 квітня 2008 р. вироком Снігурівського районного суду Миколаївської області він засуджений до 4 років позбавлення волі. Відразу після вчинення цього посягання, А. та Б. достовірно знаючи, що В. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 187 КК України, біля будинку адреса 1 заздалегідь не обіцявши, з метою приховування тяжкого кримінального правопорушення, отримали від В. гроші в сумі 200 гривень кожний, достовірно знаючи, що вони здобуті останнім злочинним шляхом, зберігали їх у себе, а потім привласнили це майно за згодою В., і розпорядилися ним за власним розсудом [34].

До суміжних складів заздалегідь не обіцяного приховування також можна віднести і легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України).

Необхідність у легалізації як грошових коштів, так і іншого незаконно придбаного майна обумовлюється насамперед тією обставиною, що кримінально карана діяльність, після закінчення якогось проміжку часу, приносить великі суми готівкових грошей, користування або володіння якими легко виявляється правоохоронними органами. Фактично, на відміну від заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення, мова йде про приховування майна внаслідок зміни його форми з метою надання правомірного вигляду володінню, користуванню і розпорядженню зазначеними цінностями.

Як вказує Є.Л. Стрельцов, «відмивання брудного майна передбачає надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпоряджанню майном, в тому числі коштами, отриманого в результаті скоєння кримінального правопорушення, тобто його переведення з тіньової, неформальної економіки в офіційну, для того щоб мати можливість користуватися цими засобами відкрито і публічно» [203, с. 7].

К.М. Серьожкіна спеціальним видом приховування визначала легалізацію (відмивання) доходів, отриманих кримінально караним шляхом. На користь цієї тези вчена наводила такі аргументи. Відмивання коштів завжди пов'язано із вчиненням іншою особою діяння, в результаті якого і було здобуто ці кошти; легалізацію спрямовано на приховування протиправного джерела доходів, що перешкоджає встановленню істини в розслідуванні, викритті особи винного та обставин основного кримінального правопорушення. І на основі цього, легалізація коштів не лише посягає на встановлені законом відносини власності та порядок економічної діяльності, але й перешкоджає здійсненню правосуддя [196, с. 12].

Згідно із ст. 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом [177].

Характеризуючи відмінності легалізації майна від приховування кримінального правопорушення, перш за все, слід вказати на значно ширший кримінально-правовий зміст легалізації злочинного майна, ніж приховування, так як перша норма встановлює відповідальність за легалізацію злочинного майна, одержаного від суспільно небезпечних діянь [106]. В той же час, предметом приховування за чинним законодавством можуть бути тільки майнові цінності, отримані в результаті вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

По-друге, приховування, на відміну від легалізації, є кримінальним правопорушенням з одним безпосереднім об'єктом, який безпосередньо не пов'язаний з видовим об'єктом кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. У третіх, спрямованість умислу винних при відмиванні незаконних доходів має, порівняно з приховуванням, дещо інший відтінок, оскільки «виражає більш «далекоглядний» намір не тільки приховати, заховати злочинно отримане майно, а й легалізувати, відмити кошти для здійснення підприємницької або іншої економічної діяльності» [238, с.171].

Мета даного кримінального правопорушення – легалізація незаконно отриманого майна. Цю ознаку також важливо враховувати при розмежуванні даного посягання і придбання чи збуту майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом.

Розмежовуючи ст.ст. 198, 209 КК України і ст. 396 КК, варто пам'ятати, що дії при заздалегідь не обіцяному приховуванні можуть виявитися тільки в укритті правопорушника, слідів діяння, знарядь і засобів його вчинення, предметів, здобутих кримінально караним шляхом, причому даний перелік не повинен тлумачитися розширено. У свою чергу, в ст.ст. 198 і 209 КК України міститься опис дій «набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом» [106] (ст. 209 КК), «заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом» [106]

(ст. 198 КК). Дії винних при цьому спрямовані на вилучення матеріальної вигоди, задоволення інтересів майнового характеру, в той час як при приховуванні дії – лише спосіб приховування кримінального правопорушення. При приховуванні предмети можуть бути знищені, видозмінені і т.д., тобто цінність предмета для причетних має другорядне значення, в той час як особи, винні у легалізації, придбанні або збуті, прагнуть зберегти майно, зберегти його в цілісності, щоб в подальшому отримати користь від угод з таким майном.

Так, у силу особливостей об'єктивної сторони легалізації встановлено, що остання може проявлятися у такому вигляді: набутті, володінні чи використанні коштів або іншого майна, що були одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення; здійсненні фінансової операції чи укладенні угоди з такими доходами; вчиненні дій, спрямованих на приховування чи маскування злочинного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місце їх знаходження, переміщення тощо [1, с. 72]. Таким чином, легалізація (відмивання) майна, одержаного кримінально караним шляхом є спеціальним видом приховування кримінального правопорушення.

Наступним суміжним складом із приховуванням кримінального правопорушення є заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій (ст. 256 Кримінального кодексу України).

Вбачається, що «заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій за своєю правовою природою є причетністю, а тому для нього характерним є певний зв'язок із діяльністю учасників злочинних організацій. Основним посяганням щодо заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій завжди є створення злочинної організації, а також можуть бути й інші кримінальні правопорушення, вчинені її учасниками. При цьому «причетна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх діянь, така діяльність не є причиною основного протиправного

діяння, не обумовлює його завершення та не сприяє йому як такому» [131, с. 59].

Суб'єктом заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій може бути лише особа, яка не є членом організації та не брала участі у предикатному кримінальному правопорушенні. Саме відсутність заздалегідь наданої обіцянки укрити злочинну діяльність учасників злочинної організації надає цьому діянню ознаки причетності, дає підстави вважати його спеціальним видом приховування кримінального правопорушення.

В.О. Тюнін, здійснивши аналіз кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК України), пропонує «виокремити за змістом два основні види сприяння учасникам злочинних організацій або укриття їх злочинної діяльності – інформаційне (інтелектуальне) (надання інформації тощо) та фізичне. Залежно від механізму реалізації сприяння учасникам злочинних організацій або укриття їх злочинної діяльності можна поділити на активне (шляхом активних дій) та пасивне (через бездіяльність). За способом здійснення сприяння учасникам злочинних організацій або укриття їх злочинної діяльності, як специфічний вид причетності, охоплює такі види відповідної діяльності: заздалегідь не обіцяне приховування; заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом; заздалегідь не обіцяне потурання; заздалегідь не обіцяне недонесення» [212, с. 358].

М.К. Гнетєв зазначає, що «заздалегідь не обіцяне укриття злочинної діяльності учасників злочинних організацій як спеціальний вид заздалегідь не обіцяного приховування посягає на відносини у сфері правосуддя» [45, с. 8].

Таким чином, при кваліфікації за ст. 256 КК України слід проводити розмежування від приховування на підставі різниці об'єкта посягання, а саме: основним безпосереднім об'єктом сприяння злочинним організаціям є суспільні відносини у сфері забезпечення громадської безпеки, а як наслідок може бути створено перешкоди діяльності відповідних державних органів, яких

спрямовано на забезпечення своєчасного розкриття та припинення, а також повного, всебічного й об'єктивного розслідування злочинів, учинених злочинними організаціями, та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Слід відмежовувати заздалегідь не обіцяне приховування від таких суміжних з ним складів, як, завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК), завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК), відмову свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК), перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК), розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387 КК).

Не можна погодитися з висновком щодо критеріїв відмінності зазначених діянь, виходячи з твердження, «що в одному випадку, приховувач сприяє правопорушникові шляхом надання йому безпосередніх послуг, в іншому – робить те ж, але шляхом безпосереднього протидії роботі органів суду і слідства» [197, с.109].

У першу чергу, метою приховування є приховування кримінального правопорушення, тоді як метою зазначених складів можуть бути й інші бажані результати. У тих же випадках, коли цілі збігаються, вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 383-387 КК України, утворюють самостійні кримінальні правопорушення проти правосуддя, так як заздалегідь не обіцяне приховування вчиняється активними фізичними (не інтелектуальними) діями.

Відмінність між заздалегідь не обіцяним приховуванням і завідомо неправдивим повідомленням про вчинення кримінального правопорушення, а також завідомо неправдивими показаннями С.М. Юдушкін характеризує таким чином: «для приховування характерні фізичні дії по укриттю особи, яка вчинила кримінально каране діяння чи знарядь, слідів або предметів такого

посягання, тоді як неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення і неправдиві показання відбуваються в інтелектуальній сфері» [240, с. 16].

У дійсності, зіставляючи елементи об'єктивної сторони розглянутих складів, різниця зводиться до наступного: заздалегідь не обіцяне приховування здійснюється тільки шляхом фізичних дій, спрямованих на приховування тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення, а дача неправдивих показань – інтелектуальних. Разом з тим, до мотивів давання завідомо неправдивих показань, поряд з бажанням приховати обвинуваченого (підозрюваного), пом'якшити його вину в силу родинних або дружніх відносин, найчастіше відносяться: звинувачення особи у вчиненні іншого кримінального правопорушення, прагнення приховати власну протиправну поведінку, небажання розголосу якихось фактів і страх помсти з боку притягнених до кримінальної відповідальності осіб тощо.

Враховуючи, що помилкові самообвинувачуючі свідчення, як правило, даються з метою приховати винну особу, на думку Н.С. Косякової, логічніше «кваліфікувати їх як приховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення шляхом дачі неправдивих свідчень. Названий спосіб приховування – дача неправдивих показань підвищує ступінь суспільної небезпеки приховування. Тому правознавець пропонує визнати його кваліфікуючою ознакою приховування» [85, с.70].

Навпаки, Хабібুলлін М.Х. вказує, що «кваліфікація даного кримінального правопорушення за статтею про приховування є помилковою. Неправдива явка «з повинною» або помилкові самовикриваючі показання не є фізичними діями з приховування, і тому вчинення подібних діянь з метою вигорудити дійсного винуватця кримінально караного діяння в залежності від конкретних обставин можуть бути кваліфіковані за відповідними статтями» [230, с.42].

Схожої позиції дотримується Бушуєв І.А., вказуючи, що «коли заявник, для того щоб приховати дійсного правопорушника від судово-слідчих органів,

повідомляє про уявного його виконавця, такі дії мають кваліфікуватися не як приховування, а як завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення» [18, с.80].

Слід врахувати думку В.Г. Павлова, згідно якої, «якщо свідок і потерпілий, відмовляючись від показань, все-таки спотворюють фактичні обставини сутності справи, які стосуються предмета доказування, їх дії можуть кваліфікуватися як завідомо неправдиве показання» [161, с.247].

І.С. Власов, І.М. Тяжкова вважають, що «дача неправдивих свідчень більш суспільно небезпечна, ніж замовчування, бо на відміну від останнього направляє органи правосуддя на невірний шлях». На їх думку, «при замовчуванні особа повинна нести відповідальність не за дачу неправдивих показань, а за відмову від дачі свідчень» [40, с.87].

Приховування свого власного кримінального правопорушення не утворює причетності і не тягне кримінальної відповідальності, це впливає з принципу недопустимості подвійного інкримінування. Оскільки злочинні дії вже отримали юридичну оцінку – кваліфіковані як вчинення відповідного кримінального правопорушення одноосібно, то подальша поведінка винного не становить кримінально караного діяння, крім випадків, коли вони становлять собою інше самостійне кримінальне правопорушення.

По-різному в науковому середовищі вирішуються питання кваліфікації діянь, спрямованих на умисне спотворення фактів основного кримінального правопорушення. Зокрема, коли суб'єкт, поєднуючи завідомо неправдиві показання з обвинуваченням у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення щодо одного громадянина, одночасно сприяє безкарності іншого, в даному випадку може стверджуватися про сукупність заздалегідь не обіцяного приховування і кваліфікованого виду завідомо неправдивого повідомлення про вчинення кримінально караного діяння. Такої думки Л.В. Лобанова, яка вказує, що необхідно «кваліфікувати за сукупністю дії особи, по-перше, спрямовані на приховування тяжкого або особливо

тяжкого кримінального правопорушення, по-друге, які мають на меті заявити про скоєння іншого кримінально караного діяння, навіть без зазначення конкретного «винуватця» [136, с.142]. Зазначені дії не тільки перешкоджають притягненню приховуваної особи до кримінальної відповідальності, ускладнюють розкриття кримінальних правопорушень, а й спонукають правоохоронні органи до зайвої діяльності з перевірки обставин злочинного діяння, якого насправді не існувало.

Разом з тим, приховування, вчинене шляхом завідомо неправдивих показань, у тому числі і шляхом самообмови, не є приховуванням, а утворює самостійне кримінальне правопорушення проти правосуддя, так як заздалегідь не обіцяне приховування вчиняється активними фізичними (не інтелектуальними) діями.

Такої ж точки зору дотримується В.О. Навроцький, який вказує на те, що «завідомо неправдиве повідомлення про скоєння кримінально караного діяння, вчинене з метою відвернути увагу правоохоронних органів від власної особи, спрямувати їх діяльність у іншому напрямі, не становить собою форми причетності та повинно окремо кваліфікуватися за ст. 383 КК України» [148, с.324]. Так само має вирішуватися ситуація й у випадку одночасного скоєння приховування кримінального правопорушення шляхом давання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України), що підтверджується судовою практикою.

Так, Луцький міськрайонний суд Волинської розглянув кримінальне провадження про обвинувачення А. у вчиненні діяння, передбаченого ч. 2 ст. 384 КК України, який 06 червня 2003 р. у вечірній час, знаходячись біля будинку №62 по проспекту Волі м. Луцька, від свого друга Б. та знайомого В. дізнався, що останні за попередньою змовою між собою, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, у вечірній час 6 червня 2003 р. вчинили розбійний напад, в ході якого проникли в квартиру, де застосовуючи насилля до особи похилого віку Г. яке виразилось в нанесенні ударів руками та ногами в голову й

інші частини тіла, спричинили останньому тяжке тілесне ушкодження, від якого він пізніше помер, і заволоділи коштами в сумі 10000 гривень, тобто вчинили тяжке кримінальне правопорушення, передбачене ч.2 ст.121 КК України (тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, вчинене групою осіб), та особливо тяжке кримінальне правопорушення, передбачене ч 4 ст.187 КК України (розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб, поєднаний з проникненням в житло та із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень). Дізнавшись про те, що В. в цей день, будучи викликаним в правоохоронні органи, давав пояснення по факту спричинення тілесних ушкоджень Г. та те, які саме пояснення дав В. в правоохоронних органах, він вступив в злочинний зговір з співучасниками вчинених відносно Г. дій, в ході якого розробив план, в якому Б. зобов'язувався нікому не розповідати про вчиненні діяння, а йому та В., як особам, про яких правоохоронним органам відомо про їх перебування біля місця вчинення кримінальних правопорушень в час їх вчинення, відводилась роль дачі завідомо неправдивих пояснень та показань про дійсні обставини вчинених злочинів і неповідомлення ніяких даних про особу Б., чим забезпечувалось штучне створення доказів захисту Б. і В., приховування особливо тяжкого кримінального правопорушення – розбою, передбаченого ч.4 ст.187 КК України, особи Б. та причетність до діянь, вчинених останнім та В. А., діючи по раніше розробленому ним плану, за попередньою змовою з Б. та В., будучи впевненим, що останні не вчинять ніяких дій, направлених на викриття їх у вчинених посяганнях, оперативному уповноваженому ВКСМН Луцького МВ УМВС України у Волинській області, в якого на розгляді знаходились матеріали по факту спричинення тілесних ушкоджень Г., дав завідомо неправдиві пояснення про обставини кримінальних правопорушень, вчинених відносно Г., чим приховав причетність до вчинення цих діянь Б. та В., вчинення ними особливо тяжкого кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст.187 КК України, та дані про особу Б. [170].

У юридичній літературі триває дискусія щодо проблем кваліфікації ст. 396 КК України за правилами ідеальної сукупності з кримінально-правовими нормами, у яких приховування є конститутивною ознакою об'єктивної сторони кримінального правопорушення, які не є різновидами причетності. Наприклад, у ст. 149 КК України передбачено відповідальність за переховування людини, яка є об'єктом торгівлі або здійснення іншої незаконної угоди. Якщо винна особа насильно переховує людину, яка була очевидцем кримінального правопорушення, вчиненого іншим суб'єктом, для того, щоб продати її в рабство за кордон, маючи на меті приховати таким шляхом свідка кримінально караного діяння, то такі дії слід кваліфікувати за правилом ідеальної сукупності кримінальних правопорушень, тобто за ст. 396 та ст. 149 КК України.

Якщо особу переховують без мети подальшої експлуатації, а для того, щоб така особа не повідомила у правоохоронні органи про кримінальне правопорушення, яке стосовно неї було вчинено, то ознаки торгівлі людьми відсутні. Дії суб'єкта, який, заздалегідь не обіцяючи, переховує таку особу, містять ознаки незаконного позбавлення волі (ст. 146 КК України) та приховування кримінального правопорушення ст. 396 КК України. Кваліфікувати ці дії необхідно за правилом сукупності правових норм: ст. 146 та ст. 396 КК України.

Може виникнути ситуація, коли учасники основного кримінального правопорушення звернуться до особи з проханням викрасти потерпілу або свідка скоєння ними кримінально караного діяння. Якщо особа, заздалегідь не обіцяючи, незаконно позбавить волі або викраде потерпілу особу чи очевидця вчинення тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення без мети подальшої експлуатації, то її діяння міститимуть ознаки незаконного позбавлення волі або викрадення людини, відповідальність за яке передбачено ст. 146 КК України, а також ознаки приховування. У такому випадку також

буде ідеальна сукупність двох кримінальних правопорушень – за ст.ст. 146 та 396 КК України.

Кваліфікація діянь за правилом сукупності можлива у випадку неповідомлення особою належної установи про небезпечний для життя стан людини, який виник унаслідок вчинення іншою особою кримінального правопорушення, а також приховування кримінально караного діяння, у результаті якого потерпіла особа опинилася в небезпечному для життя становищі, як підкреслює А. С. Беніцький [13, с. 188-197].

На думку Зирянова В.М., «відповідальність за приховування ймовірна і на основі потурання по службі. Наприклад, якщо службовець приватної охоронної або детективної служби приховує таку, що стала йому відомою кримінально карану діяльність, то за наявності інших необхідних ознак можлива його відповідальність за приховування або за співучасть» [67, с.33].

Службові особи правоохоронних, контролюючих чи інших державних органів, органів місцевого самоврядування, які приховують кримінальні правопорушення, боротьба з якими складає предмет їх діяльності, повинні притягуватися до кримінальної відповідальності з урахуванням конкретних обставин вчиненого діяння за зловживання службовим становищем, заздалегідь не обіцяне приховування кримінальних правопорушень або за співучасть у вчиненні таких суспільно небезпечних діянь.

Так, вироком Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області засуджений А., працюючий на посаді першого заступника начальника РВ УМВС України в Хмельницькій області, за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 368, ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 368, ч. 3 ст. 364 КК України, який вчинив зазначені діяння за наступних обставин: А. та Б., перебуваючи на посадах першого заступника начальника та начальника сектору карного розшуку РВ УМВС України в Хмельницькій області, відповідно, являючись службовими особами, за попередньою змовою між собою, протягом квітня-травня 2009 року шляхом шантажу та тиску на В., під приводом не

притягнення його до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів передбачених ст.ст. 383, 384 КК України, вимагали у останнього хабар в розмірі 3000 доларів США, суму якого згодом зменшили до 10000 грн., на що потерпілий погодився. 28 травня 2009 р., біля 11 год., в обумовленому місці – службовому кабінеті А., в приміщенні РВ УМВС України в Хмельницькій області, В. передав останньому частину зазначених коштів у розмірі 8000 грн. який був затриманий співробітниками Управління СБ України. Крім того, А., перебуваючи на посаді першого заступника начальника РВ УМВС України в Хмельницькій області, являючись службовою особою, для проведення перевірки та прийняття рішення отримав матеріали по факту незаконного вилову риби Г., Д. та Ж. в с. Михнів Ізяславського району. Того ж дня, біля 11 години, підсудний за місцем роботи, в своєму службовому кабінеті, зустрівся з Г. та пояснив йому, що в разі реєстрації названих документів їм загрожує притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 249 КК України. Однак, він, як службова особа, може не реєструвати дані матеріали, і за це Г., Д. та Ж. повинні заплатити йому 2000 доларів США. Однак, А., виконавши всі дії, які вважав необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця відносно одержання неправомірної вигоди від Г., Д. та Ж., свій злочинний намір до кінця не довів з причин, що не залежали від його волі, оскільки був затриманий [37].

У юридичній літературі до поставленої проблеми завжди спостерігався особливий інтерес. Адже приховування подібного роду посягає не тільки на діяльність органів правосуддя, але, зрозуміло, завдає шкоди нормальній роботі установи (органу), де службова особа перебуває на службі.

Більше того, Пленум Верховного Суду України в абзаці третьому п. 6 постанови від 26 грудня 2003 року №15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» роз'яснив, що «слід розуміти під заподіянням шкоди. Серед тих суспільно небезпечних наслідків, які

перераховані в Постанові Пленуму Верховного Суду України вказане приховування кримінальних правопорушень» [173].

Тому, кримінальній відповідальності підлягають працівники правоохоронного орган, які приховали кримінальне правопорушення шляхом явного виходу за межі наданих прав чи повноважень. В такому випадку заздалегідь не обіцяне приховування, а так само придбання або збут майна, завідомо одержаного кримінально караним шляхом, вчинені працівником правоохоронного органу, належить кваліфікувати за статтями КК України, які передбачають відповідальність за вказані кримінальні правопорушення, та за сукупністю із перевищенням влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу.

У випадку, коли діяння, які за своєю кримінально-правовою природою утворюють приховування, будуть поглинатися складами інших кримінальних правопорушень. Як, наприклад, у випадку, коли особа бажаючи приховати той чи інший злочин вчиняє викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (ст. 357 КК України) – сукупність злочинів буде відсутня, оскільки склад правопорушення, передбаченого ст. 357 КК України поглинає діяння, яке утворює заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення, що прямо передбачено в диспозиції вказаної статті.

Також варто звернути увагу на те, що кримінально-правова кваліфікація заздалегідь необіцяного приховування кримінального правопорушення також вимагає встановлення якої тяжкості мало місце основне кримінальне правопорушення, з приводу якого існує приховування. Наприклад, у якості основного кримінального правопорушення було вчинено умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою

втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя – тяжке кримінальне правопорушення. А якщо приховування існує щодо нетяжкого кримінального правопорушення, то кримінальна відповідальність за таке діяння виключається.

Отже, кримінально-правова кваліфікація приховування кримінального правопорушення – це оцінка такого діяння, яке заподіяло чи могло заподіяти істотну шкоду, характеризується рисами кримінальної протиправності та полягає у визначення того, якою статтею (частиною, пунктом статті) кримінального закону передбачене це діяння.

2.4. Питання покарання за приховування кримінального правопорушення

Досліджуючи кримінальну відповідальність за приховування кримінального правопорушення, необхідно також зупинитися на дослідженні питань про вид і розмір покарання за дане суспільно небезпечне діяння.

Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК України, «покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого» [106].

Суть покарання полягає в тому, що засуджений зазнає кари за вчинене кримінальне правопорушення, тобто певних фактичних втрат і обмежень. Кара виступає як один із засобів досягнення виправної та превентивної мети покарання. Покарання це є справедливий акт правосуддя.

Кримінальне покарання «як поняття в кримінально-правовому розумінні виражає основні положення, якими керується суспільство і держава, застосовуючи до осіб, які визнанні винними у вчиненні кримінальних правопорушень, заходи впливу, визначаючи їх зміст і мету, принципи призначення та виконання. Безумовно, кримінально-правова наука і практика в

усі часи проявляли велику зацікавленість до визначення поняття покарання» [241, с. 240].

Н.Ф. Кузнєцова та І.М. Тяжкова зазначили, що «покарання може бути визнане справедливим лише у тому випадку, якщо суд призначить його з урахуванням всієї сукупності обставин у конкретній справі, а саме: покарання має бути призначене в межах відповідної статті Особливої частини КК із урахуванням положень Загальної частини КК, з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння й особи винного, пом'якшуючих і обтяжуючих обставин, а також з урахуванням впливу призначеного покарання на виправлення засудженого і на умови життя його сім'ї [118, с. 95].

М.Д. Шаргородський писав, що «покарання – це захід державного примусу, що застосовується тільки судовою владою до осіб, які вчинили кримінально каране діяння. Покарання виражає негативну оцінку злочинця і його діяння державою, полягає в позбавленні злочинця належних йому благ. Покарання має на меті попередження вчинення нових кримінально караних діянь з боку осіб, які їх вчинили, та інших нестійких членів суспільства» [237, с. 6-7].

С.І. Демент'єв вважає, що «покарання – це кара, тобто умисне заподіяння винному встановлених законом страждань і позбавлень, спеціально розрахованих на те, що він їх буде зазнавати» [52, с. 45].

М.І. Бажанов зазначає, що «покарання супроводжується виховними заходами при відбуванні покарання. Але вони не є ознаками покарання. Суттєвою ознакою, що забезпечує мету покарання, є кара» [7, с. 131-132].

Покарання є «найбільш суворою формою реалізації кримінальної відповідальності і тягне за собою судимість. Правова сутність покарання полягає в передбачених законом обмеженнях прав і свобод засудженого, адже при призначенні покарання особа ставиться в такі умови, за якими несе ті чи інші обмеження особистого, майнового чи іншого характеру» [150, с. 145].

Покарання є заходом законного примусу, що має публічний характер та застосовується від імені держави, яка єдина наділена правом визначати кримінальну протиправність діяння, його караність, загальні засади призначення покарання, порядок його виконання, підстави й умови звільнення від покарання, систему органів і установ, покликаних застосовувати і виконувати покарання, їх компетенцію.

Особа може бути піддана покаранню виключно за вироком суду та у чітко встановленому порядку на підставі закону. Суд, встановивши вину особи у вчиненні кримінального правопорушення та виходячи з конкретних обставин провадження, робить висновок про доцільність застосування до неї конкретного індивідуального покарання, а також визначає його вид, строк, розмір, з урахуванням всіх обов'язкових обставин та таких, що обтяжують чи пом'якшують покарання.

У науковій літературі відмічається досить вдалий, висновок, що «провідною ідеєю покарання, незалежно від його форм та змісту, виступає засудження, осуд кримінально караного діяння, яка якісно і чітко визначає розмір та ступінь засудження, відповідно до тяжкості самого діяння. Тобто сутністю покарання являється не що інше як осуд (засудження). Покарання за своєю суттю – це процес реалізації кари відповідно до існуючих соціальних норм. Разом з тим, механізм дії кари полягає в тому, що вона загрозою страждання утримує криміногенну волю особи від її прояву у виді кримінального правопорушення. Поєднання загального та спеціального запобігання вчиненню кримінально караних діянь (превенція) надає кримінальному покаранню попереджувальний характер, робить його мірою попереджувальної спрямованості. Виходячи із цього, як ця мета досягається можна стверджувати і про попереджувальну ефективність кримінального покарання» [175, с. 282].

Загалом, виділяються такі цілі покарання – кара, виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень самим

засудженням та запобігання вчиненню кримінальних правопорушень з боку інших осіб.

Призначення покарання – це завершальний етап процесу обрання судом при винесенні обвинувального вироку конкретного виду, міри кримінально-правового впливу на особу, визнану винною у вчиненні кримінального правопорушення, тобто передбаченого кримінальним законом суспільно небезпечного діяння, вчиненого умисно або з необережності. Відтак, врахування загальних засад при призначенні покарання дозволяє індивідуалізувати покарання і призначити його у суворій відповідності до принципу законності.

Так, у відповідності до положень ст. 65 КК України суд призначає покарання: «у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення; відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу; враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання» [106]. Окрім того, особі, яка вчинила кримінально каране діяння, має бути призначено покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Більш суворий вид покарання із числа передбачених за вчинене кримінально каране діяння призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатнім для виправлення особи та попередження вчинення нею нових посягань.

Важливість суддівської діяльності з призначення покарання зумовлена, окрім іншого, ще й тим, що їй «притаманний прогностичний характер, адже суддя, визначаючи конкретну міру кримінально-правового впливу, має зробити висновок про те, що обраного ним виду і розміру виправного впливу буде достатньо для досягнення цілей кримінального покарання. Ефективність кримінально-правового впливу на осіб, визнаних винними у вчиненні

кримінального правопорушення, зумовлюється багатьма факторами, у тому числі й оптимальними межами санкцій кримінального закону, їх обґрунтованістю» [210, с. 209].

Виходячи із вищевказаного, при притягненні особи до кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення суд має керуватися загальними засадами призначення покарання, враховувати ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння, характер завданої шкоди та диференціювати вид та розмір застосованого покарання у рамках меж передбаченої санкції з врахування положень Загальної частини КК України.

Чинна конструкція приховування кримінального правопорушення передбачає за вчинення заздалегідь необіцяного приховування тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення покарання у вигляді «арешту на строк до трьох місяців або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк» [106].

Виходячи із аналізу даної редакції санкції можемо прийти до висновку, що законодавець передбачає три види основного покарання як альтернативного та такого, що пов'язане із ізоляцією особи.

Відповідно до ст.ст. 51-52 КК України в Україні існує 12 видів таких покарань. Усі види покарань за кримінальні правопорушення, що існують в українському законодавстві, можна умовно «розділити на 3 групи:

основні покарання (за одне кримінальне правопорушення може бути призначено лише одне основне покарання, воно не може бути призначено на додаток до іншого);

додаткові покарання (вони можуть призначатися лише разом з одним з основних покарань і не можуть застосовуватися самотійно без основного покарання);

ті, які можуть бути як основним, так і додатковим покаранням (в залежності від конкретного кримінального правопорушення, вони можуть застосовуватися і як основні, і як додаткові)» [106].

Відповідно, за вчинення кримінального правопорушення може бути призначено одне основне покарання та одне чи кілька додаткових покарань.

У контексті дослідження кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення практичної значимості також має класифікація покарань на такі, що пов'язані з ізоляцією від суспільства та виправним впливом (наприклад, позбавлення волі) та такі, що не пов'язані з ізоляцією від суспільства та виправним впливом (наприклад, громадські роботи).

Так, як вбачається із нині чинної санкції статті 396 КК України, законодавцем передбачено лише три види альтернативного основного покарання:

- арешт;
- обмеження волі;
- позбавлення волі.

Згідно даних емпіричних матеріалів [62], які наведені нижче вбачається, що найчастіше особи, які вчиняли приховування кримінального правопорушення вироком суду звільнялися від відбування покарання з випробуванням або були засуджені до позбавлення волі:

Рік (обліковий період)	Загальна кількість засуджених осіб	Кількість засуджених осіб до позбавлення волі	Кількість засуджених осіб до обмеження волі	Кількість засуджених осіб до арешту	Звільнено від відбування покарання
2013	85	19	3	10	44
2014	61	13	5	3	31
2015	50	7	4	5	30
2016	49	6	1	5	33
2017	43	7	1	2	26
2018	39	6	0	6	19
2019	33	6	2	5	19
2020	25	5	1	2	13

Аналіз наведених даних свідчить про те, що більша частина засуджених за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України реально не відбувають покарання, оскільки їх звільнено з випробуванням. Така ситуація, на глибоке переконання, в кінцевому результаті не може повністю забезпечити досягнення мети покарання.

Наприклад, Каховський міськрайонний суд Херсонської області [29] призначив особі 1 покарання у вигляді 1 року позбавлення волі та у відповідності до ст.75 КК України звільнив особу 1 від призначеного покарання з іспитовим строком 1 рік. Так, особа 1 керуючи авто, за проханням двох невстановлених у ході досудового розслідування осіб чоловічої статі, прибули до ринку. Особа 1 залишився у автомобілі. У цей час двоє невстановлених у ході досудового розслідування осіб чоловічої статі, керуючись корисливим мотивом, з метою незаконного заволодіння чужим майном, погрожуючи застосуванням насильства, небезпечного для життя та здоров'я особи, яка зазнала нападу, а саме, застосуванням предмету, схожого на вогнепальну зброю, здійснили напад на особу 2 під час якого заволоділи майном. Після чого вони попросили підвезти їх за адресою Х, де заплатили йому 1000 гривень та залишили авто.

Як слушно зауважує В.Ф. Ширяєв, «засуджений, відбуваючи покарання, не пов'язане з позбавленням волі, при його реальному виконанні зміг би більше відчувати тяжкість вчиненого ним діяння, ніж при умовному засудженні. Особи, які оточують, засудженого, також бачили б, що правопорушник не умовно, а реально відбуває кримінальне покарання. Це для них було б також попереджувальним заходом» [239, с. 47].

Доречно відзначити думку Е.А. Антоняна, який зазначив, що «широке застосування альтернативних позбавленню волі покарань має дозволити великій кількості засуджених осіб залишатися в умовах свободи, не втрачаючи соціально корисні зв'язки і мати реальні можливості довести своє виправлення з найменшими для себе втратами» [4, с. 127].

Так, наприклад, у вирокх Новокаховського міського суду Херсонської області, Нахімовського районного суду міста Севастополя, Малиновського районного суду м. Одеси та ін. обрано в якості міри покарання арешт; у вирокх Красноградського районного суду Харківської області, Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області [30] та ін. хоча й призначено позбавлення волі, але суд звільнив засуджених від відбування покарання з іспитовим строком.

Найменш суворим покаранням серед передбачених у санкції ч. 1 ст. 396 КК, є арешт, який може призначатися на строк до трьох місяців. «Законодавець, формулюючи дану санкцію, не встановив мінімальний строк арешту. У зв'язку з цим, як вказує Т.М. Гуд, «його мінімум визначається на підставі приписів ч. 1 ст. 60 КК, яка закріплює, що арешт встановлюється на строк від одного до шести місяців. Звідси за приховування винний може бути засуджений на строк від одного до трьох місяців арешту» [49, с. 290].

До прикладу. Особа 1 та особа 2 скоїли закінчений замах на вбивство особи 3, за попередньою змовою групою осіб, способом, небезпечним для життя багатьох осіб, а саме шляхом виготовлення та подальшого приведення в дію саморобного вибухового пристрою. В результаті вибуху особі 3 спричинено тяжкі тілесні ушкодження. Під час вчинення кримінального правопорушення вказаними особами було використано авто «Mazda 626», державний реєстраційний знак 1, на якому доставили знаряддя діяння на місце його вчинення, вели постійне спостереження за рухом потерпілого, тим самим вказаний автомобіль є слідом кримінального правопорушення. Після вчинення кримінального правопорушення, особа 1 запропонував особі 4 приховати сліди особливо тяжкого кримінального правопорушення – вказане авто, на що останній погодився. З метою чого, отримав ключі від авто та перегнав його до пустирю за адресою 2, з метою його приховування на деякий час, тим самим вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 396 КК України. За

вироком суду особі 4 встановлено покарання у вигляді 3х місяців арешту [31].

Наступним покаранням, передбаченим у санкції ч. 1 ст. 396 КК, є обмеження волі, яке може бути призначене до трьох років. Також мінімальний розмір цього покарання у санкції не визначений, суди мають керуватися положеннями ч. 2 ст. 61 КК, яка визначає межі обмеження волі від одного до п'яти років. У зв'язку з цим за приховування кримінального правопорушення обмеження волі може призначатися на строк від одного до трьох років.

У санкції ч. 1 ст. 396 КК позбавлення волі встановлено в тому ж розмірі, що й обмеження волі, а саме на строк до трьох років. Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 63 КК його мінімальний строк становить один рік. Звідси, за заздалегідь не обіцяне приховування може бути призначено покарання у виді позбавлення волі строком від одного до трьох років.

Відповідно встановлені покарання мають ізоляційний характер, а відтак обмежують схожий спектр прав та свобод осіб, які вчинили заздалегідь необіцяне приховування кримінального правопорушення. При цьому, найменш суворим за характером обмежень є обмеження волі, оскільки йому притаманний не такий суворий ступень ізоляції від суспільства, ніж при арешті або позбавленні волі. Крім того, виходячи із порядку відбування даних видів покарань, відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України [111], обмеження волі передбачає менш значні обмеження прав та свобод засудженого навіть, порівняно із арештом.

У науковій літературі стверджується, що «арешт, обмеження волі та позбавлення волі, загалом спрямовані на обмеження однакових прав та свобод людини. До них належать, зокрема, право на особисту свободу, особисту недоторканність, працю, достатній життєвий рівень. Крім того, зазначені покарання призводять й до обмеження інших, похідних прав та свобод засуджених: права на проведення зборів, мітингів, походів та демонстрацій, права користування об'єктами своєї власності, що залишилися за межами

установи відбування покарання, права на підприємницьку діяльність, освіту, свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, участь у професійних спілках, бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування тощо. Проте визначальним для всіх цих видів покарань є обмеження особистої свободи засуджених [49, с. 291].

Поряд із ізоляційними видами покарань, визначено ряд альтернативних заходів кримінально-правового впливу – покарання, не пов'язаних із ізоляцією особи, як то штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські та виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців та конфіскація майна [106].

На наш погляд, слід розширити види покарань в санкції статті 396 КК України, включивши громадські роботи, як основний вид покарання, що дасть можливість диференційованого підходу до особистості кожного засудженого.

Так, громадські роботи є відносно новим видом покарання у кримінальному законодавстві України. В попередньому Кримінальному Кодексу України 1960 року він не передбачався. До набрання чинності Кримінальний Кодексом за кордоном був накопичений достатньо багатий досвід застосування судами цього покарання (Чехія, Угорщина та ін.) [105].

Згідно з ч. 1 ст. 56 КК «громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування». Цей вид покарання має строковий характер і застосовується у межах від 60 до 240 годин та відбувається не більш як 4 години на день, а щодо неповнолітніх – у межах від 30 до 120 годин з тривалістю виконання ними таких робіт не більш 2 годин на день [105].

При заміні інших видів покарання громадськими роботами і складанні покарань за сукупністю кримінальних правопорушень або вироків «строк громадських робіт також не може перевищувати 240 годин. У той же час, при

призначенні більш м'якого покарання, ніж те, що передбачено законом, або при заміні покарань на більш м'яке суд не має права призначити таке покарання на менший строк, ніж 60 годин (для неповнолітнього – 30 годин)» [93].

Громадські роботи, як альтернатива ув'язненню, полягають, як вже зазначалось, у безоплатній праці засудженого на благо суспільства. Конкретні види таких робіт визначаються органами місцевого самоврядування. Ними можуть бути: прибирання вулиць, парків, скверів, інших територій, роботи з благоустрою населеного пункту, ремонту будівель, комунікацій, вантажно-розвантажувальні роботи, догляд за хворими, сільськогосподарські роботи, роботи по впорядкуванню лісів, озер, річок та інші роботи, що не потребують спеціальної підготовки чи певної кваліфікації.

Як відмічають представники органів місцевого самоврядування «головні виховні чинники цього покарання полягають: у його високій публічності. Особливою характеристикою є публічність при застосуванні таких покарань у невеликих населених пунктах, де зв'язки між громадянами мають високу ступінь гласності; у обов'язку виконувати громадські роботи у вільній від основної роботи або навчання час; у не престижності роботи, яка виконується і відсутністю законно ухилитися від її виконання; у залучені до виконання покарання органів місцевого самоврядування та господарюючих суб'єктів; у неприпустимості залучення засуджених до робіт, які б принижували їх честь і гідність [22].

Головним аргументом на користь громадських робіт є зацікавленість і участь місцевої громади, державних і добровільних організацій у роботі по інтеграції злочинця в суспільство.

Крім того, з урахуванням пропозиції щодо встановлення кваліфікованого складу приховування кримінального правопорушення, пропонується передбачити такий вид санкції: «обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк з позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Відповідно обмеження та позбавлення волі, у такому випадку, мають роль альтернативних основних покарань, а позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років пропонується як обов'язкове додаткове покарання.

Так, визначаючи основні підстави застосування позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, Бажанов М. І. слушно зазначив, що «це покарання може бути призначено не будь-якій особі, а лише тій, яка посідала певну посаду або займалася певною діяльністю, тобто лише спеціальному суб'єктові. Саме тому, на його думку, це покарання відносять до числа так званих спеціальних покарань, які можуть застосовуватись лише до певного кола осіб» [7, с. 108–109].

Крилова О.С. також вважає, що «Кримінальний кодекс обмежує можливість призначення «позбавлення права», в тому числі й за суб'єктом кримінального правопорушення» [112, с. 128].

«Позбавлення права є видом покарання, що може бути призначене як основне тільки у випадках, передбачених в санкції норми; як додаткове – й у випадках, коли воно не передбачене в санкції норми Особливої частини КК України. Згідно з ч. 2 ст. 55 КК України умовами такого призначення є внутрішнє переконання суду в неможливості збереження за засудженим права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з урахуванням характеру посягання, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю; особи засудженого; інших обставин справи» [150, с. 269].

Врахування рівня тяжкості кримінального правопорушення, яке приховується як критерій, який має враховуватися під час призначення покарання, має первинне значення для обрання конкретного виду та розміру покарання за вчинене кримінально-протиправне приховування.

При призначенні покарання в межах санкції ст. 396 КК України така ознака буде виступати у ролі детермінанти, яка акумулює в собі всі негативні наслідки, що настали через порушення кримінально-правової заборони та є

базою для визначення покарання, яке належить призначити особі для досягнення умовної співрозмірності між вчиненим приховуванням кримінального правопорушення та покаранням за нього.

Так, призначення покарання за заздалегідь необіцяне приховування кримінального правопорушення має відбуватися у межах санкції статті 396 КК України як засади призначення покарання.

Таким чином, розширення санкції статті 396 КК України видом покарання який не пов'язаний з позбавленням чи обмеженням волі – громадськими роботами, підвищить ефективність правозастосування норми, яка передбачає відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування, дасть суду більше можливостей при призначенні виду та розміру покарання в залежності від особи, яка вчинила таке кримінальне правопорушення.

Підсумовуючи все вищевикладене, приходим до такого юридична природа приховування залежить від того, якою мірою дії осіб, які приховують кримінальне правопорушення, були пов'язані з вчиненням основного кримінально караного діяння. Звідси і відповідні складнощі при кваліфікації: в одних випадках приховування виступає як пособництво та утворює співучасть, в інших – є самостійним різновидом кримінально караної поведінки та становить окремий вид причетності до кримінального правопорушення.

Обіцянка особи заздалегідь допомогти виконавцю (чи іншому співучаснику) основного кримінального правопорушення в укритті особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або слідів такого посягання сприяє його вчиненню, тобто перетворює приховувача на пособника основного кримінального правопорушника.

Дії ж осіб, які приховують кримінальне правопорушення, що виникли після вчинення основного кримінально караного діяння, за відсутності суб'єктивного попереднього зв'язку з особою, яка його вчинила, не

детермінують волю виконавця (чи іншого співучасника), в результаті чого не можуть обумовлювати вчинення основного кримінального правопорушення. Встановлення того, чи було приховування кримінального правопорушення заздалегідь обіцяне чи ні, є підставою із підстав для розмежування співучасті та такого виду причетності як заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення.

Теоретично виправданим є визнання єдиного кримінально-правового поняття приховування, хоча досі в кримінально-правовій доктрині це поняття трактується по-різному, що впливає на визначення його юридичної природи.

Приховування кримінального правопорушення пропонуємо визначати як заздалегідь не обіцяну умисну діяльність причетної особи, яка вчиняється після закінчення основного (попереднього) кримінального правопорушення та спрямована на переховування особи правопорушника, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення або предметів, здобутих внаслідок вчинення кримінального правопорушення, у вчиненні якого особа, яка приховує кримінальне правопорушення ніякої участі не брала.

У результаті дослідження об'єктивних ознак приховування встановлено, що родовим об'єктом досліджуваного правопорушення законодавець обґрунтовано визнав відносини у сфері відправлення правосуддя (розділ XVIII Особливої частини КК України).

Видовим об'єктом є сукупність тотожних суспільних відносин щодо забезпечення викриття та розкриття вчинюваних кримінальних правопорушень та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Основним безпосереднім об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України, є сукупність суспільних відносин щодо забезпечення викриття та розкриття тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень.

Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт у досліджуваному складі кримінального правопорушення відповідає об'єкту основного кримінального правопорушення.

Приховування кримінального правопорушення з об'єктивної сторони характеризується винятково активними фізичними діями, спрямованими на переховування правопорушника, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення чи предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом. Склад досліджуваного кримінального правопорушення є формальним, тобто не потребує настання суспільно-небезпечних наслідків та наявності причинного зв'язку між діями та наслідками.

Суб'єктом приховування кримінального правопорушення може бути фізична, осудна або обмежено осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Виключення з суб'єктного складу приховування кримінального правопорушення становлять особи, які володіють «родинною таємницею» – близькі родичі та члени сім'ї, коло яких визначається Кримінальним процесуальним кодексом України.

Вони не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення. За результатами дослідження емпіричних даних, судової практики та проведеного анкетування, доведена необхідність доповнення суб'єктного складу спеціальним суб'єктом – службовою особою, яка вчиняє приховування кримінального правопорушення із використанням свого службового становища. Ця дефініція має слугувати як кваліфікований склад приховування кримінального правопорушення.

Суб'єктивна сторона заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення, тобто конкретна форма вини, а саме прямий умисел, і такі елементи, як мотив і мета можуть бути достовірно встановлені

шляхом дослідження всіх обставин вчиненого діяння, і, передусім, з'ясування характеру, спрямованості і форми протидії правосуддю.

Приховування кримінального правопорушення, вчинене шляхом завідомо неправдивих показань, не є приховуванням, а утворює самостійне кримінальне правопорушення проти правосуддя. Аналогічна позиція обґрунтовується і у випадку вчинення приховування кримінального правопорушення шляхом самообмови. Однією з причин неправильної кваліфікації виступають розбіжності, пов'язані з розмежуванням приховування з суміжними складами. Такими суміжними складами можна вважати придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом (ст. 198 КК України); легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України); заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій (ст. 256 КК України); завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК України); завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК України); відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України). В цих складах приховування проявляється лише як спосіб вчинення кримінального правопорушення.

Також, задля ефективного та уніфікованого використання кримінально-правової заборони приховування обґрунтовано розширення санкції статті 396 КК України видом покарання, який не пов'язаний з позбавленням чи обмеженням волі – громадськими роботам (у ч. 1), та встановлення покарання у вигляді позбавлення права займати певні посади або займатися певними видами діяльності (у ч. 2) підвищить ефективність правозастосування норм(и), яка передбачає відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення, дасть суду більше можливостей при призначенні виду та розміру покарання залежно від особи, яка вчинила таке

кримінально-каране діяння, та тяжкості основного кримінального правопорушення.

РОЗДІЛ 3.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

3.1. Приховування кримінального правопорушення за законодавством зарубіжних країн

Кримінальне право будь-якої країни має свою специфіку, яка проявляється у змісті основних кримінально-правових інститутів, обумовлених історичними, національними, соціально-демографічними та культурними традиціями, особливостями політичного устрою суспільства, його економікою і багатьма іншими факторами, що впливають на процес нормотворення в тій чи іншій країні.

Для більш якісного осмислення ролі інституту причетності в цілому та заздалегідь необіцяного приховування кримінального правопорушення як окремого її виду, має бути проведене змістовне порівняння кримінально-правового досвіду регулювання даного питання. Тому пропонується дослідити нормативно-правові акти зарубіжних країн на предмет встановлення кримінально-правової заборони приховування. З метою здійснення такого дослідження методологічно-виваженим, пропонується до аналізу включити законодавчі акти країн різних правових систем, соціально-економічних особливостей та культури.

Для початку розглянемо історично пов'язані з вітчизняним законодавством приклади актів кримінально-правового спрямування – досвід країн пострадянського простору.

За законодавством Республіки Казахстан передбачається кримінальна відповідальність за заздалегідь необіцяне приховування тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення (ст. 363 КК Республіки Казахстан). Диспозиція проста, де не розкривається поняття або способи заздалегідь не

обіцяного приховування та не описується в нормах Загальної частини КК. Санкція даної статті є альтернативною та передбачає штраф, арешт, обмеження волі або позбавлення волі (на строк до двох років). Згідно примітки до цієї статті, особа не підлягає кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування, вчиненого його чоловіком (дружиною) або близькими родичами [99].

Кримінальний кодекс Туркменістану, крім виправних робіт, визначає покарання у вигляді позбавлення волі до восьми років за заздалегідь не обіцяне приховування тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень (ст. 21 КК Туркменістан) [103]. Санкція ст. 347 КК Республіки Таджикистан передбачає покарання у вигляді позбавлення волі строком до п'яти років за заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення [102]. Також, зміст примітки до вказаної статті аналогічний примітці до ст. 363 КК Республіки Казахстан.

Законодавець Киргизької Республіки в ст. 339 Кримінального кодексу передбачив дві частини, де перша передбачає кримінальну відповідальність за заздалегідь необіцяне приховування тяжкого кримінального правопорушення з покаранням у вигляді двох років позбавлення волі, а друга – приховування особливо тяжкого кримінального правопорушення з покаранням у вигляді чотирьох років позбавлення волі [96].

У КК Грузії [95] передбачено розділ, присвячений кримінальним правопорушенням проти правосуддя, який в свою чергу поділяється на 4 глави: «Злочини проти діяльності судових органів» (глава XLI); «Злочини проти процесуального порядку добування доказів» (глава XLII); «Діяння, спрямовані проти своєчасного припинення та розкриття злочинів» (глава XLIII); «Злочини проти виконання судових актів» (глава XLIV), вбачається, що в основу такого поділу закладено особливості видового об'єкту. Приховування кримінального правопорушення як склад передбачено в ст. 375 КК Грузії, що входить до глави XLIII «Діяння, спрямовані проти своєчасного припинення та розкриття

злочинів», згідно з якою до кримінальної відповідальності особи притягуються лише за заздалегідь не обіцяне приховування особливо тяжкого кримінального правопорушення. При цьому від кримінальної відповідальності звільняється «особа за заздалегідь не обіцяне приховування злочину, вчиненого близьким родичем».

Так, у примітці до ст. 375 КК Грузії зазначено, що «кримінальна відповідальність за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею, не покладається на таких осіб: а) на осіб за заздалегідь не обіцяне приховування, вчинених їх близькими родичами; б) на відповідальних осіб установи (притулку), яка надає послуги жертвам торгівлі людьми (трефікінга), яке (приховування) передбачене Законом Грузії «Про боротьбу проти торгівлі людьми (трефікінга)»; в) на членів постійної групи, що розглядає питання про надання статусу жертви торгівлі людьми (трефікінга), створеної при Міжвідомчій координаційній раді, що здійснює заходи щодо припинення торгівлі людьми (трефікінга); г) на членів групи, що визначає статус жертви насильства по відношенню до жінок або (і) насильства в сім'ї, при Міжвідомчій комісії з питань гендерної рівності, насильства по відношенню до жінок і насильства в сім'ї, передбаченої Законом Грузії «Про припинення насильства по відношенню до жінок або (і) насильства в сім'ї, захист та надання допомоги жертвам насильства в сім'ї»; д) на працівників установи (притулку/кризового центру), яка надає послуги жертвам насильства/потерпілим/передбачуваним жертвам (крім кримінально караних діянь, вчинених щодо неповнолітніх); е) на співробітників юридичної особи публічного права – Державного фонду захисту та надання допомоги жертвам торгівлі людьми (трефікінга), потерпілим (крім злочинів, вчинених щодо неповнолітніх); ж) на операторів мережі безкоштовної телефонної допомоги, що забезпечує надання консультацій особам» [119, с. 190-191].

Стаття 49 КК Молдови встановила, що заздалегідь не обіцяне приховування особи, що вчинила кримінально каране діяння, а також засобів чи

знарядь вчинення кримінального правопорушення або предметів, здобутих кримінально караним шляхом, тягне за собою кримінальну відповідальність лише у випадках, передбачених ст. 323, яка визначає, що кримінально-караним є приховування тяжкого, особливо тяжкого або надзвичайно тяжкого кримінального правопорушення. Також, у ч. 2 ст. 323 КК Молдови закріплено, що не підлягають кримінальній відповідальності за приховування чоловік (дружина) та близькі родичі особи, яка вчинила злочин [101].

Частина 1 ст. 405 КК Республіки Білорусь визначає, що заздалегідь не обіцяне приховування особи, яка вчинила тяжке кримінальне правопорушення, або приховування знарядь і засобів вчинення такого діяння, його слідів або предметів, здобутих кримінально караним шляхом, карається штрафом або виправними роботами на строк до 2 років або арештом на строк до 3 місяців. Частина 2 встановлює відповідальність за ті самі діяння щодо особливо тяжкого кримінального правопорушення, за що передбачено покарання у вигляді арешту до 6 місяців або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі на той самий строк [98]. Слід зазначити, що кримінальне законодавство Білорусії, так само як і КК Азербайджану, не передбачає коло осіб, що не підлягають відповідальності за приховування кримінального правопорушення.

Передбачаючи кримінальну відповідальність за приховування тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення, латвійський законодавець також безпосередньо перерахував коло близьких осіб обвинуваченого, підсудного, що не підлягають відповідальності, це: заручені, подружжя, батьки, діти, брати, сестри, дід, баба і внуки. Поряд з цим, КК Латвійської Республіки вказує, що заздалегідь не обіцяне приховування виконавця або іншого співучасника кримінального правопорушення, знарядь чи засобів вчинення такого діяння, його слідів чи предметів, здобутих кримінально караним шляхом не є співучастю, і кримінальна відповідальність у випадку вчинення настає тільки у випадках, передбачених КК [97].

Згідно КК РФ року кримінально караним є приховування лише особливо тяжких кримінальних правопорушень, за що встановлено покарання у вигляді «штрафа в розміре до двохсот тисяч рублей или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период до восемнадцати месяцев, либо принудительные работы на срок до двух лет, либо арест на срок до шести месяцев, либо лишение свободы на срок до двух лет» [221]. Як бачимо, дефініція вказаної кримінально-правової норми має нерозширений формат, а санкція включає в себе ряд альтернативних основних покарань, особливо примітним є підхід законодавця до встановлення розміру штрафу. Водночас, в порівнянні із нині чинною ст. 396 КК України, ст. 316 КК РФ має значно нижчий максимально можливий термін позбавлення волі. Також, даний кодекс передбачає звільнення за приховування близьких родичів та чоловіка-дружини, тобто шлюбні відносини є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності за приховування.

Такий підхід законодавця піддається критиці з боку російських науковців, так на думку О.І. Семикіної «диспозицію ст. 316 КК РФ слід зробити описовою і вказати в ній вичерпний перелік способів приховування» [195, с. 26].

На відміну, способи заздальгідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення, як і коло осіб, які не підлягають відповідальності за приховування, закріплені в ст. 31 КК Республіки Узбекистан, назва якої – «Причетність до злочину». Проте, в ній не розкривається поняття даного інституту. Окремо, в Особливій частині КК Республіки Узбекистан передбачена ст. 241, яка встановлює відповідальність за заздальгідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачена альтернативна санкція (3 види покарань – штраф, виправні роботи, позбавлення волі до п'яти років) [104].

Отже, порівняльне дослідження кримінальних кодексів країн пострадянського простору показує, що більшість з них встановлювала заборону

приховування лише особливо тяжких кримінальних правопорушень та посилення на те, що від кримінальної відповідальності за вчинення приховування мають бути звільнені близькі родичі та подружжя, пропонуючи альтернативні санкції переважно, до яких включалися як неізоляційні, так і ізоляційні види покарання.

КК Швейцарії [108] не розрізняє заздалегідь обіцяне і заздалегідь не обіцяне приховування та прямо встановлює кримінальну відповідальність за приховування кого-небудь від кримінального переслідування, від виконання щодо нього покарання чи іншого заходу (ст. 305). Тобто заздалегідь обіцяне приховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за цим КК не є пособництвом. Так само не є пособництвом і карається за ст. 160 заздалегідь обіцяне приховування речі, одержаної внаслідок вчинення кримінального правопорушення діяння.

Кримінальний кодекс Естонії в ст. 307 встановлює відповідальність за таку форму причетності до злочину, як недонесення, але за недонесення лише про такий, що готується, або вчинений злочин першого ступеня, тобто найбільш тяжкий із двох категорій злочинів [232, с. 258]. Згідно ст. 78 КК Естонії злочином першого ступеня визнається умисне чи необережне діяння, за яке передбачене максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше восьми років чи довічне позбавлення волі.

Також лише питання недонесення про злочин і потурання злочину детально регламентуються у КК Швеції (ст. 6 глави 23). Особа, яка не повідомляє вчасно або іншим чином не вживає жодних заходів для того, щоб запобігти вчиненню злочину, коли це могло бути зроблено нею без небезпеки для себе чи іншої особи, яка перебуває з нею у родинному зв'язку, повинна бути, коли це прямо передбачено законом, засуджена за неповідомлення про злочин [232, с. 260].

КК Австрії передбачає кримінальну відповідальність за приховування (§299) особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або майна, здобутого

кримінально караним шляхом (§164), яка не залежить від наявності чи відсутності заздалегідь даної обіцянки [232].

КК Норвегії в ст. 132 передбачає покарання у вигляді штрафу, утримання під вартою або ув'язнення на строк до 2 років особи, яка з метою перешкоджання офіційному розслідуванню кримінального провадження, яке відбувається або заплановане, надає допомогу у знищенні, приховуванні або перекрученні речей або інформації, що має значення для справи або будь-яким іншим чином знищує сліди протиправного діяння [214].

Статтею 189 КК Нідерландів передбачено кримінальну відповідальність особи, яка умисно переховує правопорушника, що вчинив будь-яке кримінальне правопорушення, або умисно допомагає такій особі ухилятися від розшуку або арешту з боку суду або працівників поліції. Так само підлягає кримінальному переслідуванню особа яка умисно знищує, переховує або переховує від працівників правоохоронних органів предмети кримінально караного діяння, знаряддя або засоби вчинення кримінального правопорушення, або інші докази у цій справі (ч. 2 ст. 189 КК Нідерландів) [218].

Кримінальний кодекс Франції, у главі 1 «Про приховування і злочинні діяння, тотожні приховуванню або схожі з ним» розділу 2 «Про інші майнові посягання», визначає «приховування як діяння, вчинене з метою перешкоджання встановленню істини, яке полягає в зміні стану місця вчинення злочину або проступку або шляхом спотворення, фальсифікації або стирання відбитків, або слідів, або шляхом підкидання, переміщення або знищення будь-яких предметів (п. 1), знищення, вилучення, укриття або викривлення будь-якого приватного документа або предмета, який здатний полегшити розкриття правопорушення, пошук доказів або засудження винних (п. 2)» [215, с. 210].

Привертає увагу те, що КК Франції не поділяє приховування на заздалегідь не обіцяне та заздалегідь обіцяне, співучасть після вчинення злочинного діяння у Франції визнається неможливою в принципі. Крім того,

при призначенні покарання також враховуються вид та розмір покарання основного кримінального правопорушення [232, с. 259].

Відповідно до КК Іспанії особа, яка знала про вчинення кримінального правопорушення та не брала участь у ньому як виконавець чи співучасник, але взяла участь у ньому після його вчинення одним із таких способів: а) надавши допомогу в отриманні вигоди, доходу без власної вигоди; б) приховавши, змінивши чи знищивши труп, майно або знаряддя правопорушення з метою перешкодити його розкриттю; в) допомагаючи особам, «гіпотетично відповідальним за посягання», ухилитися від переслідування, сховатися від розшуку чи арешту – несе відповідальність за приховування (ст. 451) [219].

У КК ФРН Розділ 21 називається «Приховування злочинця і приховування майна», він містить ряд заборон, які тісно пов'язані з іншими злочинами і позначаються, як делікти приєднання. Ці заборони такі: §257 «Приховування» – забороняє діяння, вчинене з метою забезпечити злочинцеві збереження майна, здобутого ним в результаті злочину; §259 «Приховування майна» – скупка краденого і допомога злочинцеві в скоєнні обігу викраденого майна; §260 і 260а – кваліфіковані види приховування майна [222].

Тобто умисне надання допомоги іншій особі у вчиненні умисного протиправного діяння, що виразилось у забезпеченні майнової вигоди від його вчинення (приховування), а так само приховування майна, здобутого протиправним шляхом, за КК ФРН не визнаються пособництвом і караються за спеціальними статтями. Це «підтверджується і положенням німецької правової доктрини: співучасть є можливою тільки до закінчення кримінального правопорушення» [60, с. 624].

У Йорданському кримінальному праві (релігійний тип правових систем) до «співучасників віднесено виконавця, підбурювача та пособника, а також систематичних переховувачів» [184]. Заздалегідь не обіцяне приховування є самостійним кримінальним правопорушенням та до співучасті не належить.

КК Туреччини в ст. 296 передбачає кримінальну відповідальність за заплутування проведеного офіційного розслідування або укриття винної особи від офіційного розслідування або виконання вироку; неповідомлення про місце знаходження особи, щодо якої видано ордер на затримання або арешт; знищення, зміну або пошкодження доказів кримінального правопорушення [211].

Кримінальний кодекс Албанії передбачає окрему норму із встановленням заборони заздалегідь необіцяного приховування кримінального правопорушення [94].

Детально об'єктивну сторону приховування описує Кримінальний кодекс КНР в ст. 310: «Надання особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, притулку, фінансової допомоги, сприяння їй при втечі, вигороджування його шляхом дачі неправдивих свідчень», карається позбавленням волі на строк до 3 років, арештом або наглядом; при обтяжуючих обставинах – карається позбавленням волі на строк від 3 до 10 років. Стаття 312 – приховування, транспортування, купівля або посередництво при продажі майна, завідомо здобутого кримінально караним шляхом, – карається позбавленням волі на строк до 3 років, короткостроковим арештом або наглядом [220].

У результаті аналізу КК Республіки Корея встановлена наявність кримінально правової заборони діянь, які посягають на інтереси правосуддя чи порядку управління та пов'язані із втечею та приховуванням осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (глави IX – X) [100]. Так, згідно ст. 151 Республіки Корея встановлена відповідальність за приховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, за який передбачено покарання у вигляді штрафу чи більш суворого покарання, що передбачає санкцію у вигляді каторжних робіт на строк до трьох років або штраф у вигляді не більше п'яти мільйонів вон.

Кримінальний кодекс Японії [223] містить ст. 103 в главі 7– «Злочини, що полягають в приховуванні злочинця і знищенні доказів» де передбачено, що

особа, яка приховала того, хто вчинив кримінально каране діяння, яке тягне за собою грошовий штраф або більш тяжке покарання, або того, хто вчинив втечу з-під варти, карається позбавленням волі з примусовою фізичною працею на строк до двох років або грошовим штрафом. У ст. 104 (знищення доказів) встановлена відповідальність за знищення або видозміну доказів у кримінальному провадженні або використання підроблено чи видозміненого доказу з покаранням за таке діяння у вигляді позбавлення волі з примусовою фізичною працею на строк до 2 років або грошовим штрафом».

Прецедентний тип правової системи характеризується відсутністю кодифікованого акта, натомість діють окремі закони, які містять у собі норми загальної частини кримінального права та передбачають відповідальність за окремі категорії правопорушень тощо. Так, згідно з параграфом 4 Закону про кримінально карані посягання 1981 року Великої Британії встановлюється кримінальна відповідальність за згоду прийняти винагороду за приховування інформації про арештний злочин [65].

Аналізуючи вказані положення кримінального права Великої Британії приходимо до висновку, що британський законодавець встановлює кримінальну відповідальність осіб, що приховують (утримують) інформацію про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, саме посягання, факт його вчинення та наслідки.

Джерелами кримінального законодавства США є: Конституція США 1787 року, Примірний кримінальний кодекс [176], кримінальні кодекси окремих штатів, акти Конгресу, підзаконні акти, а також норми міжнародного кримінального права, незначною мірою – право індіанських племен. Вбачається ототожнення американським законодавцем інститутів співучасті та причетності. Як до співучасників, так і до причетних осіб застосовується однаково суворе покарання.

Згідно кримінального законодавства США співучасниками кримінального правопорушення можуть бути як виконавці, так і пособники після факту

вчинення посягання. «Визначення перших є дуже широким, адже воно містить вказівку не тільки на осіб, які безпосередньо вчиняють посягання, а й на осіб, які сприяють його вчиненню, підбурюють, умисно викликають реалізацію кримінально караної поведінки тощо. З огляду на це, всі співучасники, незалежно від обсягу та форми дій, які вони вчинили, несуть таку саму відповідальність, як і виконавець» [125; 189, с. 157].

Пособники після факту вчинення посягання – «це особи, які, знаючи про вчинення посягання проти Сполучених Штатів, приховують, полегшують, підтримують або сприяють правопорушникові з метою перешкодити або запобігти його арешту, судовому переслідуванню або покаранню. Цей параграф встановлює й конкретне покарання за пособництво після факту вчинення посягання (якщо яким-небудь актом Конгресу прямо не передбачено інше): тюремне ув'язнення на строк не більше половини максимального строку, передбаченого для покарання виконавця, та/або штраф у розмірі не більше половини від суми, передбаченої для покарання виконавця; якщо ж виконавець карається смертною карою, пособник піддається тюремному ув'язненню на строк не більше 15 років» [215, с. 66]. В інших нормах американського федерального кримінального законодавства може бути встановлена самостійна відповідальність за деякі види приховування злочинів (наприклад, за приховування особи, яка вчинила втечу з місць позбавлення волі (§1072 розділу 18 33 США), або за надання притулку терористам чи їх приховування (§2339 розділу 18 33 США)) [189, с. 158].

За федеральним законодавством передбачена відповідальність і за різні форми приховування злочину (приміром, приховування викраденого майна карається тюремним ув'язненням на строк до 3 років та/або штрафом; але якщо вартість викраденого майна не перевищує \$1 тис., то кара менш сувора – тюремне ув'язнення на строк до 1 року та/або штраф (§662 розділу 18 33 США)) [109].

Таким чином, порівняльно-правове дослідження заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення в зарубіжному кримінальному законодавстві дозволяє констатувати, що норма, яка передбачає відповідальність за приховування не тільки закріплена в кримінальному законодавстві, але і застосовується як один із дієвих засобів боротьби проти поширення кримінально караної поведінки. Позитивним в кримінальному законодавстві деяких країн являється те що, законодавцем встановлено альтернативні санкції в нормах, що передбачають відповідальність за приховування кримінального правопорушення. Дана позиція дає суду більше вибору при призначенні покарання особі, яка приховує кримінально заборонене діяння, з урахуванням всіх необхідних суб'єктивних та об'єктивних обставин вчиненого посягання. Поряд з цим, існують країни, в кримінальному законодавстві яких не передбачено відповідної заборони приховування кримінального правопорушення взагалі або трактується як прояв співучасті.

3.2. Шляхи вдосконалення кримінально-правового регулювання приховування кримінального правопорушення з урахуванням зарубіжного досвіду

На сучасному етапі свого розвитку кримінальне право України містить заборону заздалегідь необіцяного приховування кримінального правопорушення як одного із видів причетності. Досліджувана норма встановлює кримінальну відповідальність за діяння, що посягають на нормальну діяльність органів правосуддя. Загроза покарання за приховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, знарядь і засобів вчинення такого діяння, його слідів або предметів, здобутих кримінально караним шляхом, виступає не тільки стримуючим фактором для тих, хто перешкоджає розкриттю кримінальних правопорушень, з метою утримання таких осіб від здійснення подібних вчинків у майбутньому, але і є орієнтиром для своєчасного

притягнення до кримінальної відповідальності осіб винних в основному кримінальному правопорушенні.

В цілому, кримінально-правова заборона приховування кримінального правопорушення покликана, в першу чергу, сприяти попередженню та запобіганню суспільно небезпечних діянь, викриттю осіб, які вчинили кримінальне правопорушення та виявленню латентних кримінальних правопорушень.

Втім, рівень обліку та реєстрації кримінальних правопорушень лише частково відображає фактичну картину, адже загальновідомо, що «латентна злочинність чинить серйозний вплив на соціально-психологічний клімат у суспільстві. Понад століття тому було сформовано певний, дещо філософський, висновок про те, що «суспільна свідомість найбільш інтенсивно розкладається у двох, на перший погляд, взаємовиключних випадках: коли люди бачать правопорушення без покарання, і навпаки, коли вони бачать покарання, але не розуміють суті правопорушення» [2, с.5].

Крім того, результати опитування серед населення, показали, що 37% респондентів допомогли б в приховуванні кримінального правопорушення, якщо б до них звернувся за допомогою сусід, друг, знайомий, який вчинив тяжке або особливо тяжке кримінальне правопорушення (Додаток 2).

Н.В. Сазанова поділяє латентну злочинність на суб'єктивну і об'єктивну. У свою чергу, «суб'єктивна латентність по даній класифікації поділяється на 2 підвиди: а) приховувана злочинність; б) прихована злочинність. При цьому до основних причин приховуваної злочинності правознавець відносить невідповідність між вимогами, що пред'являються до діяльності співробітників МВС (як основного органу, який здійснює реєстрацію виявлених кримінальних правопорушень) і наданими цьому органу ресурсними можливостями» [190, с. 56].

Причиною приховуваної злочинності, на думку науковця, є: «масове укриття (відмова в реєстрації) кримінальних правопорушень, що безпосередньо

відбивається на правосвідомості громадян; нерозвинена система захисту прав свідків і потерпілих; невисокий рівень правосвідомості населення; недосконалість чинного законодавства. Основні напрямки скорочення суб'єктивно-латентної злочинності, на думку Н.В. Сазанової, вбачаються в наступному: вдосконалення нормативної бази, що регламентує облік злочинності в органах МВС; видозміна критеріїв оцінки органів міліції та прокуратури. Основоположним показником їх діяльності повинен бути рівень виявлених кримінальних правопорушень за звітний період» [190, с.58].

З метою скорочення латентної злочинності професор В.В. Лунєєв вважає «доцільним розробити програми мінімалізації причин та умов, що сприяють існуванню латентної злочинності та викривленню показників про контроль над нею, організувати соціологічну службу з відстеження фактичного рівня віктимізації населення та його довіри до правоохоронних органів» [138, с.42].

У такій обстановці, з урахуванням зарубіжного досвіду, ми не можемо погодитися з правильністю підходу законодавця до вирішення питання заздалегідь не обіцяного приховування кримінального правопорушення по причині наступних міркувань.

По-перше, слід викласти норму ч. 1 ст. 396 КК України більш детально, вказавши, у чому саме полягає приховування – приховувані особи, яка вчинила основне кримінальне правопорушення, слідів такого посягання, засобів та знарядь його вчинення, предметів, одержаних кримінально караним шляхом, оскільки саме такий текст найбільш повно розкриває зміст розглянутого діяння.

Норма про приховування має велике превентивне значення, звернена до всіх членів суспільства і повинна бути доступною для загального розуміння. Уявляється, що в даному випадку навряд чи можна віднести лаконічність викладу ст. 396 КК України до передових досягнень вітчизняного кримінального законодавства, оскільки на перше місце необхідно поставити захист прав і свобод особистості, суспільства і держави, а не створення додаткових умов правопорушникові у скоєнні нових кримінально караних

діянь. В іншому випадку ми не вправі говорити про ефективність боротьби із злочинністю, про повноцінне вирішення завдань Кримінального кодексу і досягнення цілей кримінального правосуддя.

По-друге, при зазначенні в диспозиції ст. 396 КК України переліку способів протидії органам правосуддя в області викриття осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, застосування справедливого покарання, забезпечення реалізації кримінальної відповідальності, необхідно мати на увазі що випадки, суміжних складів кримінальних правопорушень знаходять відображення в спеціальних нормах Кримінального закону (наприклад, у ст. 198 КК). Закріплене таким чином у законі визначення приховування кримінального правопорушення даватиме можливість правозастосовчим органам, з одного боку, уникнути помилок при кваліфікації, з іншого – захистить від зайвого звуження або розширення кола діянь, переслідуваних за даною статтею.

Крім того, дані проведеного опитування співробітників правоохоронних органів підтверджують наші міркування. Так, 78% опитаних осіб висловилися «за описову диспозицію ст. 396 КК України» (Додаток 3).

По-третє, ступінь суспільної небезпеки приховування кримінального правопорушення значною мірою визначається ступенем суспільної небезпеки основного кримінального правопорушення. Наприклад, переховування гвалтівника малолітньої особи небезпечніше від переховування особи, яка скоїла крадіжку. При цьому, в будь-якому випадку, особа, яка здійснює приховування кримінального правопорушення чи то тяжкого, чи нетяжкого, своїм діянням посягає на відносини у сфері охорони інтересів правосуддя.

Як слушно вказує Є.Л. Стрельцов, «заборонені моделі людської поведінки традиційно попередньо визначаються у відповідних дефініціях, які в законодавчому виразі закріплюються у певних диспозиціях. Саме дефініція, яка формує правову матерію нормативного акту, має містити поняття та істотні ознаки явища, предмета, виступає одним із основних понять у процесі

правотворчості у кримінальному праві. Особливість кримінально-правової дефініції полягає в тому, що, регламентуючи правову охорону, вона заздалегідь містить негативні наслідки в разі вчинення забороненої моделі поведінки. Усе це потребує в процесі первісної правотворчості та/або при удосконаленні чинних кримінально-правових положень обов'язкового дотримання змістовних правил та вимог юридичної техніки: як основної її складової – законодавчої техніки, так й інших її складових, до яких відносять методи, правила, прийоми, засоби та ін. Дотримання цих правил та вимог є необхідною умовою формалізованої якості відповідних кримінально-правових актів» [204, с. 296].

Особливість суспільної небезпеки приховування кримінального правопорушення полягає в тому, що своїми діями причетна особа ускладнює діяльність правоохоронних органів щодо викриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, його розкриття, встановленню істини у кримінальному провадженні, таким чином створює перешкоди для вчинення правосуддя. Інколи достатньо досить нетривалого часу, під час якого є можливою діяльність приховувача, для подальшого унеможливлення розкриття кримінального правопорушення, наприклад, знищення доказів, інформації, допомога у приховуванні самої особи правопорушника тощо.

О.В. Пономаренко формулює своєрідне в теорії кримінального права визначення поняття «злочинна причетність – це умисні діяння, що створюють загрозу завдання шкоди діяльності органів дізнання, попереднього розслідування, суду в частині здійснення ними кримінально-процесуального переслідування, винесення справедливого вироку суду щодо осіб, які вчинили умисні кримінальні правопорушення, їх не обумовлюють, але вони виникають у зв'язку з ними і на їх основі у вигляді заздалегідь не обіцяного: приховування суспільно небезпечного діяння чи особи, яка його вчинила, не надання допомоги правосуддю в частині розслідування та кримінального переслідування, не перешкоджання вчинюваного або вчиненого посягання, що

в кінцевому підсумку перешкодить вирішенню завдань Кримінального кодексу» [168, с. 6].

Кожного випадку приховування кримінального правопорушення щоразу має прояв і у завданні перешкод діяльності державних органів у частині попередження злочинності, розкриття кримінальних правопорушень, своєчасного відвернення наслідків суспільно небезпечного діяння та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Діяльність приховувача, незалежно від того, якого ступеня тяжкості кримінальне правопорушення переховується, створює умови для вчинення нових кримінальних правопорушень, нейтралізує діяльність суду, органів кримінального переслідування зі своєчасного виявлення, припинення та розкриття кримінально караних посягань. А тому інтереси правосуддя однаково піддаються негативному впливу в результаті приховування кримінального правопорушення, будь воно особливо тяжким, тяжким чи нетяжким.

А задля досягнення можливості диференціації правозастосовного підходу в залежності від тяжкості приховуваного кримінального правопорушення, з урахуванням зарубіжного досвіду, пропонується розширення санкції ст. 396 КК України за рахунок доповнення неізоляційними видами покарання та передбачення «вилки» альтернативних ізоляційних покарань, з метою дотримання принципів співрозмірності, доцільності, справедливості, економії заходів кримінального впливу.

Як вказується в науковій літературі, «гуманізація кримінальної відповідальності за окремі види суспільно небезпечних діянь не означає, що при розгляді кримінальних проваджень щодо таких діянь допустимим є ігнорування загальних засад кримінального права, зокрема щодо необхідності та достатності призначеного за кримінальне правопорушення покарання, а також щодо його загального та спеціального превентивного значення» [6, с. 91].

На доказ позиції автора також можливо згадати позицію Конституційного Суду України в п. 4. 1 рішення від 02 листопада 2004 р. №15-рп/2004 [185] у

справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання), у якому зазначено, що окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому кримінальному правопорушенню. Також згідно з цим же рішенням категорія справедливості передбачає, що покарання за кримінальне правопорушення повинно бути домірним самому діянню. Справедливе застосування норм права є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість.

«Це означає не тільки те, що передбачений законом склад кримінального правопорушення та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю й обставинами скоєного й особою винного. Адекватність покарання ступеня тяжкості кримінального правопорушення впливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав та свобод людини і громадянина» [185].

Також, з урахуванням зарубіжного досвіду, вбачається за необхідне, а також практично виправдане доповнення складу приховування кримінального правопорушення кваліфікуючою ознакою, у вигляді вчинення приховування кримінального правопорушення службовою особою із використанням свого службового становища. Такий підхід виправдано посилить відповідальність суддів, прокурорів, слідчих, дії яких безпосередньо спрямовані на заздальгідь не обіцяне приховування з використанням службових повноважень з корисливої або іншої особистої зацікавленості.

Деталізація та подальша розробка питань кримінальної відповідальності за заздальгідь не обіцяне приховування, як самостійного кримінально-караного діяння, в будь-якому випадку обумовлюється необхідністю посилення або послаблення охорони з боку держави певного кола суспільних відносин. Сьогодні держава виявляється позбавленою достовірної інформації про рівень, динаміку і структуру злочинності. Причини подібних явищ досить прості.

Серед них, в першу чергу, виділяються такі суб'єктивні чинники, як укриття кримінальних правопорушень юридично грамотними особами, а саме співробітниками правоохоронних структур.

Зокрема, як відмічається, «органи внутрішніх справ приховують кримінальні правопорушення різними шляхами, починаючи від найбільш простого способу – прямої відмови в прийомі заяви чи більш витончено – не відкривають кримінального провадження, незаконно припиняють кримінальне переслідування, об'єднують декілька матеріалів в єдине провадження, маніпулюють з цифрами» [165, с.245].

Однак держава, за винятком поодиноких випадків, не приймає жорстких заходів кримінально-правового реагування до такої протиправної поведінки службових осіб. На додаток до вищевикладених аргументів, слід враховувати багато в чому сприятливі для приховування об'єктивні умови, в нашому випадку, звуження Кримінальним законом рамок відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування, у зв'язку з яким прогресує відмінність реально скоєних кримінальних правопорушень від кількості зареєстрованих.

Відповідно до офіційних статистичних даних у 2020 році всього було зареєстровано 360 622 кримінальних правопорушень, із них особливо тяжких – 13 199, тяжких – 125 165, при цьому кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру – 167 098. Тобто нерозкритими залишилося – 193 524 кримінальних правопорушень, що становить 53 % від загальної кількості. Показники за 2019 рік виглядають так: всього за звітний період зареєстровано 444 130 кримінальних правопорушень, із яких 15 368 особливо тяжкі та 140 468 – тяжкі кримінально правопорушення. Нерозкритими залишилося 272 439 кримінальних правопорушень, що становить 61% від загальної кількості. У 2018 році було зареєстровано 487 133 кримінальних правопорушень, із яких 15 691 є особливо тяжкими, 167 986 – тяжкими кримінальними правопорушення. Нерозкритими за звітний період залишилося 295 277 випадків кримінальних правопорушень, що становить 60,5% від

загальної кількості. За 2017 рік було зареєстровано 523 911 випадки вчинення кримінальних правопорушень, із яких 16 586 становлять особливо тяжкі та 198 074 тяжкі кримінальні правопорушення. При цьому нерозкритими залишилися 325 434 кримінальних правопорушень, що склало 62 % від загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень за звітний період [178].

Особливо важливо те, що серед приховувачів є службові особи, працівники органів кримінальної юстиції, як з різних не те причин, наприклад, корисливий мотив, вчиняють ряд дій з метою приховування кримінального правопорушення. Водночас, до цих пір не викоренена практика укриття працівниками поліції неочевидних і малозначних діянь з метою поліпшення показників розкриття кримінальних правопорушень. На наш погляд, в абсолютному дисонансі з наведеними вище даними знаходиться рівень судимості за заздальгідь не обіцяне приховування.

Мотивом приховувачів «виступають корисливі спонукання, що превалюють над професійною етикою працівників правоохоронних органів» [158, с.209], небажання розголосу будь-яких фактів протиправних зв'язків і страх помсти з боку правопорушників».

Багато в чому взяла гору «тенденція слідування хибній моралі, а то й злочинній психології та моралі» з метою отримання матеріальної вигоди, вкоренилося помилкове сприйняття дружніх відносин з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, «зміцнилася думка про те, що є негідною співпраця з правоохоронними органами і кримінальним правосуддям» [53, с.110].

Уявляється, що в зазначеному контексті ми можемо вже говорити про такий різновид приховування, як приховування кримінальних правопорушень в системі правоохоронних та судових органів.

На цьому тлі значущість проблеми заздальгідь не обіцяного приховування для наукової та практичної роботи важко переоцінити. Адже приховувати – значить давати правопорушнику мовчазну згоду на вчинення

нових кримінально караних діянь, і суть полягає не стільки в зіткненні особистого та суспільного інтересів, скільки в наявності причин, що їх породжують.

Таким чином, з метою посилення ефективності кримінально-правової боротьби з приховуванням кримінальних правопорушень, що перешкоджає викриттю винних осіб у вчиненні кримінального правопорушення, ускладнює розкриття кримінально караних діянь і посягає на нормальну діяльність органів правосуддя пропонується змінити дефініцію ст. 396 КК України, вказавши наступну редакцію:

«Стаття 396. Приховування кримінального правопорушення

1. *Приховування кримінального правопорушення – заздалегідь не обіцяна умисна діяльність причетної особи, яка вчиняється після закінчення основного (попереднього) кримінального правопорушення та спрямована на переховування особи правопорушника, знарядь та/або засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення та/або предметів, здобутих внаслідок вчинення кримінального правопорушення, у вчиненні якого особа, яка приховує кримінальне правопорушення ніякої участі не брала, –*

– карається громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. *Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища*

– карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. *Особа, яка добровільно заявила про переховування нею особи, що вчинила кримінально протиправне посягання, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення та/або*

предметів, здобутих кримінально караним шляхом до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо в її діях не містяться ознаки іншого складу кримінального правопорушення.

Примітка. Не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила основне кримінальне правопорушення, з приводу якого має місце приховування».

Таким чином, у рамках виконання порівняльно-правового дослідження першочерговим є аналіз зарубіжного досвіду регулювання того чи іншого поняття, явища, правової категорії. Завжди є виправданим розгляд іноземного досвіду на предмет встановлення тієї чи іншої кримінально-правової заборони перш, ніж планується впровадити певні зміни до чинних норм вітчизняного законодавства. Такий аналіз має проводитися з урахуванням особливостей правових систем тих країн, чиє кримінальне законодавство планується до розгляду, демографічних, соціальних, традиційних, релігійних та інших особливостей, притаманних країні.

Так, у рамках даного дисертаційного дослідження було взято кримінально-правові, переважно кодифіковані, акти зарубіжного законодавства більш ніж 30 країн з метою дослідження досвіду регулювання питання приховування кримінального правопорушення як одного із найпоширеніших видів причетності. За результатами проведеного детального аналізу, законодавство країн, яке досліджувалося можна поділити на три групи:

1) країни, в законодавстві яких приховування кримінального правопорушення розглядається як співучасть;

2) країни, в законодавстві яких приховування кримінального правопорушення розглядається як самостійне кримінально каране діяння. Ця, своєю чергою, поділяється на дві підгрупи: а) країни, в законодавстві яких кримінальна відповідальність за приховування залежить від тяжкості

кримінального правопорушення, яке приховується; б) країни, в законодавстві яких надається перелік кримінальних правопорушень, приховування яких тягне кримінальну відповідальність;

3) склад приховування кримінального правопорушення в чинному кримінальному законодавстві відсутній.

Також, на підставі здійснення порівняльно-правового дослідження зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання інституту причетності та приховування кримінального правопорушення як окремого її виду визначена необхідність подальшого вдосконалення кримінально-правової норми про приховування.

Відповідно, конструювання норми має відбуватися плановірно, піддаватися загальним та галузевим правилам юридичної техніки, з використанням доступного та належного інструментарію правотворчої діяльності. Урахування необхідності відображення розгорнутого поняття приховування кримінального правопорушення, встановлення кваліфікованого складу у разі вчинення цього діяння службовою особою, доповнення видів покарання, а також встановлення примітки до статті ліквідує існуючі прогалини у позитивному праві, вирішить колізії, які виникають при кваліфікації приховування на підставі чинних норм, установить чіткі підстави кримінальної відповідальності приховувачів, визначить коло суб'єктів, які не можуть бути притягнутими до кримінальної відповідальності за цей вид правопорушення.

Визначено, що стаття 396 КК України покликана сприяти попередженню та запобіганню суспільно небезпечних діянь, викриттю злочинців і виявленню латентних кримінальних правопорушень. Превентивний характер запропонованої норми, повною мірою відповідає визначеним завданням кримінального права, його функціям та принципам, що матиме позитивний вплив у сфері запобігання, попередження та протидії поширенню кримінальних правопорушень заходами кримінально-правового впливу.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження дозволило дійти наступних висновків:

1. На основі вивчення генезису кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення у вітчизняному законодавстві вдалося можливим виділити три етапи становлення та розвитку поняття причетності у вітчизняному кримінальному законодавстві: 1) період ототожнення співучасті та причетності до кримінального правопорушення (від Руської правди до 1844 року); 2) перехідний період (від Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року до 1957 року); 3) період трансформації та закріплення у якості самостійного кримінально-правового інституту (від Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 року і до тепер).

2. Інститут причетності до кримінального правопорушення у доктрині вітчизняного кримінального права розглядався ще представниками класичної школи права, які визначали його переважно в рамках інституту співучасті. Позиції інтерпретації причетності у доктрині кримінального права за принципом зіставлення із співучастю переважно поділяються на певні групи, де одні вчені вказують на відсутність необхідності виокремлення самостійного кримінально-правового інституту причетності або відносять її до різновиду співучасті; другі характеризують причетність як відмінне від співучасті явище, яке хоч і має місце на практиці, але не досягає відповідного рівня соціальної обумовленості виокремлення як самостійного кримінально-правового інституту; треті, позицію яких повністю підтримує автор цього дослідження, визначають причетність до кримінального правопорушення як окремий кримінально-правовий інститут.

3. Причетність до кримінального правопорушення доцільно визначити як умисне (або необережне) протиправне діяння без ознак співучасті, що

пов'язане з основним кримінальним правопорушенням, але не сприяє та не обумовлює його вчинення, не містить причинно-наслідкового зв'язку, спільних об'єктивних та суб'єктивних ознак складу. Визначено чотири основні види причетності до кримінального правопорушення: заздалегідь не обіцяне потурання; заздалегідь не обіцяне придбання, отримання чи збут майна, здобутого кримінально протиправним шляхом; заздалегідь не обіцяне недонесення про достовірно відоме кримінальне правопорушення та заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення.

4. Приховування кримінального правопорушення розуміється як заздалегідь не обіцяна умисна діяльність причетної особи, яка вчиняється після закінчення основного (попереднього) кримінального правопорушення та спрямована на переховування особи правопорушника, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення або предметів, здобутих внаслідок вчинення кримінального правопорушення, у вчиненні якого особа, яка приховує кримінальне правопорушення ніякої участі не брала.

5. Родовим об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення законодавець обґрунтовано визнав відносини у сфері відправлення правосуддя (розділ XVIII Особливої частини КК України). Видовим об'єктом є сукупність тотожних суспільних відносин щодо забезпечення викриття та розкриття вчинюваних кримінальних правопорушень та притягнення винних до кримінальної відповідальності. Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України, є сукупність суспільних відносин щодо забезпечення викриття та розкриття тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт у досліджуваному складі відповідає об'єкту основного кримінального правопорушення. Приховування кримінального правопорушення з об'єктивної сторони характеризується винятково активними фізичними діями, спрямованими на переховування злочинця, знарядь і засобів

вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення чи предметів, здобутих злочинним шляхом. Склад досліджуваного діяння є формальним, тобто не потребує настання суспільно-небезпечних наслідків та наявності причинного зв'язку між діями та наслідками.

6. Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 396 КК України, може бути фізична, осудна або обмежено осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Аргументована необхідність виключення із суб'єктного складу приховування кримінального правопорушення осіб, які володіють «родинною таємницею» та доповнити кваліфікуючою обставиною – вчинення приховування службовою особою (спеціальний суб'єкт). З суб'єктивної сторони приховування кримінального правопорушення характеризується прямим умислом, мотив та мета на кваліфікацію не впливають, але повинні враховуватися при призначенні покарання.

7. Кримінально-правова кваліфікація приховування кримінального правопорушення становить оцінку діяння, яке заподіяло чи могло заподіяти істотну шкоду та водночас характеризується рисами кримінальної протиправності й полягає у визначення того, якою статтею (частиною, пунктом статті) кримінального закону передбачене основне кримінальне правопорушення (з приводу якого існує приховування). З метою уникнення помилок у правозастосуванні, при кваліфікації приховування кримінального правопорушення слід завжди проводити повний та всебічний аналіз всіх ознак складу діяння з урахуванням встановлених основних відмежувальних критеріїв та розмежувальних ознак суміжних складів діянь, інших видів причетності та співучасті, що у своєму результаті призводить до вірної кримінально-правової кваліфікації приховування кримінального правопорушення.

8. Санкцію частини першої статті 396 КК України доцільно розширити неізоляційним видом покарання – громадськими роботами, що підвищить ефективність правозастосування норми, яка передбачає

відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення, дасть суду більше можливостей при призначенні виду та розміру покарання в залежності від особливостей всіх суб'єктивних та об'єктивних ознак вчиненого діяння. У санкції пропонованої частини 2 статті 396 КК України пропонується передбачити обмеження та позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років як альтернативні основні покарання та обов'язкове додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

9. За результатами масштабного аналізу досвіду кримінального-правового регулювання більш ніж 30 країн світу різних типів правових систем встановлено певні тенденції та особливості характеру кримінально- правової політики держав щодо причетності та її окремих видів в залежності від ступеню повноти відображення відповідного нормативного матеріалу, з урахуванням чого законодавство цих країн можна поділити на три групи:

- країни, в законодавстві яких приховування кримінального правопорушення розглядається як співучасть. До них належать США, Велика Британія;

- країни, в законодавстві яких приховування кримінального правопорушення розглядається як самостійне кримінально каране діяння. До них належать: майже всі країни колишнього СРСР (Узбекистан, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан, Киргизія, Вірменія, Грузія, Молдова, Білорусь, Латвія, РФ, Литва), Албанія, Швейцарія, Австрія, Іспанія, Сан-Марино, Франція, ФРН, Туреччина, КНР, Республіка Корея, Японія. Друга група, своєю чергою, поділяється ще на дві підгрупи: а) країни, в законодавстві яких кримінальна відповідальність за приховування залежить від тяжкості основного кримінального правопорушення, яке приховується (Узбекистан, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан, Киргизія, РФ, Грузія); б) країни, в законодавстві яких надається перелік кримінальних правопорушень, приховування яких тягне

кримінальну відповідальність (Молдова, Білорусь, Латвія, Литва, КНР, Республіка Корея);

– країни, в законодавстві яких взагалі не розглядається приховування кримінального правопорушення. До них належать: Естонія, Швеція.

10. Результати проведеного дослідження дозволяють запропонувати редакцію статті 396 КК України наступного змісту:

«Стаття 396. Приховування кримінального правопорушення

1. Приховування кримінального правопорушення – заздалегідь не обіцяна умисна діяльність причетної особи, яка вчиняється після закінчення основного (попереднього) кримінального правопорушення та спрямована на переховування особи правопорушника, знарядь та/або засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення та/або предметів, здобутих внаслідок вчинення кримінального правопорушення, у вчиненні якого особа, яка приховує кримінальне правопорушення ніякої участі не брала, –

– карається громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища

– карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років

3. Особа, яка добровільно заявила про переховування нею особи, що вчинила кримінально протиправне посягання, знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення та/або предметів, здобутих кримінально караним шляхом до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення, звільняється від

кримінальної відповідальності, якщо в її діях не містяться ознаки іншого складу кримінального правопорушення.

Примітка. Не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування кримінального правопорушення члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила основне кримінальне правопорушення, з приводу якого має місце приховування».

11. Необхідність збереження та подальшого вдосконалення кримінальної відповідальності за приховування кримінального правопорушення зумовлюється комплексом соціально-психологічних, кримінологічних та нормативних чинників (факторів). Шляхом внесення до КК України запропонованих змін досягається мета ліквідації існуючих прогалин у позитивному праві, вирішення колізій, які на підставі чинних норм виникають при кваліфікації приховування кримінального правопорушення та розмежування його зі співучастю, відмежування від суміжних складів діянь. У такий спосіб планується установити чіткі підстави кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють приховування кримінального правопорушення, визначить коло суб'єктів, які не можуть бути притягнутими до кримінальної відповідальності за цей вид правопорушення, вирішить спеціальні питання звільнення від кримінальної відповідальності приховування кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакіна-Пілявська Л.М. Причетність до злочину в кримінальному праві України: становлення, сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Одеса. : Юридична література, 2015. 296 с.
2. Акутаев Р.М. Латентная преступность: современное понимание. Пособ. СПб.: СПб УМВД России, 1998. 189 с.
3. Андрушко П.П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика. Монографія. К.: КНТ, 2007. 328 с.
4. Антонян Е.А. Наказания, не связанные с лишением свободы: правовая природа, назначение и исполнение: Уч. пособ. Рязань: Академия права и управления Минюста России, 2005. 223 с.
5. Антонян Ю.М., Бородин С.В. Преступное поведение и психические аномалии. М.: Спарк, 1998. 207 с.
6. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.
7. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть. Ред. Р.А. Лазарева. Днепропетровск, 1992. 167 с.
8. Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению. Алма-Ата: Изд-во Наука, 1968. 188 с.
9. Барков А.В. Уголовный закон и раскрытие преступлений. Мн.: Издательство БГУ, 1980. 145 с.
10. Баулін Ю.В. Проблеми застосування кримінально-правових норм органами досудового слідства. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т.: Т. 5: Кримінально-правові науки: Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. Харків: Право, 2008. 487 с.

11. Белогриц-Котляревский Л.С. Учебник русского уголовного права. Киев: Южно-рус. кн-во Ф.А. Иогансона, 1903. 628 с.
12. Беницкий А.С. Уголовная ответственность за легализацию (отмывание) денежных средств и иного имущества, приобретенных преступным путем: проблемы квалификации и совершенствования законодательства: монография. Луганск: РИО ЛИВД, 2001. 289 с.
13. Беницький А.С. Причетність до злочину : проблеми кримінальної відповідальності : монографія. Луганск: СПД Рєзников В.С., 2014.
14. Берестовой Н.П. Соучастие в преступлении и особенности установления его признаков в условиях деятельности органов внутренних дел. М., 1990. 302 с.
15. Белова О.І. Деякі аспекти характеристики суб'єктивної сторони злочинів проти сім'ї та неповнолітніх. *Право України*. 2005. № 5. С. 120 – 125.
16. Бикеев И. Актуальные проблемы учения о субъективной стороне преступления. *Уголовное право*. 2002. № 3. С. 9–13.
17. Бурлаков В.Н., Гомонов Н.Д. Патопсихологические особенности личности и механизм преступного поведения. Известия высших учебных заведений. *Правоведение*. 2001. № 3. С. 156-164.
18. Бушуев И.А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство. М., 1965. 134 с.
19. Васильев А.А. Уголовно-правовая характеристика прикосновенности к преступлению : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2009. 27 с.
20. Вереша Р.В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України : автореф. дисс. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2004. 24 с.

21. Вішнеўскі А. Ф. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі ў дакументах і матэрыялах: (Са старажыт. часоў да нашых дзен): Вучэб. дапам. [для ВНУ] / А.Ф. Вішнеўскі, Я.А. Юхо; Пад агул. рэд. А.Ф. Вішнеўскага; Акад. МУС. Мн.: Акад. МУС, 2003. 162 с.

22. Виконавчий комітет Вугледарської міської ради. Мета та основні принципи виконання покарання у виді громадських робіт. http://old.vugledar-rada.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3952:2015-02-27-06-44-09&catid=131&Itemid=250

23. Вирок Апеляційного суду Житомирської області від 31.03.2010. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/13068042.

24. Вирок Апеляційного суду Івано-Франківської області від 12.11.2010 р. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/12350070.

25. Вирок Білозерського районного суду Херсонської області від 15.05.2009 р. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/14774318.

26. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 16.09.2020 року у справі 127/16456/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9960741>

27. Вирок Волочиського районного суду Хмельницької області від 20.04.2010 р. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/9089181.

28. Вирок Драбівського районного суду Черкаської області від 21.05.2021 року у справі № 692/189/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97080121>

29. Вирок Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 21.07.2021 у справі № 658/2124/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98475189>

30. Вирок Красноградського районного суду Харківської області. Справа № 626/581/14-к, провадження № 1-кп/626/73/2014 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38397482>; Вирок Малиновського районного суду м. Одеси. Справа № № 521/16365/13-к, № 1-кп/521/595/13 URL:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/34054905>; Вирок Нахімовського районного суду міста Севастополя. Справа № 765/3157/13-к, провадження № 1-кп/765/144/13 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31899305>; Вирок Новокаховського міського суду Херсонської області. Справа № 661/2403/13-к URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31909718>; Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області. Справа № 308/17709/13-к URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34264275>

31. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 25.08.2021 року у справі №521/11195/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99161243>

32. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 16.12.2008 р. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/9216112.

33. Вирок Скадовського районного суду Херсонської області від 11.04.2007р. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/1299932.

34. Вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 23.06.2008 р. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/2002011.

35. Вирок Овідіопольського районного суду у справі № 509/4109/17 URL: <https://court.gov.ua/archive/747853>, вирок Сторожинецького районного суду у справі № 723/3597/20 URL: reyestr.court.gov.ua/Review/101463505.

36. Вирок Чутівського районного суду Полтавської області від 22.01.2007 р URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/501376.

37. Вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 20.01.2010 р. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/7674947.

38. Виттенберг Г.Б., Панченко П.Н. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву. Иркутск, 1976. 259с.

39. Владимиров Л.Е. Учебник русского уголовного права. Х. : Тип. Каплана и Бирюкова, 1889. 253 с.

40. Власов И.С., Тяжкова И.М. Ответственность за преступления против правосудия. М., 1968. 173 с.

41. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. Монографія. К., 2002. 485 с.
42. Галактионов Е.А. Прикосновенность к преступлению / Энциклопедия уголовного права. Т. 6: Соучастие в преступлении. Издание профессора Малинина. СПб ГКА, СПб., 2007. 564 с.
43. Галактионов Е.А., Денисов С.А. Соучастие в преступлении: исторические и сравнительно-правовые исследование: Уч. пособ. / Под. общ. ред. В.П. Сальникова. СПб.: СПбУМВД РФ, Академия права, экономики и безопасности жизнедеятельности, 2000. 79 с.
44. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. 316 с.
45. Гнетнев М.К. Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2010. 19 с.
46. Горелик А.С., Лобанова Л.В. Преступления против правосудия. СПб., 2005. С. 202–203.
47. Гришаев П.И., Кригер Г.А. Соучастие по советскому уголовному праву. М.: Изд-во Госюриздат, 1959. 255 с.
48. Гришанин П. Ответственность за укрывательство преступлений и недонесение о них. *Сов. юстиция*. 1975. №15. С. 23-29.
49. Гуд Т.М. Особливості караності заздалегідь не обіцяного приховування злочин. *Часопис Київського університету права*. 2016/1. С. 288-292.
50. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж, 1974. 168 с.

51. Даньшин И.Н. Уголовно-правовая охрана общественного порядка. М., 1973. 278 с.
52. Дементьев С.И. Лишение свободы. Уголовно-правовые и исправительно-трудовые аспекты. Ростов : Изд-во Ростовского университета, 1981. 243 с.
53. Демидов В.Н. Социально-правовые исследования современных проблем преступности. *Государство и право*. 2001. № 8. С. 108-115.
54. Джужа О. Щодо механізму злочинної поведінки. *Право України*. 2005. № 6. С. 65-70.
55. Диденко Н.Г., Селиванов В.Н. Право и свобода. Известия высших учебных заведений. Правоведение. 2001. № 3. С. 7-12.
56. Дробот С.А. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика приобретения или сбыта имущества, заведомо добытого преступным путем: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2000. 29 с.
57. Дуванський О. Деякі проблеми співучасті за КК України. *Прокуратура, людина, держава*. 2005. № 9. С. 71–76.
58. Дурманов Н.Д. Вопросы соучастия в судебной практике Верховного Суда СССР. *Социалистическая законность*. 1947. №8. С. 18-19.
59. Евдокимов П.К. Ответственность за укрывательство преступлений по советскому уголовному праву: дисс. ... канд. юрид. наук. Минск, 1953. 234 с.
60. Жалинский А., Рерихт А. Введение в немецкое право. М.: Спарк, 2001. 767 с.
61. Жиряев А.С. О стечении нескольких преступников при одном и том же преступлении. Дерпт, 1850. 167 с.
62. Загальні показники здійснення судочинства. URL https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

63. Зайцев О.В. Сутність та критерії обмеженої осудності. *Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. Вип. 17. С.414–418.

64. Закон Верховного Совета СССР от 25 декабря 1958 года «Об уголовной ответственности за государственные преступления». *Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР (1953 - 1991 гг.)* Часть I. Составители Н.С. Захаров, В.П. Малков. Издательство Казанского Университета, 1992. 129 с.

65. Закон про кримінально карані посягання 1981 року (Великобританія). URL <http://constitutions.ru/archives/8111>

66. Зарубин А.В. Уголовно-правовое регулирование прикосновенности к преступлению : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология уголовно-исполнительное право. Тюмень, 2004. 22 с.

67. Зырянов В.Н. Попустительство по службе, совершаемое в правоохранительной сфере: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. Нижний Новгород, 1999. 35 с.

68. Иванов Н.Г. Уголовное право России. Общая и особенная части / Н.Г. Иванов. М., 2003. – 443.

69. Исаев М.М. О наказуемости родственного укрывательства и недоносительства. *Сов. право*. 1924. № 1. С. 62-67.

70. История советского уголовного права (1917 – 1947) / Науч. ред. А.А. Герцензона. М.: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. 466 с.

71. Изотов О.С. Щодо питання відмежування приховування злочину від придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. Луганськ, 2007. С.92-97.

72. Карпушева І.Ю. Кримінально-правовий аналіз суспільно небезпечної дії та визначення її властивостей. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 2. С. 160–165.

73. Кибальник А., Соломоненко И. Понятие и виды тайны в уголовном праве. *Российская юстиция*. 2001. Т. 2. С. 53-61.

74. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права. Т. 1. Общая часть. Киев : в Типографии Университета, 1875. 413.

75. Ковалев М.И. Уголовная ответственность за укрывательство преступлений по советскому уголовному праву: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. М., 1952.

76. Ковалев М.И. Уголовная ответственность за укрывательство преступлений по советскому уголовному праву. автореф. дисс. ...к.ю.н. М., 1952. 15 с.

77. Козлов А. П. Соучастие: традиции и реальность / А.П. Козлов; М-во образования РФ, Красноярск. Гос. универ. Красноярск, КГУ, 2000. 233 с.

78. Кондрашова Т.В. Новые аспекты уголовной ответственности за укрывательство преступлений. *Актуальные проблемы борьбы с преступностью в Сибирском регионе*. Сб. междунар. научн. практ. конф., 2002. С. 214-218.

79. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

80. Коржанский Н.И. Ответственность за приобретение или сбыт имущества, заведомо добытого преступным путем :Уч. пособ. Волгоград, 1971. 179 с.

81. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України : загальна частина : курс лекцій. К. : Атіка, 2001. 432 с.

82. Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину. Лекція. К., 1997. 42 с.

83. Косякова Н. С. Прикосновенность к преступлению по российскому уголовному праву: становление, состояние и перспективы развития: автореф. канд. юрид. наук., Академ, управления МВД России. М., 2001. 24 с.
84. Косякова Н. С. Укрывательство преступления и преступника. *Законность*. 1998. № 10. С.38-42.
85. Косякова Н.С. Лжесвидетельство. *Государство и право*. 2001. №4. С.69-74.
86. Косякова Н.С. Неотвратимость ответственности : (Уголовно-правовой аспект). Смоленск : Б. и., 1999. 251 с.
87. Кривопапов Г.Г. Отграничение приобретения или сбыта имущества, заведомо добытого преступным путем, от соучастия и укрывательства преступлений. *Сов. юстиция*. 1968. №9. С. 16-25.
88. Кримінальне право в запитаннях і відповідях. Загальна частина : посібник для підготовки до іспитів [За заг. ред. В.А. Клименка]. К. : Атіка, 2003. 288 с.
89. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
90. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. К. : Юрид. думка, 2004. 408 с.
91. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини: навч. посіб. / В.О. Кузнєцов, М.П. Стрельбицький, В.К. Гіжевський. К. : Істина, 2005. 380 с.
92. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і ф-тів / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.О. Беньківський та ін. К. : Юрінком Інтер, 2000. 506 с.

93. Кримінальне право України: Особлива частина : підруч. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Х. : Право, 2010. 608 с.

94. Кримінальний кодекс Албанії. URL: <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyjkodeks-albanii/> (дата звернення: 19.05.2019)

95. Кримінальний кодекс Грузії URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370&subID=100095257,100095259,100095271,100095744,100095759#text>.

96. Кримінальний кодекс Киргизької Республіки URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243545&subID=100107331,100107333,100107343,100107376,100108360#text>.

97. Кримінальний кодекс Латвійської Республіки URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424&subID=100106935,100106942,100106949,100107318#text>.

98. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242720&subID=100102690,100102926,100102939,100102997,100103106#text>.

99. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243100&subID=100105558,100105575,100106515,100106821#text>.

100. Кримінальний кодекс Республіки Корея. URL: <https://www.law.go.kr/LSW/lsInfoP.do?efYd=20181016&lsiSeq=204772#0000>

101. Кримінальний кодекс Республіки Молдова. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/>.

102. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242456&subID=100100844,100100857,100100937,100101910,100102064#text>.

103. Кримінальний кодекс Республіки Туркменістан URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242456&subID=100100844,100100857,100100937,100101910,100101960#text>.

104. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242643&subID=100101635,100101637,100101649,100101689,100101961#text>.

105. Кримінальний кодекс України : Затверджений Законом від 28.12.1960 р. (2000-05) // Відомості Верховної Ради. 1961. № 2. Ст. 14.

106. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

107. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., допов. Х. : Одісей, 2008. 1208 с.

108. Кримінальний кодекс Швейцарії. URL: <https://business-swiss.ch/zakonodatel-stvo-shvejtsarii/ugolovnoe-pravo/ugolovny-j-kodeks-shvejtsarii/>

109. Кримінальний кодекс штату Нью-Йорк США від 1967 р. URL: <http://constitutions.ru/archives/8102>

110. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

111. Кримінально-виконавчий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

112. Крылова Е.С. Лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью как вид уголовного наказания по

законодательству России и зарубежных стран: дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2002. 203 с.

113. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования: Учеб. пособие. М.: Издательская группа «ФОРУМ-ИНФРА М», 1998. 147 с.

114. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. М.: Юр. лит., 1972. 245 с.

115. Кузнецова Н.Ф. Квалификация сложных составов преступлений. *Уголовное право*. 2000. №1. С. 25-32.

116. Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. М.: Изд. МГУ, 1976. 207 с.

117. Курс кримінології. Загальна частина : підруч. у 2 кн. / за заг. ред. О.М. Джузи. К. : Юрінком Інтер, 2001. 94 с.

118. Курс уголовного права. Общая часть: Учебник для вузов / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. М.: Зерцало, 1999. Т. 2. Учение о наказании. 311 с.

119. Куцкір Г. М. Кримінальна відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування злочину в Україні та Грузії: порівняльно-правовий аналіз. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(22), 2018. С. 189-193.

120. Лазаренко В. Поняття причетності до злочину. *Вісник прокуратури*. 2010. 12 (114). С. 58-61.

121. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину в зарубіжних країнах. *Вісник прокуратури*. 2011. №12 (126). С. 112-116.

122. Лазаренко В. Юридична природа приховування злочину. *Вісник прокуратури*. 2011. №9 (123). С. 68-73.

123. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин. *Вісник прокуратури*. 2011. №2 (116). С. 59-62.

124. Лазаренко В. Особливості кваліфікації приховування злочину. *Вісник прокуратури*. 2013. 8 (146). С. 68-72.

125. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину у законодавстві країн Європи та США. *Art and Science. Multilingual scientific journal*. 2021. № 4. С. 99-111.

126. Лазаренко В. Місце приховування кримінального правопорушення в інституті причетності до злочину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 67-76;

127. Лазаренко В. Питання розмежування приховування кримінального правопорушення та співучасті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2-3 жовтня 2020 р.). Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С. 223-225.

128. Лазаренко В. Відповідальність за приховування кримінального правопорушення членів сім'ї та близьких родичів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26-27 березня 2021 р.). Запоріжжя: Запорізька міська Громадська організація «Істина», 2021. С. 187-189.

129. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин, потерпілих та службових осіб за КК України 2001 року: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Правові проблеми зміцнення української державності» (1м. Одеса, 9-20 листопада 2010 р., Причорноморська фундація права). Одеса, 2010. С. 90-91.

130. Лазаренко В. Історія виникнення та розвитку кримінальної відповідальності за приховування злочину: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави» (м. Харків, 24-25 грудня 2010 р., Асоціація аспірантів-юристів). Харків, 2010. С. 91-93.

131. Лемешко О.М. Кримінально-правова оцінка легалізації наркодоходів. Х. : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2004. 246 с.
132. Лемешко О.М. Кримінально-правова оцінка потуранню вчинення злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2001. 17 с.
133. Лемешко О.М. Потурання злочину як різновид наступного (похідного) злочину. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 3. С. 186-189.
134. Ленъ В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві : монографія. Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр.. справ ; Ліра ЛТД, 2008. 180 с.
135. Лист Ф. Учебник уголовного права. Особенная часть. М., 1905. 278 с.
136. Лобанова Л. В. Преступления против правосудия: теоретические проблемы классификации и законодательной регламентации. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 1999. 267с.
137. Лобанова Л.В. Преступления против правосудия: проблемы классификации посягательств, регламентации и дифференциации ответственности: автореф. дис.. ... д-ра юрид. наук. Казань, 2000. 36 с.
138. Лунеев В.В. Объективизация криминологических показателей в системе контроля над преступностью. М.,1996. 142 с.
139. Макаров А.Д. Уголовная ответственность за прикосновенность к преступлению : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. М., 2004. 22 с.
140. Максимович Р.Л. «Вікова» ознака службової особи. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2006. Вип. 42. С. 308 – 314.
141. Марчак В.Я. Кримінально-правове та психологічне значення і проблеми розмежування неосудності від осудності та обмеженої осудності.

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2008. №19. С.35–37.

142. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фактів. К. : А.С.К., 2001. 147 с.

143. Меркушев М. Ответственность за укрывательство. *Социалистическая законность.* 1955. №1. С. 19-24.

144. Мирошніченко Н.А. Прикосновенность к преступлению в уголовном праве Украины. *Правове життя сучасної України* : тези доповідей Всеукр. наук. конф. / відпов. ред. Ю.М. Оборотов: Одеська національна юридична академія. О. : Фенікс, 2008. С. 352-353.

145. Мирошніченко Н.А. Состав преступления. Текст лекций. О. : Феникс, 2006. 68 с.

146. Мирошніченко Н.А., Орловская Н.А. Проблемы ограниченной вменяемости. О. : Юрид. л-ра, 2001. 72 с.

147. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А.А. Музика, Є.В. Лащук. К. : Видавець А.В. Паливода, 2011. 192 с.

148. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.). К.: Атіка, 2001. 127 с.

149. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

150. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під заг. ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. Ч. 1: Загальна частина. Київ: Форум, 2001. 386 с.

151. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

152. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Юридична думка, 2007. 1184 с.
153. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций. М., 1996. 356 с.
154. Недурбіда С.І. Причини та умови вчинення злочинів з необережності. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2000. Вип. 75. С. 101–102.
155. Никулин С. Уголовный закон о деятельном раскаянии . *Социалистическая законность*. 1982. №3. С.62-67.
156. Носкова Н.А. О совершенствовании законодательного регламентирования института прикосновенности. *Проблемы совершенствования уголовного закона*. М, 1984. С. 88-96.
157. Омаров А.С. Ответственность за укрывательство преступлений по советскому уголовному праву. Дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. М., 1954. 206 с.
158. Осадчий В.І Суб'єкт злочину: історичний аспект. *Науковий вісник НАВСУ*. К., 2000. Вип. 2. С. 206-211.
159. Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик : по состоянию на 8 апреля 1989 г. М. : Юрид. лит., 1989. 20 с.
160. Остапик Я. Розвиток інституту причетності в кримінальному праві України. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2002. Вип. 37. С. 394-397.
161. Павлов В.Г. Субъект преступления и уголовная ответственность. Монография. СПб.: Издательство «Лань», 2000. 207 с.
162. Петровский А.В. Криминологическое прогнозирование преступного поведения молодёжи /А.В. Петровский; науч. ред. докт. юрид. наук, проф. С.Ф. Милуков. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2005. 220 с.

163. Пионтковский А.А. Курс советского уголовного права: В 4 т. Т. 2. М., 1970. 483 с.

164. Питецкий В. Сужение косвенного умысла влечет ужесточение уголовной репрессии. *Российская юстиция*. 1999. № 5. С. 47-54.

165. Пілявська Л.М. Момент, з якого можлива причетність до злочину. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.)* Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». О.: Фенікс, 2012. С.245-247.

166. Познышев С.В. Очерк основных начал науки уголовного права. М., 1923. 287 с.

167. Положение о преступлениях государственных (контрреволюционных и особо для союза сср опасных преступлениях против 220 порядка управления): постан. ЦИК СССР от 25 февраля 1927 г. *СЗ СССР*. 1927. Ст. 123.

168. Пономаренко Е.В. Некоторые теоретические и законодательные проблемы прикосновенности к преступлению по уголовному праву Российской федерации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Саратов, 2007. 18 с.

169. Постанова Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 22.09.2010 р. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/12020589.

170. Постанова Луцького міськрайонного суду Волинської області від 06.07.2009 р. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/4045185.

171. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16 квітня 2004 року №5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04#Text>

172. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» №7 від 24.10.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>

173. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 року № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text>

174. Постановление Пленума Верховного суда СССР от 31 июля 1962 г. № 11 «О судебной практике по делам о заранее не обещанном укрывательстве преступлений, приобретении и сбыте заведомо похищенного имущества». Сборник действующих постановлений Пленума Верховных Судов СССР, РСФСР и Российской Федерации по уголовным делам. М.: Изд-во БЕК, 1999. С. 338- 340.

175. Посудевський І. В. Поняття та мета покарання. Актуальні проблеми кримінального права *Матеріали X Всеукраїнської науково-теоретичної конференції* (Київ, 22 листопада 2019 року) Присвячено пам'яті професора П. П. Михайленка Київ 2019. С. 281-283.

176. Примірний Кримінальний кодекс США від 1962 р. URL: <http://constitutions.ru/archives/5849>

177. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text.

178. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

179. Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і суспільного майна: указ Верховної Ради СРСР від 4 черв. 1947 р. URL: <http://toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=42099>.

180. Прохоров В.С. Курс советского уголовного права. Часть Общая. Т. 1. 1968. 645 с.

181. Разгильдиев Б.Т. Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению : дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08. Москва, 1979. 264 с.

182. Рень Ю. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють приховування злочинів. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2020. №12. С. 127-131.

183. Рень Ю.В. Генезис розвитку кримінальної відповідальності за приховування злочинів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2018. Серія Право. Том 2. Випуск 50. С. 86-90.

184. Рень Ю.В. Кримінально-правові заходи запобігання приховуванню злочинів : закордонний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 29 (68) № 4 2018. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/4_2018/28.pdf

185. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). Справа № 1-33/2004. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04> (дата звернення: 15.02.2016).

186. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. Т. 1. Законодательство Древней Руси / под. ред. О.И. Чистякова. М. : Юрид. литер., 1984. 432 с.

187. Руководящие начала по уголовному праву РСФСР: Постановление наркомюста РСФСР от 12.12.1919. URL: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss7311.htm>

188. Русская Правда. Отечественное законодательство XI - XX веков: Пособие для семинаров. Часть I (XI - XIX вв.) / Под ред. проф. О.И. Чистякова. М.: Изд-во Юристъ, 2000. 464 с.

189. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: Монографія. К.: КНТ, 2007. 596 с.

190. Сазанова Н.В. Латентная преступность: понятие, причины, измерение. Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 2004. 165 с.

191. Сахаров А., Носкова Н. Преступления против правосудия. *Социалистическая законность*. 1987. № 11. С. 46- 47.

192. Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий / [сост. Е. А. Зайцев]. М. : Республика ; Верховный Совет Российской Федерации, 1993. 223 с.

193. Светлов А.Я. Ответственность за должностные преступления. К.: Наукова думка, 1978. 304 с.

194. Свинаярева Е.А. К вопросу о прикосновенности к преступлению. *Право и политика*. 2009. №3. С. 498–499.

195. Семькина О.И. Ответственность за укрывательство преступлений по уголовному праву России: дисс. к.ю.н. Росс. академ. правосудия. М., 2003. 202 с.

196. Серезкина К.Н. Прикосновенность к преступлению в уголовном праве России: оптимизация норм и практики их применения : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология уголовно-исполнительное право. Самара, 2009. 24 с.

197. Смирнов В. Г. Понятие прикосновенности по светскому уголовному праву, Л.: Изд-во Ленинград. универ., 1957. 129 с.
198. Смушак О. М. Приховування злочину проблемі і перспективи законодавчого регулювання. *Науково-інформаційний вісник. Серія Право*. 2021. №5. С.111-117.
199. Советское уголовное право. Общая часть / Под ред. Г.А. Кригера, Н.Ф. Кузнецовой, Ю.М. Ткачевского. М.: Издательство МГУ, 1988. 204 с.
200. Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Ст. 30 раздел 7 «О земских насилиях, о побоях и об убийствах шляхтичей» // Отечественное законодательство XI - XIX веков: Пособие для семинаров. Часть I (XI - XIX вв.) / Под ред. проф. О.И. Чистякова. М.: Изд-во Юристъ, 2000. С. 100-119.
201. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. Мінск, 1989. 215 с.
202. Сташис В.В., Якупов А.Ш. Уголовное право УССР. Общая часть. К. : Вища шк., 1984. 382 с.
203. Стрельцов Є.Л. Новації в кримінальному законодавстві: загальні та локальні аспекти/Новітні кримінально-правові дослідження – 2020: *Альманах наукових праць*/Миколаїв: Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія», 2020. С.5-12.
204. Стрельцов Є.Л. Універсальні визначення у кримінальному праві: додаткові аргументи. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017, № 2(9). С. 295-299.
205. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: В 2 т. Тула: АВТОГРАФ, 2001. Том 1. 800 с.
206. Тарасова Ю.В. История формирования понятия специального субъекта преступления. *Российский следователь*. 2007. № 8. С. 38–40.
207. Таций В.Я. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву. Х. : Вища шк., 1976. 198с.

208. Трайнин А.Н. Избранные труды / Составление, вступительная статья докт. юрид. наук., профессора Н.Ф. Кузнецовой. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. 898 с.

209. Трифонов В.Г. Заранее не обещанное укрывательство преступлений и несообщение о них как виды прикосновенности к преступлению: дисс. ... канд. юрид. наук. СПб., 2000. 234с.

210. Туляков В.О. Призначення покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 209, 213.

211. Турецкий уголовный кодекс. URL <https://advokatantalya.ru/%>

212. Тюнін В.О. Загальна кримінологічна характеристика сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності. *Митна справа*. 2011. № 1. С. 358-362.

213. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии). Сборник законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина. М.: Зерцало, 2001. 352 с.

214. Уголовное законодательство Норвегии. Науч.ред. и вступ.статья доктора юрид.наук, проф. Ю.В. Голика; перевод с норвежского А.В. Жмени. СПб.: Из-во «Юридический центр Пресс». , 2003. 375 с.

215. Уголовное право зарубежных стран. Общая и Особенная части: учебник / Под ред. И.Д. Козочкина. М.: Волтерс Клувер, 2010. 1056 с.

216. Уголовное право. История юридической науки. / Отв. ред. В.Н. Кудрявцев. М.: Изд-во «Наука», 1978. 308 с.

217. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования / Анашкин Г.З., Бородин С.В., Гальперин И.М., Загородников Н.И., и др.; Отв. ред.: Келина С.Г., Кудрявцев В.Н. М.: Наука, 1987. 276 с.

218. Уголовный кодекс Голландии. Науч. ред. докт. юрид. наук, заслуженный деятель науки РФ, проф. Б.В.Волженкин. пер. с англ.

И.В.Мироновой. 2-е изд. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 510 с

219. Уголовный кодекс Испании от 23.11.1995 URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923&subID=100111282,100111286#text>

220. Уголовный кодекс КНР от 14.03.1997 URL: <http://ukknr.ucoz.ru/index/0-9>

221. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ. ред. от 01.07.2021г. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/

222. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии от 13.11.1998 URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102944,100103633#text>

223. Уголовный кодекс Японии URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241616&subID=100097517,100097519,100097558#text>

224. Уложения про покарання кримінальні та виправні в редакції 1885 р. URL: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/229/3.html>.

225. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» №2990 від 22.05.2013 року.

226. Утевский Б.С. Соучастие в преступлении. Под ред.: Голяков И.Т. М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. 187 с.

227. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 05.12.2006 р. URL: www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/8479C294B6B3F802C225735B00482C2B?Open

Document&CollapseView&RestrictToCategory=8479C294B6B3F802C225735B00482C2B.

228. Фесенко Є.В. Проблеми структури об'єкта як елемента складу злочину. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 234

229. Филимонов В.Д. Охранительная функция уголовного права /В.Д. Филимонов. – Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2003. 198 с.

230. Хабибуллин М.Х. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство по советскому уголовному праву, - Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1984. 136 с.

231. Хабло О. Приховування злочинів: загальна характеристика та шляхи протидії. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. №5. С. 131.

232. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

233. Хрестоматия по истории государства и права СССР. Дооктябрьский период. / под ред. Ю.П. Титова, О.И. Чистякова. – Москва : Юрид. лит. – 1990. – 386 с.

234. Хрестоматия по истории отечественного государства и права. 1917-1991 гг. М.: Изд-во Зерцало, 1997. 323 с.

235. Чернецький О.К. Поняття та ознаки приховування злочину в криміналістиці. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Т.23. №2. 2010. С. 357-361.

236. Чуваков О.А. Деякі питання щодо видового об'єкта диверсії. *Судова апеляція*. 2017. № 1. С. 85-91.

237. Шаргородский М.Д. Вопросы Общей части уголовного права. Ленинград, 1955. 208 с.

238. Шебунов А.А. Легализация денежных средств и иного имущества, приобретенных незаконным путем: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1998. 198 с

239. Ширяев В.Ф. О необходимости законодательного расширения видов и пределов наказаний, не связанных с лишением свободы. *Нормотворческая и правоприменительная техника в уголовном и уголовно-процессуальном праве*: Сб. научн. ст. /Под ред. проф., засл. деят. науки РФ, академ. МАНВШ и РАЕН Л.Л. Крутикова.; Яросл. гос. универ. Ярославль, 2000. С. 46-51.

240. Юдушкин С.М. Ответственность за ложный донос и лжесвидетельство: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1974. 25 с.

241. Ющик О.І. Зміст покарання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. С. 238- 242.

242. Яни П. Иммунитет в уголовном праве. *Уголовное право*. 1998. № 2. С. 26-33.

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лазаренко В. Поняття причетності до злочину. *Вісник прокуратури*. 2010. №12 (114). С. 58-61.
2. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин. *Вісник прокуратури*. 2011. №2 (116). С. 59-62.
3. Лазаренко В. Юридична природа приховування злочину. *Вісник прокуратури*. 2011. №9 (123). С. 68-73.
4. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину в зарубіжних країнах. *Вісник прокуратури*. 2011. №12 (126). С. 112-116.
5. Лазаренко В. Особливості кваліфікації приховування злочину. *Вісник прокуратури*. 2013. №8 (146). С. 68-72.
6. Лазаренко В. Уголовная ответственность за укрывательство преступления в Республике Молдова и Украине как средство достижения задач современного уголовного законодательства. *Закон и жизнь*. 2013. №10/2. С. 134-136.
7. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину у законодавстві країн Європи та США. *Art and Science. Multilingual scientific journal*. 2021. №4. С.99-111.
8. Лазаренко В. Місце приховування кримінального правопорушення в інституті причетності до злочину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №7. С. 67-76.
9. Лазаренко В. Історія виникнення та розвитку кримінальної відповідальності за приховування злочину. *Міжнародна науково-практична конференція*. «Основні напрямки реформування законодавства України в

умовах розбудови демократичної держави (24-25 грудня 2010 р., Асоціація аспірантів-юристів). Харків, 2010. С.91-93.

10. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин, потерпілих та службових осіб за КК України 2001 року. *Міжнародна науково-практична конференція*. «Правові проблеми зміцнення української державності» (19-20 листопада 2010 р., Причорноморська фундація права). Одеса, 2010. С.90-91.

11. Лазаренко В. Поняття причетності до злочину. *Збірник тез наукових робіт*. І Всеукраїнські наукові читання з кримінальної юстиції пам'яті професора В.П. Колмакова (16-17 квітня 2010 р., Одеська національна юридична академія). Одеса, 2010. С.348-350.

12. Лазаренко В. Юридична природа приховування злочину. *Всеукраїнська конференція науковців та практиків* «Теоретико-практичні механізми розбудови правової держави» (23-24 вересня 2011 р., Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив»). Львів, 2011. С.61-63.

13. Лазаренко В. Питання розмежування приховування кримінального правопорушення та співучасті. *Міжнародна науково-практична конференція* «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 жовтня 2020 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020. С.223-225.

14. Лазаренко В. Відповідальність за приховування кримінального правопорушення членів сім'ї та близьких родичів. *Міжнародна науково-практична конференція* «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26–27 березня 2021 р.). Запоріжжя: Запорізька міська Громадська організація «Істина», 2021. С. 187-189.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», висвітлені у доповідях на науково-практичних конференціях: Перших Всеукраїнських наукових читаннях з кримінальної юстиції пам'яті професора В.П. Колмакова (м. Одеса, 16-17 квітня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові проблеми зміцнення української державності» (м. Одеса, 19-20 листопада 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави» (м. Харків, 23-24 грудня 2010 р.); Всеукраїнській конференції науковців та практиків «Теоретико-практичні механізми розбудови правової держави» (м. Львів, 23-24 вересня 2011 р., м. Львів); регіональному круглому столі: «Проблеми вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України» на базі Хмельницького університету управління та права (м. Хмельницький, 2-3 березня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 жовтня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26–27 березня 2021 р.).

*Додаток 2****Шановні громадяни!***

Вам пропонується прийняти участь в опитуванні щодо проблем удосконалення кримінального законодавства України.

Відомо, що ряд норм Особливої частини КК України містять оціночні поняття, до якого і відноситься поняття приховування кримінального правопорушення (ст. 396 КК України). При цьому важливо дотримуватися принципів кримінального законодавства, перш за все принципу законності, згідно якого діяння, покарання та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України і застосування кримінального закону по аналогії не допускається.

Враховуючи те що КК України не містить визначення поняття приховування кримінального правопорушення така ситуація, створює суттєві перешкоди при відмежуванні даного діяння від інших, подібних до нього складів діянь. Органи правосуддя не завжди вірно трактують саме поняття «приховування». Як наслідок не точно дається кваліфікація діяння, неправильно визначається покарання, до кримінальної відповідальності притягуються невинні особи.

Цінність даного дослідження цілком залежить від повноти та об'єктивності Ваших відповідей. Дані отриманні в ході опитування, будуть використані в узагальнюючому вигляді в цілях наукового дослідження.

Анкета анонімна, особисті дані вказувати не потрібно.

Інструкція до заповнення анкети:

В кожному пункті анкети викладається суть питання. Нижче наведено перелік можливих варіантів відповідей на запитання. Для заповнення анкети достатньо підкреслити чи будь-яким іншим способом відмітити вибрану Вами відповідь. Крім того, якщо у Вас є інша відповідь не зазначена у варіантах, її

можна викласти в графі інше, яка є в якості одного із варіантів відповіді.
Заздалегідь вдячний за участь в опитуванні.

1. Як на Вашу думку відображається наявність оціночних понять закону на правозастосовчій діяльності?
 - а) ніяк (31%);
 - б) перешкоджає їй (49%);
 - в) полегшує їй (20%).

2. Чи потрібно на Вашу думку в КК України визначити поняття приховування кримінального правопорушення?
 - а) так (82%);
 - б) ні (18%).

3. Чи зустрічалися Ви в буденному житті з приховуванням кримінального правопорушення?
 - а) так (2%);
 - б) ні (98%).

4. Якщо б Ви стали свідком приховування кримінального правопорушення то якими були б Ваші дії?
 - а) повідомлю правоохоронні органи, якщо б приховувався тяжке чи особливо тяжке кримінальне правопорушення (22%);
 - б) повідомлю правоохоронні органи, якщо б приховувалось особливо тяжке кримінальне правопорушення (25%);
 - в) не повідомлю правоохоронні органи, якщо особа, яка приховує є близьким родичем (46%);
 - г) не повідомлю правоохоронні органи в будь-якому разі (7%).

5. Які кримінальні правопорушення, на Вашу думку, найчастіше приховуються?

- а) кримінальні правопорушення власності (47%);
- б) кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я (23%);
- в) кримінальні правопорушення проти громадського порядку (21%);
- г) службові кримінальні правопорушення (9%);
- д) інше _____.

6. Які основні причини приховування кримінальних правопорушень громадянами?

- а) недовіра до правоохоронних органів (18%);
- б) побоювання помсти з сторони злочинця (13%);
- в) користь (27%);
- г) дружні відносини (38%);
- д) інше (4%).

7. Чи приховали Ви кримінальне правопорушення якщо б до Вас звернувся з таких прохань знайомий, сусід чи друг, який вчинив тяжке чи особливо тяжке кримінальне правопорушення?

- а) так (37%);
- б) ні (48%);
- в) важко відповісти (15%).

8. Чи Вважаєте Ви, що мають місце факти приховування серед працівників правоохоронних органів?

- а) так (84%);
- б) ні (16%).

9. Якщо так, то вкажіть основні причини приховування працівниками

правоохоронних органів?

- а) особиста зацікавленість (5%);
- б) недбалість при розслідуванні кримінальних справ (проваджень) (13%);
- в) корисливі мотиви (74%);
- г) з метою підвищення відсотка розкриття кримінальних правопорушень (8%).

10. Ваш вік:

- а) 20-25 років (14%);
- б) 26-40 років (48%);
- в) 41-65 років (27%);
- г) старше 65 років (11%).

У опитуванні прийняло участь 126 осіб.

Отримані результати відображено в відсотковому вираженні.

*Додаток 3**Шановні колеги!*

Вам пропонується прийняти участь в опитуванні щодо проблем удосконалення кримінального законодавства України.

Відомо, що ряд норм Особливої частини КК України містять оціночні поняття, до якого і відноситься поняття приховування кримінального правопорушення (ст. 396 КК України). При цьому важливо дотримуватися принципів кримінального законодавства, перш за все принципу законності, згідно якого діяння, покарання та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України і застосування кримінального закону по аналогії не допускається.

Враховуючи те що КК України не містить визначення поняття приховування кримінального правопорушення така ситуація, створює суттєві перешкоди при відмежуванні даного діяння від інших, подібних до нього складів діянь. Органи правосуддя не завжди вірно трактують саме поняття «приховування». Як наслідок не точно дається кваліфікація діяння, неправильно визначається покарання, до кримінальної відповідальності притягуються невинні особи.

Цінність даного дослідження цілком залежить від повноти та об'єктивності Ваших відповідей. Дані отриманні в ході опитування, будуть використані в узагальнюючому вигляді в цілях наукового дослідження.

Анкета анонімна, особисті данні вказувати не потрібно.

Інструкція до заповнення анкети:

В кожному пункті анкети викладається суть питання. Нижче наведено перелік можливих варіантів відповідей на запитання. Для заповнення анкети достатньо підкреслити чи будь-яким іншим способом відмітити вибрану Вами відповідь. Крім того, якщо у Вас є інша відповідь не зазначена у варіантах, її

можна викласти в графі інше, яка є в якості одного із варіантів відповіді.
Заздалегідь вдячний за участь в опитуванні.

1. Як на Вашу думку відображається наявність оціночних понять закону на правозастосовчій діяльності?
 - а) ніяк (14%);
 - б) перешкоджає їй (73%);
 - в) полегшує їй (13%).

2. Чи потрібно на Вашу думку ст. 396 КК України зробити описовою?
 - а) так (78%);
 - б) ні (22%).

3. Які кримінальні правопорушення, на Вашу думку, найчастіше приховуються?
 - а) кримінальні правопорушення проти власності (66%);
 - б) кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я (22%);
 - в) кримінальні правопорушення проти громадського порядку (5%);
 - г) службові кримінальні правопорушення (2%);
 - д) інше (5%).

4. Які основні причини приховування кримінальних правопорушень громадянами?
 - а) недовіра до правоохоронних органів (10%);
 - б) побоювання помсти з сторони злочинця (12%);
 - в) користь (23%);
 - г) дружні відносини (52%);
 - д) інше (3%).

5. Які кримінально-правові заходи необхідно вжити для попередження приховування кримінальних правопорушень?

а) підвищити кримінальну відповідальність за приховування кримінального правопорушення (34%);

б) додати альтернативних покарань до санкції ст. 396 КК України (46%);

в) ст. 396 КК України доповнити приміткою, яка б передбачала звільнення від кримінальної відповідальності при добровільному повідомленні про приховування (20%).

6. Вкажіть будь-ласка, Ваше місце роботи:

а) прокуратура (22%);

б) поліція (44%);

в) судові органи (21%);

г) адвокатура (13%).

7. Вкажіть Ваш стаж роботи за спеціальністю _____ років:

а) до 5 років (21%);

б) 5-10 років (23%);

в) 10-15 років (37%);

г) більше 15 років (19%).

8. Ваш вік:

а) 20-25 років (21%);

б) 26-40 років (38%);

в) 41-65 років (29%);

г) старше 65 років (12%).

У опитуванні прийняло участь 60 осіб.

Отримані результати відображено в відсотковому вираженні.

Додаток 4

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Національного університету

«Одеська національна юридична академія»

професор Загородній В. Є.

« 28 » вересня 2021 р.

АКТ

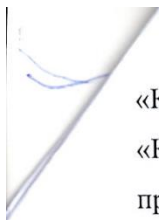
про впровадження результатів дисертації

Лазаренка Володимира Володимировича

«Кримінально-правова характеристика приховування кримінального
правопорушення: порівняльно-правове дослідження»здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) зі
спеціальності 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія, кримінально-
виконавче право» у навчальний процес

Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі: **голови** – проректора з навчальної роботи, професора Г.О. Ульянової, **членів комісії** – декан факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції), доцента С.В. Стародубова; завідувача кафедри кримінального права, професора Є.Л. Стрельцова, начальника навчально-методичного відділу Л.В. Кузнецової, склали цей акт про те, що наукові статті та тези до міжнародних конференцій за результатами дисертації аспіранта кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» В.В. Лазаренка «Викрадення у кримінальному праві України: поняття та форми», поданої на здобуття наукового ступеня наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальністю 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право», впровадженні у навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія» у рамках викладання занять всіх видів зі студентами з дисциплін: «Кримінальне право України», «Сучасні питання кримінально-правової охорони особистості»,

«Кримінально-правова охорона власності та економічної діяльності» «Кримінально-правова охорона економіки» «Сучасні проблеми кримінального права та кримінального процесу», а також у науково-дослідній роботі студентів університету.

Рекомендовано до використання у навчальному процесі наступні публікації В.В. Лазаренка:

1. Лазаренко В. Поняття причетності до злочину. *Вісник прокуратури*. 2010. 12 (114). С. 58-61.
2. Лазаренко В. Історія виникнення та розвитку кримінальної відповідальності за приховування злочину. *Міжнародна науково-практична конференція. «Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави»*. (24-25 грудня 2010 р., Асоціація аспірантів-юристів). Харків, 2010. С.91-93.
3. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин, потерпілих та службових осіб за КК України 2001 року. *Міжнародна науково-практична конференція. «Правові проблеми зміцнення української державності»*. (19-20 листопада 2010 р., Причорноморська фундація права). Одеса, 2010. С.90-91.
4. Лазаренко В. Поняття причетності до злочину. Збірник тез наукових робіт. *I Всеукраїнські наукові читання з кримінальної юстиції пам'яті професора В.П. Колмакова*. (16-17 квітня 2010 р., Одеська національна юридична академія). Одеса, 2010. С.348-350.
5. Лазаренко В. Юридична природа приховування злочину. *Матеріали Всеукраїнської конференції науковців та практиків «Теоретико-практичні механізми розбудови правової держави»*. (23-24 вересня 2011 р., Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив»). Львів. 2011. С.61-63.
6. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин. *Вісник прокуратури*. 2011. 2 (116). С. 59-62.
7. Лазаренко В. Юридична природа приховування злочину. *Вісник прокуратури*. 2011. 9 (123). С. 68-73.

8. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину в зарубіжних країнах. *Вісник прокуратури*. 2011. 12 (126). С. 112-116.

9. Лазаренко В. Особливості кваліфікації приховування злочину. *Вісник прокуратури*. 2013. 8 (146). С. 68-72.

10. Лазаренко В. Уголовная ответственность за укрывательство преступления в Республике Молдова и Украине как средство достижения задач современного уголовного законодательства. *Закон и жизнь*. 2013. №10/2. С. 134-136.

11. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину у законодавстві країн Європи та США. *Art and Science. Multilingual scientific journal*. 2021. № 4. С.99-111.

12. Лазаренко В. Питання розмежування приховування кримінального правопорушення та співучасті. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 жовтня 2020 р.). Східноукраїнська наукова юридична організація, 2020.

13. Лазаренко В. Місце приховування кримінального правопорушення в інституті причетності до злочину. *Юридичний науковий електронний журнал* № 7, 2021.

14. Лазаренко В. Відповідальність за приховування кримінального правопорушення членів сім'ї та близьких родичів. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 26–27 березня 2021 р.). Запорізька міська Громадська організація «Істина», 2021.

Голова комісії:

 проф. Ульянова Г.О.

Члени комісії:

 доц. Стародубов С.В.

 проф. Стрельцов Є.Л.

Кузнецова Л.В.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда
Юзькова, доктор юридичних наук,
професор

Олег ОМЕЛЬЧУК

2021 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Лазаренка Володимира Володимировича

**«Кримінально-правова характеристика приховування кримінального
правопорушення (порівняльно-правове дослідження)»**

(спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;

**кримінально-виконавче право) в навчальний процес Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова**

Комісія у складі: заступника декана юридичного факультету, кандидата юридичних наук, доцента Захарчука Віктора Миколайовича, виконувача обов'язків завідувача кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, доцента Крушинського Сергія Антоновича, доцента кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, доцента Нікіфорової Тетяни Іванівни склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Лазаренка Володимира Володимировича «Кримінально-правова характеристика приховування кримінального правопорушення (порівняльно-правове дослідження)» використовуються в навчальному процесі Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова при проведенні лекційних та семінарських занять для здобувачів ступенів бакалавра і магістра за спеціальностями 081 Право і 293

Міжнародне право денної та заочної форм навчання з навчальних дисциплін: «Кримінальне право», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Порівняльне кримінальне право України та держав Європейського Союзу».

При підготовці лекцій, робочих програм, навчально-методичних матеріалів для студентів використано результати наукового дослідження, викладені у таких наукових працях, наданих для ознайомлення:

1. Лазаренко В. Поняття причетності до злочину. Вісник прокуратури. 2010. № 12 (114). С. 58-61.
2. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин. Вісник прокуратури. 2011. № 2 (116). С. 59-62.
3. Лазаренко В. Юридична природа приховування злочину. Вісник прокуратури. 2011. № 9 (123). С. 68-73.
4. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину в зарубіжних країнах. Вісник прокуратури. 2011. № 12 (126). С. 112-116.
5. Лазаренко В. Особливості кваліфікації приховування злочину. Вісник прокуратури. 2013. № 8 (146). С. 68-72.
6. Лазаренко В. Уголовная ответственность за укрывательство преступления в Республике Молдова и Украине как средство достижения задач современного уголовного законодательства. Закон и жизнь. 2013. №10/2. С. 134-136.
7. Лазаренко В. Кримінальна відповідальність за приховування злочину у законодавстві країн Європи та США. Art and Science. Multilingual scientific journal. 2021. № 4. С. 99-111.

Голова комісії:

к.ю.н., доц. Віктор ЗАХАРЧУК

Члени комісії:

к.ю.н., доц. Сергій КРУШИНСЬКИЙ

к.ю.н., доц. Тетяна НІКІФОРОВА

«Затверджую»
Начальник відділу
процесуального керівництва
у кримінальних провадженнях
слідчих територіального управління
Державного бюро розслідувань
Хмельницької обласної прокуратури

В. Готра

» жовтня 2021 року

Акт

про апробацію і впровадження результатів дисертаційної роботи
Лазаренка В.В.

«Кримінально-правова характеристика приховування кримінального
правопорушення (порівняльно-правове дослідження)»

Цей акт засвідчує факт упровадження матеріалів дисертаційного дослідження Лазаренка В.В. «Кримінально-правова характеристика приховування кримінального правопорушення (порівняльно-правове дослідження)» у процес підготовки працівників відділу процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих територіального управління Державного бюро розслідувань обласної прокуратури упродовж 2021 року.

Дисертація «Кримінально-правова характеристика приховування кримінального правопорушення (порівняльно-правове дослідження)» має практичне значення, оскільки надає можливість засвоєння проблематики приховування кримінального правопорушення, зокрема і працівниками правоохоронних органів, що сприяє професійному розвитку, допомагає поглибити відповідні знання, що, в свою чергу, покращує ефективність здійснення процесуального керівництва.

Матеріали дослідження Лазаренка В.В. опрацьовано під час оперативної наради.